

ELÄMÄN KÄÄNNEKOHTA

Kertomuksia työpajanuorten selviytymisestä

Anna Mari Ojanen

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Itä Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Päihteet ja syrjäytyminen

Sosionomi YAMK

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1. JOHDANTO	5
2. REUNALTA KESKIÖÖN; TUTKIMUKSEN TEORIA JA KÄSITTEET	8
2.1 Marginalisaatio ja nuorten syrjäytymiskeskustelun tarkastelua.....	8
2.2 Osallisuus, työttömyys ja työttömät nuoret.....	12
2.3 Voimaantuminen ja kuntoutus	14
2.4 Osallistaminen ja vuorovaikutus työvälineinä	16
2.5 Aiemmat tutkimukset ja kirjallisuus	18
3. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	24
3.1 Tavoitteena selviytymistä selittävien tekijöiden löytäminen	24
3.2 Tutkimuskysymykset ja niiden muotoutuminen	26
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
4.1 Konstruktivistinen tietoteoria ja narratiivisuus metodina	27
4.2 Metodin ja metodologisten sitoumusten noudattaminen.....	28
4.3 Aineistonkeruuprosessi ja narratiivinen sisällönanalyysi	29
4.4 Matka yksilöohjaajasta tutkijaksi.....	32
4.5 Tutkimusetiikka ja tutkimuksen luotettavuus	34
5. ETAPIN NUORTEN SELVIYTYMISTARINAT	36
5.1 Nuorten taustakuvailua.....	36
5.1.1 Lapsuusajan muistelua	37
5.1.2 Elämäntilanne pajalle tullessa	43
5.2 Asiakaslähtöisyyden toteutuminen nuorten kokemana.....	45
5.2.1 Ohjautuminen Etappiin; sattumanvaraista vai suunnitelmallista?	49
5.2.2 Etapin työvalmennus.....	50
5.2.3 Yksilöohjaus valmentajuutta ihmissuhdetyönä.....	53
5.2.4 Vertaistukea ja kuntoutusta paja-arjessa	56
5.3 Selviytymisen käännekohdat.....	58
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	72
LÄHTEET	80
LIITTEET	85

TIIVISTELMÄ

Ojanen, Anna Mari. Elämän käännekohta. Kertomuksia työpajanuorten selviytymisestä. Pieksämäki, syksy 2009. 87 s.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Itä Pieksämäki. Sosiaalialan ylempi koulutusohjelma, Päähteet ja syrjäytyminen suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (YAMK)

Tutkimuksen tarkoitus oli tutkia Työllistämisyhdistys Etappi ry:n työpajanuorten selviytymiseen johtaneita syitä. Tavoitteena oli löytää nuorten selviytymistarinoiden merkityksellisiä käännekohtia. Tutkimuksen lähtökohtana oli nuoren itsensä kokema elämäntilanteen positiivinen muutos. Tutkimus liittyi erityisesti tutkijan oman, mutta myös koko työyhteisön työn sisällölliseen kehittämiseen. Tutkimustuloksia on tarkoitus jakaa yhteistyötahojen käyttöön sekä kirjallisena että luennoimalla.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa Etappin pajajakson jo päättänyttä nuorta. Haastattelut toteutettiin narratiivisella menetelmällä. Tutkimuksen tietoteoriapohjan muodosti konstruktivismi. Aineisto analysoitiin narratiivisella sisällönanalyysillä. Tärkeintä oli löytää nuorten selviytymiselle antamia merkityksiä ja selvittää työpajajakson osuus nuoren selviytymistarinassa.

Päätuloksina esille tulivat osallisuuden, vertaistuen ja läheisten merkitys selviytymisessä. Vanhemmaksi tuleminen, pohjalla käymisen kokemus ja kyllästyminen entiseen elämään olivat merkittäviä käännekohtia nuoren elämässä. Työpaja-aikaa muisteltiin pääosin myönteisenä vaiheena ja vahvana tukena positiiviselle muutokselle tuoden säännöllisyyttä ja rutiineja nuorten elämään. Työpajajakson positiivisen merkityksen nuoret ymmärsivät usein vasta työpajajakson jälkeen. Nuoret olivat pettyneitä työ- ja elinkeinotoimistosta saatuun ohjaukseen yhtä poikkeusta lukuun ottamatta.

Johtopäätöksenä voidaan pitää moniammatillisen verkostotyön kehittämistä yhä vahvemmin siihen suuntaan, että jokaisella nuorella olisi mahdollisuus saada ajallisesti ja laadullisesti riittävää ohjausta elämäntilanteeseen, koulutukseen ja työelämään liittyen. Työpajojen työ- ja yksilövalmentajilta puolestaan vaaditaan laaja-alaista osaamista sekä ammattitaitoon että elämäntilanteeseen liittyen. Yksilövalmentajan pitää tuntea nuoren tukena toimivat verkostot ja kehittää yhä edelleen niiden toimivuutta nuoren edun mukaiseksi nuorta kuulemalla. Yksilöohjauksessa korostui nuoren kannustus, rohkaisu ja kuulluksi tuleminen sekä linkkinä toimimisen tärkeys nuoren asioissa eri viranomaistahojen kesken.

Avainsanat: nuoret, työttömät, syrjäytyminen, ennaltaehkäisy, selviytyminen, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Ojanen, Anna Mari. Turning point of the life. Narratives about the empowering of young people in workshops. Pieksämäki, autumn 2009. 87 pp.
Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Drugs and Marginalisation. Degree: Master of Social Services

The aim of this thesis was to research reasons for the empowering of young people trained at Etappi's workshops. The goal was to find meaningful turning points in their empowerment narratives. The basis for the research was the positive change in the young people's life as experienced by themselves. This research involved developing the researcher's own profession, and developing the whole of Etappi's work community too. The results of this research are intended to be shared with partners and co-operators, both by lecturing and in writing.

The material for the thesis was collected by interviewing eight young people who have already finished their training at Etappi's workshops. The interview method was narrative. Research approach was constructivism. Interview material was analysed by the narrative content analysis method. The most important issue was to find the meanings given to empowerment by the young people and what meaning the Etappi's workshop period had in their positive change.

The main results highlight the importance of feeling like a part of something, peer support and the people close to you in the empowering of young people. Becoming a parent, hitting rock bottom and getting bored of their previous life were remarkable turning points in the young people's lives. They remembered the workshop period mainly as a positive experience and as strong support for their positive change, giving regularity and routines to life. The young people often understood the positive meaning of the workshop period only after the workshop period. The young people were disappointed in counseling at the unemployment office, except for one exception.

The conclusion is developing multiprofessional co-operation more so that every young person would have the opportunity to get sufficient counseling for life control, studying and working life. Trainers at workshops will need widespread know-how concerning both professional skills and life control. It is important for the individual counsellor to know the networks for supporting young people and develop the networks by listening to the young people. Individual counseling emphasized support, encouragement, listening and working as a link between the young person and public authorities.

Keywords: young, unemployed, marginalisation, prevention, empowerment, qualitative

1. JOHDANTO

Tutkimus työttömien työpajanuorten voimaantumisesta on ajankohtainen yhteiskunnallisen nuorten syrjäytymiskeskustelun ja massatyöttömyyden näkökulmasta. Taloudellinen taantuma, jonka keskellä yhteiskunnassa kamppailemme, tuo esille suuren huolen jopa korkeasti koulutettujen nuorten työttömyydestä. Maaliskuussa 2009 alle 25-vuotiaita työttömiä nuoria oli Suomessa 29000, mikä on 10100 enemmän edellisen vuoden maaliskuuhun verrattuna. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009). Yritykset ovat joutuneet lomauttamaan ja irtisanomaan työntekijöitään. Tässä tilanteessa opintoihin liittyvän työharjoittelupaikan löytäminen on vaikeaa ja harjoittelupaikan puuttuessa ammattiin valmistuminen puolestaan pitkittyy.

Vuonna 2007 peruskoulun päättäneistä nuorista opiskelua ei jatkanut toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa, 10. luokalla tai lukiokoulutuksessa 6 %, eli 4241 nuorta. Vuoden 2008 yhteishaussa tuhansia nuoria jäi jälleen ilman opiskelupaikkaa. Lukuvuoden 2005/2006 aikana tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 10,5 % keskeytti opinnot eikä jatkanut missään tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Erityisopiskelijat keskeyttivät ammatillisen koulutuksen keskimääräistä useammin. (Tilastokeskus 2008). Yhteiskunnassamme on suuri joukko nuoria, jotka ovat järjestelmän ulkopuolella. Tuorein tilastollinen vertailu nuorten elämänsä vaiheista, joka perustuu ikäluokkien koon, koulutusvaiheiden ja työelämän ja muiden ulkopuolisuuden virallisten syiden (lasta hoitamassa, armeijassa) vertailuun, päättyy arvioon, että koulun ja työelämän ulkopuolisten määrä olisi noin 95 000. (Häggman 2007, 8). Kouluttamattomien nuorten syrjäytymistä ja työttömyyttä ehkäisevät toimenpiteet ovat enemmän kuin tarpeen.

Työpajoilla työskentelevät nuoret käsitetään yleisesti työ- ja koulutusjärjestelmämme välimaastoon, välityömarkkinoille. Välityömarkkinoilla tarjotaan työskentelymahdollisuuksia henkilöille, joilla on eri syistä vaikeuksia sijoittua työhön avoimille markkinoille.

Työpajat tarjoavat välityömarkkinoille sijoittuvia työtehtäviä työttömille, vaikeasti työllistyville ja vajaakuntoisille henkilöille. Työmarkkinatoimenpiteiden; työharjoittelun, työelämävalmennuksen ja palkkatuetun työn tavoitteena on parantaa ammattitaitoa, osaamista ja työmarkkina-asemaa ja näin edistää pääsyä avoimille työmarkkinoille. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008.)

Työpajoja on pitkään julkisissa keskusteluissa arvosteltu tehottomuudesta, itse en tosin allekirjoita tätä väitettä. Olen saanut ohjata lukuisia alle 29-vuotiaita työttömiä, ammatilliset opinnot keskeyttäneitä nuoria. Nuorilla on halu löytää oma paikka osana yhteiskuntaa. Olennaista on herätellä tämä halu ja auttaa nuoria löytämään motivaatio muutokseen. Työpajojen tai nuorten moittiminen ei edistä kehittämistyötä. Tämä tutkimus liittyy vahvasti oman työni kehittämiseen työpajanuorten yksilöohjaajana. Tutkimuksen avulla haluan tuoda esille faktaa nuorten selviytymismahdollisuuksista. Palava halu toteuttaa tämä tutkimus heräsi harmillisista nuoret laiskoiksi ja toivottomiksi tapauksiksi leimaavista ”musta tuntuu”- tyyppisistä keskusteluista, joita sosiaalialalla työskennellessä väistämättä kohtaa. Lähtölaukauksen tämä tutkimus sai kuitenkin jo vuonna 2006 nuorelta asiakkaaltani. Hän tokaisi minulle painiessaan vielä päihdeongelman kanssa, sillä hetkelläkin päihtyneenä: ”Sä Anna Mari olisit Etapissa ainoa, joka voisi tehdä meistä päihdeongelmaisista tutkimuksen.” Nyt hän on mukana tässä tutkimuksessa selviytyjänä.

Työpajoille ohjatut nuoret ovat usein vailla ammatillista koulutusta, heillä on keskeytyneitä opintoja, päihdeiden ongelmakäyttöä ja epävarmuutta oman tulevaisuuden suhteen. Osalla on sijoitetun lapsen tausta, rikkiäiset perhesuhteet ja mielenterveysongelmia. Ulkopuolelle joutumisen uhka koulutuksen ja työn merkitystä korostavasta yhteiskunnastamme on ilmeinen.

Kolmas sektori, yhdistykset ja järjestöt ovat merkittäviä työpajatoimijoita, joista työnantajani Tampereen seudun Työllistämisyhdistys Etappi ry on yksi. Yhdistys tunnetaan Tampereen seudulla Etappi-nimellä. Etappi on iso kolmannen sektorin välityömarkkinatoimija työllistäen vuosittain noin 150 henkilöä. Vuonna 2008 Etappi työllisti 50 alle 29-vuotiasta nuorta.

Etapin työllistämistehtävä ei ole helppo. Yhdistyksen taloudellinen tilanne asettaa haasteen toiminnan kehittämiseksi. Yleishyödyllisenä yhdistyksenä se ei tavoittele taloudellista voittoa. Julkisen rahoituksen osuus vähentyi rajusti vuonna 2009, jolloin tukea myönnettiin Etapin 5 työvalmentajan, 2 hallinnon henkilön ja yksilöohjaajan palkkaukseen. Vielä vuonna 2008 Työ- ja elinkeinokeskus (TE- keskus) mahdollisti kymmenen työvalmentajan työskentelyn työllisyyspoliittisella tuella.

Julkisen tuen leikkauksen myötä yhdistys joutui sopeuttamaan toimintaansa supistamalla pajarakennetta. Toimintaan jäi siivouspaja, autokorjaamo, yhdistetty puu-, entisöinti- ja verhoilutyöpaja, toimisto- ja taloushallinnon paja, atk- ja mediapaja sekä ruokala. Muutoksessa on toki nähtävä mahdollisuus. Tulevaisuudessa Etappi toivottavasti avaa uusia pajoja työmarkkinatarpeen mukaisille aloille.

Rahoitushakemukset on osattava laatia rahoittajan toiveiden ja odotusten mukaan. Uhkana on asiakkaan tarpeen hukkuminen julkisen ja poliittisen vallan jalkoihin. Etapin suurin rahoittaja, TE- keskus, odottaa vaikuttavuudelta (työllistyminen avoimille markkinoille/koulutukseen) 40 % tulosta. Tämän saavuttamisen tekee haastavaksi se, että työpajoille ohjautuvat työttömät ovat aiempaa ammattitaidottomampia ja lisäksi heillä on terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Työllistymisen esteiden poistamiseen tarvitaan pitkiä ja yksilöllisiä polkuja, jotta työttömät henkilöt kykenevät selviämään avoimien työmarkkinoiden vaativissa työtehtävissä.

Toimintoja siis supistettiin. Samanaikaisesti työpajoille ohjautuvia asiakkaita, erityisesti työttömiä nuoria, on yhä enemmän. Tällä hetkellä iso osa työharjoittelupaikkaa kysyvisistä nuorista jää ilman työpajapaikkaa. Erilaisia, erilaisille nuorisoryhmille profiloituja työpajoja pitäisi pystyä käynnistämään joustavasti ja nopeasti enemmän. Aiheeni työttömien nuorten selviytymisestä on yhteydessä syrjäytymisen ja huono-osaisuuden teemoihin. Työni perustuu marginaalissa olemisen tulkintaan ja sieltä pois pääsyyn johtaneisiin tekijöihin. Lähtökohtana on täten löytää tutkimuksen avulla nuoren työttömän itsensä kokemia marginaalista (reunalla olemisesta) selviytymiseen johtaneita tekijöitä takaisin keskiöön. Keskeisiä käsitteitä ovat marginalisaatio ja syrjäytyminen, nuorten työttömyys, osallisuus, selviytyminen, voimaantuminen, kuntoutus.

2. REUNALTA KESKIÖÖN; TUTKIMUKSEN TEORIA JA KÄSITTEET

Käsittelen nuorten syrjäytymistä tässä tutkimuksessa marginalisaation (reunalla oleminen) viitekehystä. En malta olla tuomatta hieman kritiikkiä yhteiskunnalliseen nuorten syrjäytymiskeskusteluun. Vallalla oleva keskustelu on mielestäni vaarallisen leimaavaa. Syrjäytymisestä keskusteltaessa huomio kiinnittyy usein syrjäytyneisiin ja heidän oletettuihin luonteenpiirteisiinsä: passiivisuuteen, poikkeavuuteen, avuttomuuteen. (Helne 2002, 78). Nuorten syrjäytymistä käsitellään usein pysyvänä tilana, ikään kuin syrjään joutuneilla työttömillä nuorilla ei olisi toivoa. Keskustelua tuntuu sävyttäneen epäluottamus nuoria kohtaan. (Suutari 2001, 5-8.) Olisi tärkeä keskittyä marginaalista pois pääsyyn vaikuttavien tekijöiden tunnistamiseen ongelmakeskeisen ajattelun sijasta.

2.1 Marginalisaatio ja nuorten syrjäytymiskeskustelun tarkastelua

Syrjäytymisen jäsentäminen marginalisaationa on eksklusiotulkintaa joustavampaa. Marginaalisuus voi tarjota myös positiivisia mahdollisuuksia (Juhila, Forsberg & Roinainen 2002, 33.) Oma näkemykseni on, että reunalla oleminen ei tarkoita lopullista reunalle jäämistä vaan reunalta on mahdollisuus päästä takaisin keskiöön, ympyrän sisälle. Kiinnostukseni kohteena on tunnistaa ja löytää niitä tekijöitä, jotka auttavat marginaalista pois pääsyyn. Omat nuoret aikuisiasiakkaani ovat tällaisia reunalla taiteilevia, joista suurin osa palautuu keskiöön. Syrjäytymistä ei pidä katsoa ainoastaan siihen johtavana ilmiönä tai syrjäytymistä ylläpitävänä vaan myös syrjäytymisestä ulospääsynä. (Hyväri 2008).

Marginaalisuus ei välttämättä ole vain umpikuja, vaan saattaa avata uusia väyliä. Se tekee mahdolliseksi nähdä, että on monenlaisia elämisen tapoja ja että yhteiskunta voisi olla toisenlainenkin. (Helne 2002, 100.) Marginaalisuus on riskitila, josta suuntana voi olla joko elämänhallinta tai eksklusio. Marginalisaatioon ei liity samankaltaista ulkoisesti havaittavaa huono-osaisuutta kuin eksklusioon eikä myöskään yhtä voimakasta irrallisuutta. (Suutari 2001, 10.)

Olen varhaisen tuen puolestapuhuja. Nuori pitäisi saada tukiverkon piiriin esimerkiksi uhatessaan keskeyttää opinnot. Marginaalit ja sosiaalityö-kirjassa Tuula Hellen(2002) artikkelissa käsitellään syrjäytymistä myös eksluusiotulkintana, ulossulkemisena. Eksluusio on käsitteenä voimakas, jo sinällään syrjäyttävä. (Juhila ym. 2002, 21.) Itse jaksan sosiaalityössä juuri siksi, että uskon reunalla olijan muutoksen mahdollisuuteen. Ulossulkeminen edustaa minulle huomattavasti vahvempaa luovuttamista yksilön selviytymisen, jopa hengissä selviytymisen, suhteen.

Eri tieteenalat määrittelevät syrjäytymisen eri tavoin, omasta viitekehyksestään. Syrjäytyminen on seurausta ihmisen elämänkaareen ja kasvuolosuhteisiin liittyvistä epäedullisista tekijöistä ja niiden taipumuksesta kumuloitua huono-osaisuudeksi (sosiaalipolitiikka), mielenterveyden ongelmiksi tai epäonnistumisen kehäksi (psykologia), poikkeavuudeksi (sosiologia, kriminologia), epäterveiksi elämäntavoiksi (terveydenhuolto) tai psyykkisiksi häiriöiksi (psykiatria). Toisaalta myös yhteiskunta ja sen instituutioiden asettamat reunaehdot voidaan nähdä syrjäytymistä tuottavina elementteinä. Erityisesti koulutusinstituutio on valikoitumista ja syrjäytymistä tuottava instituutio.(Linnossuo 2004, 17.) Nuorten kohdalla syrjäytymiskeskustelu on viime vuosina keskittynyt puheeseen koulutuksen ulkopuolelle jäämisestä ja sen mukana kasvavasta syrjäytymisuhasta.

Näyttää siltä, että koulutusjärjestelmämme suosii yhä edelleen 2000- luvulla kilttejä, lahjakkaita nuoria, joilla jo varhain kirkastuu ammatti, jota varten he opiskelevat ja tavoittelevat kiitettäviä suorituksia. Koulutusjärjestelmän olisi mielestäni tarkoitus mahdollistaa myös oppimiskyvyiltään hitaimmille ja heikoimmille omat oppimisväylät ja etenemismahdollisuudet. Ammatillisen koulutuksen arvostus on onneksi kasvanut. Vuoden 2009 yhteishaussa toisen asteen ammatillinen koulutus oli entistä suosittumpaa. Hakijoita ammatilliseen koulutukseen oli 62 267, lukiokoulutukseen vastaavasti 33 310 hakijaa. (Opetushallitus 2009.)

Linnossuon (2004, 17) mukaan Ritakallio on vuoden 1992 Johdatus sosiaalipoliittiseen tutkimukseen- artikkelissaan esittänyt jälkimodernin yhteiskunnan selviytymisvaatimusten koventuneen. Tämän myötä tarvitaan entistä enemmän taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kompetenssia. Tämän kompetenssin hankkimisessa koulutus on keskeinen tekijä. Linnossuo (2004, 17) viittaa Vanttajan vuoden 2002 Koulumenestyjät- tutkimuk-

seen todetessaan koulutuksen määrittävän aiempaa voimakkaammin yksilöiden suhdetta yhteiskuntaan ja toimien näin ollen sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta sekä mahdollistavana että syrjäyttävänä instituutiona. Näistä näkökulmista tarkasteltuna suomalainen hyvinvointivaltio ja hyvinvointipolitiikka tuottavat itsessään marginaalisuutta.

Miten sitten syrjäytymiskeskustelun pyönteissä olevat nuoret kokevat ymmärtävät itsensä? He voivat omaksua identiteetin, jota syrjäytyneiltä odotetaan, tai position, jota syrjäytymiskeskustelu tarjoaa, sillä ihmisten identiteetin rakentamiseen vaikuttaa, millaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia diskursseja heillä on käytettävissään. (Burr 2000, 140). Syrjäytyneeksi leimattu nuori vieraantuu itsestään omaksumalla itseensä liitetyt luonnehdinnat. (Turunen 2007, 25).

Lapsuudessa ja nuoruudessa luodaan se selviytymiskeinojen perusta, joka suuntaa aikuisuuden kulkua. Ongelmien kasautuminen tai usealta elämäalueelta syrjäytyminen koskettaa kuitenkin vain pientä osaa lapsista ja nuorista. Kokon (2001) väitöstutkimuksesta kertovassa artikkelissa todetaan, että jo 8-vuotiaana havaittu lapsen aggressiivinen käyttäytyminen saattaa ennakoida tulevaa pitkäaikaistyöttömyyttä. On kuitenkin vaikeaa osoittaa sitä, mistä alkaen ihmisen elämäkulussa voidaan puhua syrjäytymisriskeistä tai syrjäytymisestä. Linnossuon(2004, 18) mukaan Ritakallio on esittänyt artikkelissaan Köyhyyden monet kasvot vuodelta 1993, että nuorista puhuttaessa ei tulisi puhua syrjäytymisestä vaan syrjäytymisriskeistä. Vasta kroonistunut huono-osaisuus aikuisella voi oikeuttaa syrjäytyneen - käsitteen käytön.

Yhdyn näihin Linnossuon esittämiin Ritakallion näkemyksiin. Jo aiemmin puhuin nuorista reunallaolijoista ja marginalisaatiotulkinnasta. Oleellista on keskittyä reunalta pois pääsyyn tunnistamalla nuorten syrjäytymisriskit ja selviytymistä tukevat tekijät. Syrjäytyminen käsitteenä on tosin niin vakiintunut puhuttuun kieleemme, että siitä luopuminen tai sen varovainen käyttö vaatii erityistä huolellisuutta ja huomion kiinnittämistä käyttämiimme termeihin.

Linnossuo (2004, 47) tuo tutkimuksessaan esille sekä Nyysölä & Pajalan (1999) sekä Timonen & Kallion (2003) näkemyksiä. Siihen, saako nuori omaan itsenäiseen aikuisuuteensa riittävät elämän eväät ja pärjääkö hän myöhemmin elämässään, vaikuttavat

monet tekijät. Valintoja tehdäkseen nuoren täytyy hahmottaa kokonaistilanne ja nähdä vaihtoehtoiset polut sekä ymmärtää valintojen seuraukset. Joillekin nuorille valinnat ovat liian vaativia, varsinkin silloin, kun itsetunto on heikko aikaisempien epäonnistumisten vuoksi tai kotona on nykyisenkaltaisesta työelämästä syrjäytyneet vanhemmat. Nuoren selviytyminen riippuu viime kädessä ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja nuoren saamasta tuesta.

Väitän, että syrjäytyessään vanhemmat ovat vailla niitä resursseja, joita lapsen kasvataminen tasapainoiseksi vaatii. Lapsiperheet tarvitsisivat riittävää tukea varhain, jotta voitaisiin katkaista sukupolvelta toiselle jatkuva syrjäytyminen. Jos lapsella/nuorella ei ole saatavissa omien vanhempien tai lähiyhteisön tukea, heijastuu se epävarmuutena omasta itsestä ja omista mahdollisuuksista sekä tulevaisuudesta. (Turunen 2007, 28).

Ammattilaisena asetamme työttömiä marginaaliin ongelmapuheen ja tyypittelyn kautta, esimerkkinä työtön, tukinuori tai vajaakuntoinen työtön (Juhila ym. 2002, 49). Näillä luokittelulla saatamme vahvistaa yksilön poikkeavuutta. Omassa työyhteisössäni Etapissa käytämme ammattilaisten välisissä keskusteluissa termiä syrjäytymisvaarassa oleva nuori. En ole aivan varma, olemmeko sisäistäneet käyttämämme termin ja epäilen myös, että käsitämme termin jokainen hieman eri tavalla omasta ammatillisesta näkökulmastamme tarkastellen. Tällainen luokittelu ilman yhteistä käsitteen määrittelyä voi olla jo sinällään syrjäyttävää ja syrjäytymisen uhkaa voimistavaa. On tarpeellista pysähtyä pohtimaan myös sävyä, miten puhumme työttömistä. Näemmekö jokaisen aidosti yksilönä, oman elämänsä subjektina? Itse pidän enemmän ulkopuolisuuden käsitteestä. Ulkopuolisuudella ei ole mielestäni käsitteenä leimaavaa kaikua, enemmänkin se sanana kertoo yksilön tuen tarpeesta, ollen kuitenkin sävyiltään myönteinen ja toivoa sisältävä. Toivoisin yhteiskunnallisen keskustelun muuttuvan enemmän aidoksi vuoropuheluksi koulutuksen tai työelämän ulkopuolella olevista nuorista, syrjäytymisvaarassa olevien nuorten sijaan.

2.2 Osallisuus, työttömyys ja työttömät nuoret

Sosiaalipolitiikassa korostetaan yhä enemmän osallisuutta. Se kiinnittyy oikeuksiin ja on oikeutta saada osansa ja oikeutta olla jäämättä koneiston jyräämäksi. Osallisuus on myös nuorten kuulemista heitä koskevien asioiden yhteydessä. (Paju 2007, 12.) Niiranen (2002) tuo Marginaalit ja Sosiaalityö-kirjan artikkelissaan esille, että nuoren osallistumiselle tai osallistumisen opettamiselle on annettava tilaa. Osallistumisen opetteleminen voi lisätä ihmisen elämönhallinnan taitoja, ehkäistä omaa elämää koskevasta päätöksenteosta syrjäytymistä ja mahdollisesti myös vahvistaa yleisemmin kokemusta täysvaltaisesta kansalaisuudesta. (Juhila ym. 2002, 63- 77.) Vertaistukitoiminta on mainio esimerkki osallisuudesta, jossa toimija ei hoida ainoastaan omaa etuaan, vaan on sekä antavana että saavana osapuolena. Marja Pentikäinen (2008) on puhunut osallistavasta kehiksestä, johon sisältyy yhteisölliset menetelmät, voimavaraistava ja toiminnallinen työ sekä ryhmätoiminta. Asiakkaan identiteetti muuttuu osaavaksi, oman tilanteensa asiantuntijana toimijaksi ja aidoksi itsekseen.

Niiranen(2002) kuvaa kansalaisen sosiaalipalvelujen asiakkaana kolmen erilaisen, mutta osittain limittäisen asiakkuuden ulottuvuuden avulla: kuntalainen palvelun kohteena, ”kohdeasiakkaana”, kuntalainen aktiivisena, valintoja tekevänä palvelun käyttäjänä ja kuluttajasuuntautuneena subjektina sekä kuntalainen demokraattisen yhteisönsä jäsenenä ja palveluasiakkaana. (Juhila ym. 2002, 67). Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen Juhila puolestaan jakaa neljän pääotsikon alle: liittämisen- ja kontrollisuhteeseen, kumppanuussuhteeseen, huolenpitosuhteeseen ja vuorovaikutuksessa rakentuvaan suhteeseen. (Juhila 2006, 13). Työpajanuoren ohjaamisesta ja kohtaamisesta on löydettävissä kaikki nämä neljä pääotsikkoa.

Organisaation näkökulmasta Etapin tavoite on Juhilan sanoin liittää asiakas yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloida niitä, joiden liittämässä on vaikeuksia. Konkreettisesti tämä tarkoittaa työttömän nuoren ohjaamista joko koulutukseen tai työmarkkinoille. Työpajajakso voi herättää kuntoutumismotivaation ja nuori voi aloittaa pajajakson jälkeen omasta tahdosta päihde- ja/tai mielenterveyskuntoutuksen. Ikävä

kyllä, yhdistyksen toiminnan päärahoittaja (TE-keskus) tarkastelee vaikuttavuutta lähes ainoastaan koulutukseen tai työelämään päässeiden määränä.

Kumppanuussuhde kasvaa asiakkuuden (luottamuksen) myötä, kun nuoren elämää ja muutostarpeita jäsennetään yhdessä. Huolenpitosuhde puolestaan tulee esille, kun nuori ei ehkä selviä kaikissa elämäntilanteissa itsenäisesti vaan tarvitsee apua ja tukea. Nuori oppii täyttämään tarvittavat lomakkeet ja palauttamaan ne ajallaan. Nuoren kanssa otetaan yhteyttä sosiaalitoimistoon, mielenterveystoimistoon tai muuhun nuoren elämäntilanteen kannalta tärkeään tahoon. Havaittaessa nuoren voimaantumista, työntekijän pitää osata alkuvaiheen vahvan tuen jälkeen jättäytyä sivummalle. Voimaantuminen näkyy nuoren sitoutumisena yhteisiin sopimuksiin ja saapumisena sovitusti paikalle. Työntekijän on osattava irrottautua tästä kiinnipitävästä työotteesta vähitellen, asiakkaan oman motivaation herätessä. Työntekijän irrottautuessa nuori samanaikaisesti osallistetaan vaihe vaiheelta yhä enemmän suunnittelemaan omaa elämäänsä ja ottamaan vastuuta omista päätöksistään. Kaikkiin näihin asiakkuuksiin yhdistyy vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Koen hieman ongelmalliseksi sen erottamisen erilliseksi, sillä vuorovaikutus on mielestäni kaiken asiakastyön perusta.

Työttömyys on työn puutetta. Työkokemukseni perusteella totean, että jo kolmen kuukauden työttömyys vaikeuttaa työn saantia. Yli vuoden mittaisesta työttömyydestä käytän käsitettä pitkäaikaistyötön. Jätän ulkopuolelle vapaaehtoisen työttömyyden, joka on yksilön näkökulmasta myönteistä, jopa tietoista taukoa työelämästä. (Määräaikaisen työsuhteen päättyessä ihminen tietää työllistyvänsä, mutta haluaa tietoisesti pitää tauon ennen uuden työsuhteen alkua).

Etappiin ohjautuneista työttömistä nuorista vain pieni osa on pitkäaikaistyöttömiä. Pääasiassa työttöminä olleet nuoret ovat kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita (Kuntouttavan työtoiminnan 1.9.2001 voimaan astunut laki on velvoittava alle 25-vuotiaille työmarkkinatuen ja toimeentulotuen menettämisen uhalla), työ- ja elinkeinotoimistoista (TE- toimistot) puolestaan ohjautuu nuoria työharjoitteluun muutaman kuukauden sisällä työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumisesta. Vuonna 2005 voimaan astunut laki Nuorten yhteiskuntatakuusta asettaa TE- toimistoille tavoitteeksi tarjota nuorelle harjoittelu-, työ- tai koulutuspaikan kolmen kuukauden aikana. (Komonen 2007, 18.) Työttömyyteen totuttaessa kynnys työelämään kiinnittymiseen kasvaa ja työttömyys alkaa

tuntua henkisesti turvallisemmalta olotilalta kuin haastava työelämä. Tästä syystä työttömyyteen tulisi puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ennen kuin työttömyys alkaa tuntua normaalilta ja työnhaku tai koulutukseen hakeutuminen alkavat näyttää ”virtahevolta olohuoneessa”. (Kylmäkoski 2003, 25.)

Työttömän nuoren tukiverkostot ovat kapeita. Taustalla on lastensuojelun, lasten- tai nuorisopsykiatrian taustaa. (Linnossuo 2004, 32). Aiemmin nuorten vanhemmilla oli mielenterveys- ja alkoholiongelmia, mutta viime vuosina työpajoille on ohjautunut myös nuoria, joiden vanhemmat ovat narkomaanitaustaisia. Mielestäni elämme aivan uudenlaisen haasteen edessä. Meille on kasvanut uusi sukupolvi, jonka taustalla on yhä rankempia lapsuudenkokemuksia. Nuorilla on sijoitetun lapsen taustaa, omat vanhemmat ovat eronneet ja suhteet sukuun ovat etäiset. Nuoret hakevat luotettavaa aikuissuhdetta. Asiakkaina on myös akateemisesti koulutettujen vanhempien lapsia. Korkeasti koulutetut vanhemmat odottavat nuorelta hyvää koulumenestystä ja menestyksekkästä uraa työelämässä. Vanhemmat ovat pettyneitä, jos nuori ei selviydy koulumaailmassa, vaan ajautuu ”väärin porukoihin” ja jää työttömäksi.

2.3 Voimaantuminen ja kuntoutus

Voimaantuminen on käsite, joka tulee englanninkielisestä sanasta empowerment, tarkoittaen yksilön tai ryhmän mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa. Yksilö tai ryhmä vahvistuu, vallan puute tai avuttomuus vähenee. Voimaantuminen voi tarkoittaa myös aktiivista asiakkuutta. (Määttä 2001, 101.) Yksilö kokee voimaantumista, minkä kautta hän voi hahmottaa paremmin myös omia voimiaan suhteessa muihin. (Vilén & Leppämäki & Ekström 2002, 59, 151-152). Voimaantuminen ja selviytyminen ovat näkemykseni mukaan toisilleen läheisiä käsitteitä. Kun yksilö kokee voimaantumista, se avaa hänelle mahdollisuuden selviytyä itsenäisesti omaa elämäänsä koskevista asioista.

Voimaantuminen on henkilökohtainen, ihmisestä itsestään lähtevä prosessi. Voimaantumiseen vaikuttavat ihmisen oma halu, itseluottamus ja yleinen näkemys itsestään. Siihen vaikuttavat myös olosuhteet ja toiset ihmiset. Toinen ihminen ei voi voimaannuttaa

toista, mutta voi yrittää auttaa luomalla puitteet, jotka mahdollistavat voimaantumisen. (Siitonen 1999, 116- 118.) Millaiset ovat parhaat mahdolliset nuoren voimaantumista tukevat puitteet?

Kuntoutus voidaan määritellä ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Kuntoutus on monialaista ja suunnitelmallista, usein pitkäjänteistä toimintaa, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. (Kuntoutusselonteko 2002.)

Järvikoski & Härkäpää (2008, 56- 58) määrittelevät kaiken kuntoutuksen perustaksi ihmisen oikeuden ihmisarvoiseen elämään: oikeus onnellisuuteen ja hyvinvointiin, vapauteen, itsenäisyyteen ja oikeudenmukaiseen kohteluun. Kuntoutus perustuu kuntoutujan ja kuntouttajien yhteisesti laatimaan suunnitelmaan ja jatkuvaan prosessinarviointiin. Kuntoutus sisältää yksilön voimavaroja, toimintakykyä ja hallinnan tunnetta lisääviä sekä ympäristön tarjoamia toimintamahdollisuuksia parantavia toimenpiteitä. Kuntoutus voi perustua sekä yksilö- että ryhmäkohtaiseen työskentelyyn, ja siinä käytetään hyväksi lähiyhteisöjen verkostoja. Kuntoutuja ymmärretään tavoitteellisena, omia pyrkimyksiään toteuttavana toimijana, joka sekä ymmärtää ja tulkitsee että suunnittelee omaa elämäänsä ja sen perustaa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon, sosiaalivakuutuksen ja työhallinnon lakisäätöinen kuntoutus perustuu todettuun oireeseen, sairauteen, vajaakuntoisuuteen tai vammaan. Kuntoutuksen perusteiksi on alettu vähitellen katsoa myös työkyvyn heikkenemisen tai vakavan sosiaalisen syrjäytymisen uhka. (Kuntoutusselonteko 2002.) Työpajoille voidaan ohjata nuoria kuntouttavaan työtoimintaan ja työkokeiluun. Tavoitteena on kuntoutuminen, työkunnon testaaminen tai ammattialan soveltuminen esimerkiksi sairauden tai tapaturman jälkeen.

Erityisesti sosiaalisin perustein tapahtuva kuntoutus tulee uskoakseni lähitulevaisuudessa lisääntymään. Kuntoutus voi olla keino lisätä nuorten voimaantumista myös elämäntilanteen suhteen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kuntoutumista tapahtuu niilläkin työharjoittelussa työpajoilla olevilla nuorilla, joilla ei ole varsinaista diagnostisoitua

sairautta tai vammaa. Heillä kuntoutuminen voi näkyä työpajajakson jälkeisenä vahvistuneena itsenäisenä selviytymisenä, työ- tai koulutuspaikan saamisena.

2.4 Osallistaminen ja vuorovaikutus työvälleinä

Autettaessa työtöntä nuorta reunalta takaisin keskiöön, tuon esille osallistuvan ja osallistavan sosiaalityön orientaation. Tälle uudelleenlaiselle tulkitsevalle asiantuntijuudelle on tunnusomaista kulttuurisen erilaisuuden tiedostaminen (monikulttuurisuus), asiakkaan oman tiedon ja asiantuntemuksen kunnioittaminen sekä poikkeavan ja normaalin rajan liukuvuuden ymmärtäminen. Suhde marginaaleihin rakentuu tässä sosiaalityön ymmärryksessä reunalla elävien ihmisten omien äänien ja toimintojen merkitystä korostavaksi. Sosiaalityöntekijän tehtävä on asettua näiden moninaisten äänien keskustelukumppaniksi, kuunnella asiakkaiden omia tarinoita ja rakentaa niistä dialogisesti uudennlaisia versioita. Dialoginen suhde marginaaleihin tekee tämänkaltaisesta sosiaalityöstä osallistuvan. Osallistavaa siinä on puolestaan pyrkimys rohkaista ihmisiä tuomaan omat äänensä kuuluviin. (Juhila ym. 2002, 16.) Nuorten parissa työskentely on tasapainottelua yhtäaikaista nuoren liittolaisena ja yhteiskunnan edustajana. (Huttunen, Jokinen & Kulmala 2004, 59).

Ammatillisessa työttömien auttamistyössä kohtaa usein riippuvuuden ongelman suhteessa hyvinvointivaltion auttamisjärjestelmään. Osa reunoilla elävistä ihmisistä on niin kiinnittynyt auttamisjärjestelmiin, että he ovat kadottaneet kykynsä omatoimiseen ja itsenäiseen elämään. (Juhila ym. 2002, 15.) Riippuvuuksien ylläpitämisen sijasta näen ammatillisen sosiaalityön tavoitteeksi riippuvuuksien purkamisen. Purkamisyrityksiä ovat työpajojen tarjoamat työllistämistukityöt ja niiden hyödyn perusteleva yksilölle työttömyyden vaihtoehtona. Asiakkaalle saavutetuista etuisuuksista luopuminen voi olla vaikeata (asumistuki). Näissä tilanteissa ammattilaiselta vaaditaan vahvaa, asiakkaan osallistavaa osaamista. Olisi virhe lähestyä tilannetta moralisoivaan sävyyn. Asiakkaalle tilanne voi olla uusi, ehkä jopa elämän ensimmäinen kerta, kun hän maksaa elämisen kustannukset työstä saadulla palkalla ilman yhteiskunnan taloudellista tukea.

Työpajojen yksilöohjaus on nuoren osallistavaa palveluohjausta. Se on nuoren tarpeiden esiin tuomista ja asioiden ajamista palvelujärjestelmämme osasissa. Sijoitan ohjaustyön

voimavaraorienteiseksi palveluohjaukseksi, jossa toiminnan painopiste on asiakkaan toimintavoiman ja valtaistumisen tukemisessa. Tällöin pyritään tunnistamaan lähiyhteisöissä olevat tuen lähteet ja mahdollisuudet käyttää niitä apuna asiakkaan osallisuuden tukemisessa. (Perttula 2003, 77.) Ohjaaja on palveluiden välinen sillanrakentaja kulkien nuoren rinnalla niin pitkään kuin se on tarpeen.

Auttamistilanne on suhteeseen asettumista.(Hyväri 2001, 193). Keskeistä on vuorovaikutuksen toimivuus asiakkaan ja työntekijän kesken. Ohjauksessa asiakkaan elämäntilanteen vahvuuksien huomiointi ja niiden varaan suunnitelman rakentaminen vahvistavat asiakkaan omaa toimintakykyä. Sosiaalityön peruseriaatteiden mukaisesti ohjaus on elämäntilanteen arviointia, palvelujen tarpeen selvittämistä ja psykososiaalisen tuen antamista elämän eri vaiheissa. Toiminnan perustana on pysyvä ja luottamuksellinen asiakas-työntekijäsuhde.(Juhila ym. 2002, 181.)

Työpajatyössä on mahdollisuus saavuttaa aito, luottamuksellinen suhde asiakkaan kanssa. Työpajajaksot kestävät muutamasta kuukaudesta yli vuoteen. Pajajakso sisältää tarpeen mukaan jopa päivittäistä yhteydenpitoa asiakkaan kanssa. Työpajayhteisössä on mahdollisuus juoda kahvikupponen yhdessä asiakkaan kanssa, lähteä yhdessä oppilaitosvierailulle, virastoasioille tai kuntoilemaan. Avoimen ja luontevan vuorovaikutussuhteen tavoitteellinen rakentaminen mahdollistaa keskustelun vaikeista asioista. Jokin vuorovaikutussuhteissa tapahtuva käänne tai yksittäinen tilanne saattaa laukaista liikkeelle tapahtumaketjun, mikä vielä eilen ei ollut mahdollinen. Pitkään työttömänä ollut voi ajautua yhä syvenevään syrjäytymiskiarteeseen yhtä hyvin kuin löytää ponnahduslautan aikaisempaa antoisammalle toiminnalle ja uusien suhteiden luomiselle.(Hyväri 2001,135.)

Jokaisella työpajatoimintaan osallistuvalla nuorella on oma henkilökohtainen historia, ainutlaatuinen kokemusmaailma ja nykyhetken tilanne. Työttömyyden kokemus ja ammatin puuttuminen on yleisin yhdistävä tekijä. Yhteisöllinen samojen kokemusten jakaminen luo avoimen ilmapiirin. Vaikeistakin asioista on helppo puhua työn lomassa, kun tietää, että työkaveri oikeasti ymmärtää, tuomitsematta. Työn ohessa keskustellaan päihdeongelmista, avio- ja avoeroista, taloudellisista huolista. Useat nuoret tukeutuvat vanhempiin työtovereihin. Iäkkäämmät kertovat selviytymistarinoitaan ja luovat tari-

noiden kautta uskoa nuoremmille elämässä eteenpäin pääsyn mahdollisuuksiin. Nuoren selviytymisen kannalta omaan itseen ja ihmissuhteisiin liittyvät pohdinnat ovat merkittäviä vertaisryhmässä ja aikuisten kanssa. (Linnossuo 2004, 20).

Vertaistuki on osallistamisen yksi muoto. Työpajalla kannustetaan työskentelemään osana ryhmää ja opettelemaan työelämässä ja elämässä yleensä tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Reitit vertaistuen ja kokemustiedon jakamiseen ovat usein ennalta suunnitelmattomia. Kahdenkeskisestä ystävien vertaistuesta voidaan siirtyä säännöllisiin ryhmätapaamisiin tai verkostoihin. Verkostoissa voi tavata ”hengenheimolaisia”, joista tulee ystäviä ja joiden kanssa haluaa tavata kahden kesken. (Nylund & Yeung 2005, 203.) Vertaistuen positiivisella merkityksellä on myös kääntöpuoli. Työpajalla ongelmat voivat ”ruokkia” toinen toistaan. Tällainen tilanne syntyy, jos pajalaiset taistelevat yhtäaikaisesti akuutin saman ongelman kanssa (päihdeongelma). Heikkoina hetkinä ongelmia saatetaan lähteä ”purkamaan” yhteisille retkahdusreissuille. Tällainen vertaistuki ei ole voimaannuttavaa vaan selviytymistä vaikeuttavaa näennäistä keskinäistä tukea.

Työpajalaisten ohjauskeskusteluissa tulee esille sekä myönteisiä että kielteisiä näkökulmia vertaistukeen. Positiivinen, konkreettinen esimerkki on ammattitaidon ja käden taitojen siirtyminen konkareilta nuoremmille (sorvaus- ja hitsaustaidot, puusepän taidot). Aiemmin mainitsin vanhemmilta saatavan henkisen kannustuksen vaikeuksista selviytymiseen. Pelkona tulee esille luottamuksen säilyttämiseen liittyviä seikkoja. Miten työkavereiden keskinäiset salassapitoasiat turvataan?

2.5 Aiemmat tutkimukset ja kirjallisuus

Työttömyydestä ja syrjäytymisestä on saatavilla runsaasti tutkimustietoa. Sen sijaan työpajatoimintaa on sen pitkästä historiasta (1980-luvulta alkaen) ja runsaista asiakasmääristä huolimatta tutkittu kuitenkin yllättävän vähän. Suurin osa kirjallisuudesta on lähinnä erilaisiin projekteihin ja kokeiluihin liittyviä raportteja, selvityksiä ja arviointeja. (Komonen 2007, 30.) Valtakunnallisesti kattavaa vertailutietoa nuorten työpajatoiminnasta on saatavilla niukasti. Ajankohtaista ja tuoretta tutkimustietoa on vaikea löytää. Työpajaa koskevien tutkimusten keskiöön ovat asettuneet työpajoilla työskennellei-

den nuorten kokemukset. Työpajojen ansiot nuorten tukemiseksi on siis todennettu monen tukijan toimesta. (mm. Virtanen 1998; Karjalainen 1999, Nyyssölä 1999a) En kuitenkaan löytänyt tutkimustietoa, jossa keskitytään tutkimaan narratiivisuutta hyödyntäen työpajanuorten selviytymistarinoita, ja etsitään selviytymiseen johtaneita seikkoja. Yllä mainitut tutkimukset ovat noin 10 vuoden takaa, joten tuore tutkimustieto puuttuu. Mainitsen löytämiäni tutkimuksia tai raportteja, jotka sivuavat omaa tutkimustani joko tutkimuskohteen (työttömät työpajanuoret) tai – menetelmän (narratiivisuus) osalta.

Tuore Opetusministeriön teettämä selvitys on Ismo Pohjantammen (2007) Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Selvitys on laaja perustuen sekä pajanuorille että valmentajille tehtyihin kyselyihin (N= 507 ja 77). Työpajoja on Suomessa 230 ja nuoria niillä noin 7000, joten Pohjantammen otos kattaa noin 7-8 % pajatoiminnasta. Pajanuorista 70 % on kokenut vanhempien työttömyyden. Yleisesti koulun ja työelämän ulkopuolisten nuorten taustalta löytyy yli kaksi kertaa useammin samaan aikaan työttömänä oleva vanhempi kuin keskimäärin nuorten kotoa. Pohjantammen selvityksessä kuvataan työttömyyden lisäksi vanhempien alkoholin käytön, avio-/avoerotilanteiden ja vanhempien ajan riittämättömyyden suhdetta pajanuorten elämäntilanteisiin. Pajatoiminta katkaisee nuorten osalta ylisukupolvisen työttömyyden ainakin kuukausiksi ja mahdollistaa toisenlaisen uran haun. Panostus kannattaa, jos tulokset saadaan pysymään hyvinä. Seuranta pitää ja kannattaa kehittää. Pohjantammi tuo esille, että yksilövalmentajien työskentely työpajoilla on yksi keino katkaista ylisukupolvista työttömyyttä. Lisäksi työvalmennuksen vakinaistaminen on tiimityön kehittämisen ja vastuiden selkiytymisen kannalta tärkeää.

Etapin ohjaustoiminnasta on tehty Sosionomi (AMK) opinnäytetyö vuonna 2005: Toiminta- ja palvelukeskus Etapin ohjaustoiminta kolmesta eri näkökulmasta, Iivonen, Kati & Virta, Jenni. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin viittä Etapin työvalmentajaa ja kahta Etapin työpajan asiakasta (asiakkaiden määrä suppea). Tutkijat viittaavat tutkimuksessa havaintoihinsa, mutta he eivät perustele miten laajasti, kuinka usein ja millä menetelmillä ovat Etapin toimintaa havainnoineet. Tutkimuksen alkuperäisenä tavoitteena oli selvittää Etapin, työvoiman palvelukeskuksen sekä työvoimatoimistojen yhteistyötä, toimijoiden välisiä suhteita ja odotuksia toisiltaan. Lopulta tutkijat päätyivät havaintojensa perusteella tutkimaan miten Etappi toiminnallaan voisi edesauttaa asiakkaan matkaa pois tukitöiden kierteestä kohti avoimia työmarkkinoita. Aineistoa tulkit-

tiin SWOT- analyysia apuna käyttäen. Tutkimuksen merkittävin tulos oli yksilöohjauksen tarpeen esille nouseminen. SWOT- analyysissa heikkouksina esille nousivat sosiaalisen otteen vähäisyys, yhtenäisyyden puute eri työpajojen välillä, asiakkaiden taustatietojen puuttuminen ja Etapin maine ”päivähoitopaikkana”. Mahdollisuuksiksi nousivat toiminnan kehittäminen, verkostoituminen muiden toimijoiden kanssa ja henkilökunnan koulutus. Uhkana nousi esille mahdollisen muutosvastarinnan, ohjaajien vaihtuvuuden ja työelämän kasvavat vaatimukset. Etapin vahvuudet olivat pitkät perinteet, mahdollisuus työelämän arviointiin ja päästä nopeasti sisälle Etapin toimintaan, sosiaalinen verkosto ja matala kynnys. Tutkimuksen aikaan vuonna 2005 Etapissa ei ollut vielä yksilöohjaajaa. Rahoitus yksilöohjaajan palkkaamiseksi järjestyi 1.8.2006 alkaen kansallisen valtionavustuksen keinoin. Tarve yksilöohjaajan palkkaamiseksi oli havaittu jo paljon tätä tutkimusta aiemmin, mutta kenties nämä tutkimustulokset myötävaikuttivat osaltaan yksilöohjauksen rahoituksen saamiseksi.

Vuonna 1999 julkaistun Pekka Karjalaisen arviointitutkimuksen tavoitteena Korson Kansalaispajasta (pajahanke ajoittui vuosille 1997 ja 1999) oli tuottaa kokonaisvaltainen kuva vasta aloitetusta, paikalliseen kumppanuuteen ja uudenlaisiin käytäntöihin pyrkivästä projektista. Nuorten kansalaispajan arviointi toteutettiin laadullisena arviointitutkimuksena. Arviointiasetelma jaettiin neljään eri alueeseen; suunnitteluun ja toimeenpanoon, merkitykseen ja kokemuksiin, tuloksellisuuteen ja vaikuttavuuteen. Merkitystä ja kokemuksia sekä vaikuttavuutta tutkittaessa aineistona käytettiin muun muassa nuorten teemahaastatteluita. Oman tutkimukseni yhtäläisyydet Karjalaisen tutkimukseen ovat merkitysten tutkiminen sekä työpajajakson vaikuttavuus nuoren selviytymisen kokemuksiin. Aineistona olivat teemahaastattelujen avulla saadut nuorten kertomukset. Teemahaastatteluissa tuli esille nuorten suunnitelmien selkiytyminen ja aktivoituminen hakemaan töitä oma-aloitteisesti. Nuoret kritisoivat pajahankkeessa kovaa tekemistä ja liikkuvuutta. Moneen suuntaan luvattiin erilaisia asioita mutta harvoja asioita tehtiin kunnolla loppuun asti. Nuorten tavoitteiden seurantaan, tarkistamiseen ja nuoren sitouttamiseen tulee kiinnittää enemmän huomiota. Suositukseksi nousi pajatoiminnan lähteminen työn, koulutuksen sekä nuoren elämäntavan ja – tilanteen yhdistelmästä. (Karjalainen 1999, 39- 72.)

Mielenkiintoinen on myös Nyssölän & Pajalan Nuorten työura- koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus- tutkimus, 1999. Tutkimus käsittelee nuorten tai-

valta koulunpenkiltä työelämään pyrkien luomaan kokonaisvaltaisen kuvan koulutuksesta työelämään siirtymisen murroksesta. Aihetta tarkastellaan sekä työvoima- ja koulutuspoliittisena kysymyksenä että yksilön elämänvaiheiden jäsentäjänä. Tutkimuksessa haastateltiin 32 varsinais-suomalaista nuorta, joista 12 oli ollut tai oli parhaillaan työpaikalla. Työpajanuorista 10 suhtautui myönteisesti pajatoimintaan ja heidän kokemuksensa pajoista olivat ”työttömyyden vaihtoehtoa parempia”. Erityisesti työyhteisön hyvä henki korostui nuorten vastauksissa. Kaksi haastateltua nuorta olivat pettyneitä pajatoimintaan; toinen oli mielestään ylikoulutettu, ja tyytymätön palkkaukseen. Toinen puolestaan kritisoi pajan olleen ihan muuta, kuin mitä hänelle oli luvattu. Hän olikin keskeyttänyt pajajakson. Tyytymättömät kyseenalaistivat ohjaajien ammattitaidon. Ohjaajat olivat usein itsekin tukityöllistettyjä, usein juuri vastavalmistuneita.

Nyysölän ja Pajalan tutkimuksessa kaikilta pajoilla olleilta nuorilta kysyttiin pajojen hyvät ja huonot puolet. Huomionarvoista oli se, että myönteisestikin suhtautuneet nuoret löysivät paljon kielteisiä puolia. He kritisoivat tehtyjä töitä ja pajaohjaajia ja pitivät työtahtia liian verkkaisena. Toisaalta nuoret eivät odottaneet pajajaksolta suuria. Räätelöinnin ja polkuajattelun toteutuminen ei aina toteutunut, nuoren mukaan ottaminen esimerkiksi koulutuksensa suunnitteluun oli tutkimuksen perusteella vähäistä. Yksilöllisiä tarpeita ei otettu huomioon eikä henkilökunta auttanut pajajakson suunnittelussa.

Tutkija Merja Kylmäkoski teki Tampereen KOHO- projektista vuosina 2001- 2002 Nuorisotutkimusverkoston rahoittaman arviointitutkimuksen. Tampereen KOHO sai vankan pohjan jo Turun KOHO- mallista. KOHO on 17- 25-vuotiaiden vailla ammatillista koulutusta olevien nuorten palvelu. Nuorten ammatillinen koulutus on keskeytynyt tai vaarassa keskeytyä tai he ovat olleet pidempään työttöminä. Projektin tavoitteet olivat parantaa palvelujen ja palvelutarpeen kohtaamista kehittämällä ja monipuolistamalla viranomaisen työotteita ja yhteistyömuotoja, kokeilla sekä kehittää moniammatilliseen yhteistyöhön perustuvan ohjaustiimin soveltuvuutta nuorten aikuisten oman urasuunnittelun tukena. Lisäksi tavoitteena oli kehittää projektin aikana ohjaukseen soveltuvia työmenetelmiä ja ohjaussisältöjä ja tuotteistaa ne. Pyrkimyksenä oli luoda uusi ohjauväylä ammatilliseen koulutukseen niille nuorille aikuisille, jotka eivät muun muassa oppimistyyliinsä, ammatti-alan valintaan liittyvien vaikeuksien ja erilaisten oppimisvaikeuksien seurauksena menesty tai hakeudu ammatilliseen koulutukseen. (Kylmäkoski 2003, 51- 52.)

Tutkimuksen arviointiaineistot jaettiin projektin sisäisiin asiakkaisiin (30 KOHO- projektin läpikäynyttä nuorta) ja ulkoisiin asiakkaisiin (yhteistyökumppaneille lomakekyselyt sekä projektiin eniten asiakkaita lähettäneille tehdyt teemahaastattelut). Pääosin myönteisten tutkimustulosten lisäksi löytyi myös kehitettäviä asioita. Projektin ohjausryhmän arviossa toivottiin enemmän palautetta nuoren tilanteesta viranomaisille sekä havaittiin puutteita projektin työntekijöiden asiantuntemuksessa työmarkkinoista ja työelämän tarpeista. Jatkoprojektissa tulisi kehittää erityisesti työnantajayhteistyötä. Kaikkien haastateltujen nuorten palaute KOHO:sta oli myönteistä. (Kylmäkoski 2003, 51-52.)

Nuorten mukaan KOHO:n laatutekijöitä olivat mahdollisuus keskustella omista asioista kiinnostuneen ammattilaisen kanssa, ystävällinen ja myötätuntoinen nuoren omista tarpeista lähtevä palvelu, jatkuva asiakassuhde saman työntekijän kanssa, konkreettinen apu ja neuvonta, nuoren työnhaun tukeminen, asioinnin joustavuus ja ajan riittävyys sekä vertaisryhmän tuki KOHO- kurssilla. Nuoren itsensä näkemystä palvelutarpeestaan tulisi muistaa kuunnella. Nykyisellään nuoret ovat enemmänkin erilaisten toimenpiteiden ja palveluiden kohteita kuin suunnittelijoita. Kuitenkin palvelut ovat olemassa nuoria varten eivätkä nuoret palveluita varten. (Kylmäkoski 2003,76.) Tutkimustuloksissa nousi esille nuorten mukaan ottaminen jo suunnitteluvaiheeseen. Yhtymäkohtana oman tutkimukseni tavoitteisiin on löytää tulosten avulla nuorten kertomuksista kehittämistarpeita nuorten työllistymis- ja koulutuspalveluita suunnitteleville. Etappiin ohjautuu vuosittain useita nuoria KOHO-palveluiden kautta.

Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten nuorten kuntoutustarpeen arviointitutkimuksessa (2007) valikoitiin 58 Turussa kirjoilla olevaa nuorta kuntoutustutkimukseen. Nuorilla oli asiakkuus KOHO:n Turun toimintayksikköön, 17- 25-vuoden ikä ja fyysisiä, psyykkisiä ja/tai sosiaalisia rajoitteita, jotka estivät nuorta olemasta työmarkkinoiden käytössä. He edustivat yli 1000:sta KOHO- hankkeen nuoresta haasteellisinta osaa. Heillä ei saanut kuitenkaan olla akuuttia päihteiden väärinkäyttöongelmaa eikä vakavaa, psykiatrista hoitoa edellyttävää mielenterveyden häiriötä. (Halonen, Aaltonen, Hämäläinen, Karppi, Kaukinen, Kervilä, Lehtinen, Pere, Puukka, Siitonen, Silvennoinen & Talo 2007, 18.) Tietoa kerättiin haastatteleamalla nuoria jo ennen kuntoutustutkimuksen alkua. Kuntoutustutkimuksen aikana tietoa kerättiin haastatteluin, kyselyin sekä testilo-

makkeiden avulla. Lisäksi nuorten kanssa oli vapaamuotoisia keskusteluja ja täytettiin fyysistä suoriutumiskykyä mittaavia lomakkeita. Tutkimustuloksista vedettiin suosituksia ja johtopäätöksiä, joissa korostuu vajaakuntoisten ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tarvitseman avun ja tuen tarpeen mahdollisimman varhainen tunnistaminen. Nuorten ohjaaminen heille soveltuvaan tukiverkoston edellyttää nykyistä parempaa yhteistyötä ja tiedon kulkua viranomaisten ja kodin välillä. Yhden luukun periaate tuli vahvasti esille ja tarpeen mukaan nuoren mahdollisuus saada tukihenkilö rinnalle kuljaksi.(Halonen ym. 2007, 69- 71.)

Pirjo Nikkasan (2006) Oon vahvempi kuin ennen- Pitkään työelämässä olleiden kuntoutumistarinat: Tutkimusaineistona on 7 pitkään työelämässä ollutta Tyk-kuntoutukseen (työkykyä ylläpitävä ja parantava valmennus) osallistunutta ihmistä. Lähestymistapa on narratiivinen ja aineisto analysoidaan teemoittelemalla. Tästä tutkimuksesta on ollut apua omaan tutkimustyöhöni vaikka haastateltavat ovat iäkkäämpiä. Olen saanut tukea narratiivisen lähestymistavan ja narratiivisen analyysin käytölle. Oon vahvempi kuin ennen- tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä pitkään työelämässä olleiden ja työkykyä ylläpitävään kuntoutukseen osallistuneiden ihmisten kuntoutumisesta. Tutkimuksen tarkoituksena on hakea merkityksiä työelämäsuhteen kriisiytymiselle ja muutostarpeelleen, kuntoutumiselle sekä kuntoutumiseen vaikuttaville tekijöille ja mekanismeille. Merkitysten hakeminen muutostilanteessa on omaani ja Nikkasan tutkimusta yhdistävä tavoite. Nikkasan tutkimus toi esille työn vahvan merkityksen kuntoutujille. Työyhteisö on sekä tukenut että aiheuttanut kilpailua, kateutta ja toisen työn mitätöintiä. Työelämän lisäksi kuormitusta aiheutti myös muu arkielämä. Kuntoutuminen merkitsi itsetunnon kohoamista, omien tarpeiden kuuntelua ja uudenlaista suhtautumista työhön ja työelämään. Kuntoutumista tuki kuulluksi tuleminen, vertaistuki ja kuntoutuslaitosympäristö. Läheisten, työterveyshuollon ja työyhteisön merkitys korostui.(Nikkanen 2006, 9-26.)

3. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Nuoren työpaja-aikana voi tapahtua monenlaisia merkittäviä ja nuoren elämänhallintaa tukevia asioita, jotka kantavat myöhemmässä elämänvaiheessa - jopa siinäkin tapauksessa, että nuori on jättänyt työpajajakson kesken. Virtanen (1998, 85) toteaaakin, että vaikuttavuusarvioinnissa ei voi keskittyä pelkkiin lukuihin, vaan tulisi pyrkiä arvioimaan ihmisen kokonaistilannetta. Työllistymisen (ulkoinen elämänhallinta) ohella vaikuttavuutta tulisi arvioida myös koetulla hyödyllä, jolloin toimenpiteiden vaikuttavuus voi näkyä esimerkiksi lisääntyneenä itseluottamuksena ja parantuneena elämänhallintana (sisäinen elämänhallinta). Näille muutoksille ei kuitenkaan toistaiseksi ole vakiintuneita arviointikriteereitä. (Komonen 2007, 39.) Tarkastelen tässä tutkimuksessa nuorten narratiivien avulla selviytymistä laajempänä ilmiönä kuin nuoren työllistymisenä tai koulutukseen pääsemisenä

3.1 Tavoitteena selviytymistä selittävien tekijöiden löytäminen

Tutkimuksen tarkoitus on tuoda esille työpajanuorten selviytymiseen/voimaantumiseen johtaneita syitä. Tutkin erityisesti nuorten selviytymistarinoiden merkityksellisiä käännekohtia, selviytymistä selittäviä tekijöitä. Selviytyminen on rajattu tässä tutkimuksessa elämän- ja arjenhallintaan liittyvänä, kuten päivärytmin säännöllistymisenä, työharjoittelun onnistumisena, päihteettömänä pysymisenä, talousasioiden selkiytymisenä, sitoutumisena oman tulevaisuuden suunnitteluun, terveydentilan kohenemisenä (fyysinen/psyykinen), koulutukseen hakeutumisenä/pääsemisenä tai työhön pääsemisenä. Tutkimuksen lähtökohtana on nuoren itsensä kokema ja työpajalla ohjauskeskusteluissa esille tuoma oman elämäntilanteen positiivinen muutos, selviytymiskokemus. Lisäksi työpajavalmentajat ovat havainneet nuorena samansuuntaisen myönteisen muutoksen. Tavoittelen tutkimuksen analyysin kautta tulosten esille tuomista yhteiseksi kaikille saatavissa olevaksi tiedoksi.

Tavoitteena on löytää sellaisia seikkoja, joihin meidän nuorten kanssa työskentelevien, mutta erityisesti nuorille palveluita suunnittelevien ammattilaisten tulisi yhä enemmän kiinnittää huomiota. Lähtiessäni kehittelemään tutkimusaihetta kohteeksi muodostui nopeasti selviytymiseen liittyvien merkitysten löytäminen narratiivien avulla suoraan nuorilta. Tavoitteeksi tuli saada nuorten näkökulma esiin ja toisaalta antaa nuorille mahdollisuus kertoa oma tarinansa sekä vaikuttaa tulevien pajanuorten palveluiden kehittämiseen.

Tulosten kautta on tarkoitus lisätä tietämystä työpajaohjauksen merkityksellisyydestä ja esille tulleista kehittämistarpeista sekä tarvittavista menetelmistä kohti yhä ammatillisempaa, nuoret osallistavaa ohjausta.

Haluan tulosten avulla kehittää omaa työtäni ja tarkastella rakentavan kriittisesti työmenetelmiäni työpajanuorten yksilöohjaajana. Lisäksi tuon esille mahdollisia Etapin työvalmentajien työn kehittämistarpeita nuorten kertomina. Haluan lisätä omassa työyhteisössäni sekä laajemmin moniammatillisissa verkostoissa myönteistä kuvaa marginaaliluorista ja heidän selviytymismahdollisuuksistaan. Pysin tutkijana jonkinlaiseen näkökulman avartamiseen vähintäänkin työyhteisön tasolla. Toivon, että tutkimukseni saa nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset uskomaan yhä vahvemmin yksilön selviytymismahdollisuuksiin. Tuon esille nuoren saaman ohjauksen vaikutusta selviytymiskokemukseen jo ennen pajalle ohjautumista ja pajajakson aikana.

3.2 Tutkimuskysymykset ja niiden muotoutuminen

Tutkimuskysymykset kypsyivät tutkimustavoitteiden pohjalta. Merkitysten ja käännekohtien etsiminen ohjasi tutkimuskysymysteni syntymistä. Lisäksi aineisto muokkasi jonkin verran kysymyksiä, mutta päätutkimuskysymykseni pysyi ennallaan koko prosessin ajan.

Tutkimuskysymys:

MIKSI TUTKIMUKSEN NUORET OVAT SELVIYTYNEET? Haen erityisesti vastauksia nuoren omaan kokemukseen perustuvista selviytymiseen johtaneista tekijöistä.

Lisätutkimuskysymykset:

Mikä merkitys Etapin työpajajaksolla on ollut voimaantumiseen? Miten nuoret ovat kokeneet pajajakson ohjauksen ja omat vaikutusmahdollisuutensa? Miten asiakasläh- töistä ohjautuvuus pajalle ja ohjaus pajalla on ollut? Mitä kuntouttavia elementte- jä/tekijöitä pajajakso on sisältänyt? Miten nuori näkee tulevaisuutensa?

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, joka perustuu konstruktivistiseen tietoteoriaan. Rajasin tutkittavaksi ryhmäksi kahdeksan 17- 29-vuotiasta Etapin työpajojen nuorta, joita yhdistävä tekijä oli voimaantumisen ja positiivisen muutoksen kokemusten kautta selviytyminen elämässä eteenpäin.

4.1 Konstruktivistinen tietoteoria ja narratiivisuus metodina

Sosiaalisessa konstruktivismissa lähdetään liikkeelle siitä, että yhden todellisuuden ja objektiivisen totuuden sijasta maailmasta on monia versioita ja ilmiöstä rakentuu erilaisia merkityksiä. Tutkimuksen ontologinen lähtökohta on relativistinen. Todellisuudet ovat ymmärrettävissä erilaisina mentaalisisina konstruktioina, jotka perustuvat sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kokemukseen. (Komonen 2007, 60.)

Tutkimusmetodina on narratiivisuus, joka liitetään varsin usein tietoteoreettisiin ja kulttuurisiin näkökulmiin, joita on tapana kutsua mm. konstruktivismiksi. (Heikkinen 2007, 45). Konstruktivismin peruslause Heikkisen (2007, 145) mukaan on se, että ihminen rakentaa tietonsa aikaisempien tietojensa ja kokemustensa varaan. Tieto maailmasta ja ihmisen käsitys omasta itsestään on alati kehkeytyvä kertomus, joka rakentuu ja muuttaa muotoaan koko ajan. Kaikille yhteistä todellisuutta ei ole, vaan pikemminkin eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa konstruoivia todellisuuksia. Näkemys asioista muuttaa muotoaan sitä mukaan kuin ihminen saa uusia kokemuksia ja keskustelee muiden ihmisten kanssa. Tieto on tästä näkökulmasta kertomusten kudelman, joka saa jatkuvasti uutta materiaalia alati uusiutuvasta kulttuurisesta tarinavarannosta ja liittyy siihen takaisin. Narratiivisuus toimii kahteen suuntaan: kertomukset ovat sekä tutkimuksen lähtökohta että lopputulos. (Heikkinen 2007, 145- 146.) Konstruktivisessa lähestymistavassa sosiaalinen todellisuus on ihmismielestä riippuvainen, muodostuu merkityksistä, tulkinnoista ja muista ihmismielen rakennelmista. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 64).

4.2 Metodien ja metodologisten sitoumusten noudattaminen

Nikkanen (2006, 28) tuo esille Mc Intylerin vuonna 1987 esittämän ajatuksen narratiivisen metodin lähtökohdasta. Siinä ihminen elää elämäänsä ikään kuin se olisi tarina, jonka päähenkilö hän on. Omassa tutkimuksessani halusin nostaa haastateltavat työpajalaiset pääosaan ja mielestäni narratiivinen lähestymistapa sopi tähän parhaiten. Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tapahtumista, joista kerrotaan. Kiinnostuksen kohteena on tarinan sisältö. (Mäkisalo-Ropponen 2007, 39.) Tarinan avulla ihminen jäsentää elämänsä tapahtumia (työpajajakso) ja moninaisuutta ja luo niistä mielessään suhteellisen johdonmukaisen kokonaisuuden. Nykyisyyden tulkitseminen tarinan kautta tekee menneisyyden ymmärrettäväksi, nykyhetken mielekkääksi ja tulevaisuuden ennakoitavaksi. (Nikkanen 2006, 28.)

Narratiivinen lähestymistapa tuki tavoitettani löytää merkityksiä ja käännekohtia nuorten selviytymistarinoissa. Toisaalta uskoin nuoren selkeyttävän omaa elämänsä kulkuaan itselleen ja ymmärtämään merkityksellisiä käännekohtia tarinallisen lähestymistavan avulla. Tutkijana annoin haastateltavalle mahdollisuuden tarinan avulla lisätä ymmärrystä omasta elämästään. Uskon, että kertomalla tarinaansa ihminen ilmentää itseään juuri siinä hetkessä aidoimmalla mahdollisella tavalla. Tarinan kertomisen tapa varmasti eroaa kuulijan mukaan. Todennäköisesti ystävälle tai seurustelukumppanille kerrotaan eri asioita kuin omalle vanhemmalle tai sosiaalityöntekijälle. Halusin uskoa tarinan kertojan aitouteen, hyväksyen sen tosiasian, että kertojalla on valta päättää mitä hän haluaa tarinallaan ilmaista. Elämäntarinan kertominen on kuulijalle informatiivista ja kertojalle itselleen terapeutista. Kuuntelemalla toisen tarinaa on mahdollista päästä sisään toisen kokemusmaailmaan. Narratiiviselle ajattelutavalle on ominaista, että se asettaa henkilökohtaisen kokemuksen etusijalle ja pyrkii antamaan sille kertomuksellisen luonteen. Juonellinen kertomus on ainoa keino elämän tai eletyn elämän kuvaamiseen. Tapahtumiin ei sinänsä tarvitse liittyä juonellisuutta, mutta ihmiset eivät voi olla tuomatta sitä kaikkeen, mitä kohtaavat. (Mäkisalo-Ropponen 2007, 44.)

4.3 Aineistonkeruuprosessi ja narratiivinen sisällönanalyysi

Tutkimukseni aineisto perustuu narratiiviselle haastattelututkimukselle. Haastattelemieni nuorten elämä on muuttunut selkeästi positiivisempaan suuntaan *elämänhallinnan näkökulmasta tai he ovat päässeet työpajajakson jälkeen joko opiskelemaan tai työhön.*

Kaikki haastatellut nuoret olivat entisiä yksilöohjausasiakkaitani. Haastattelut tapahtuivat elokuun 2008 ja tammikuun 2009 välillä. Elokuun 2008 ensimmäinen haastattelu oli koehaastattelu, jonka päätin liittää tutkimusaineiston osaksi haastattelun hyvän onnistumisen vuoksi. Tein haastatteluiden tueksi haastattelurungon (LIITE 1), johon kirjasin haastatteluteemojen lisäksi apukysymyksiä. Useimmille nuorille riitti tarinan tuottamiseen antamani teema, joten minun tarvitsi tehdä vain joitakin harvoja väliintuloja kysymysten muodossa. Nuorten rajaaminen alle 29-vuotiaisiin perustuu Opetusministeriön rajaukseen työpajanuorten iästä, mikä puolestaan pohjautuu Nuorisolakiin. (Nuorisolaki, 2006). Työvoimahallinnossa nuoret käsitetään alle 25-vuotiaina. (TE- toimisto, 2009).

Jokaisen haastattelemanu nuoren työtoimintajakson päättymisestä oli kulunut useista kuukausista jopa reilu vuosi haastatteluajankohtaan mennessä. Nuoret olivat olleet Etapissa vajaasta vuodesta puoleentoista vuoteen. Haastateltaviksi valitsin voimaantuneiksi itsensä kokeneita nuoria, sekä naisia että miehiä. Selasin asiakaskansioitani miettien sopivia haastateltavia. Sopivalla tarkoitan selviytymisen kokemusta, sen esille tuomista paja-aikana ja riittävää sosiaalisuutta narratiiviseen lähestymistapaan ajatellen. Valitsin haastateltaviksi puheliaita nuoria, joiden uskoin tuottavan tarinaa. Taustalla oli ammatikouluttamattomuutta, päihde-/mielenterveysongelmia, päämäärättömyyttä ja epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Itse asiassa ymmärsin pian tavoittelevani haastateltaviksi erityisesti sellaisia nuoria, joiden elämässä oli tapahtunut ilmeisen isoja positiivisia muutoksia paja-aikana. Yksilöiden selviytymiskertomukset ovat jollain tavalla aina vetäneet minua puoleensa, mutta koskaan aiemmin en ole uppoutunut tarkastelemaan niitä tutkimuksellisesta näkökulmasta. Toisaalta olemme tottuneet lukemaan tutkimuksia, kirjallisuutta ja katsomaan tv-dokumentteja ongelmahakuisen informaation keskellä. Halusin tuoda esille nuorten tarinoita tarkastellen niitä positiivisesta, marginaalista pois pääsyn, näkökulmasta. Metodisesti tarkastellen en tuo tässä tutkimuksessa esille nuor-

ten tarinoita sinänsä vaan olen tutkijana kiinnostunut tarinoista esiin tulevista käännekohdista selviytymisen näkökulmasta.

Valintavaiheeseen sain huomattavan edun siitä, että tunsin jo entuudestaan nuoret ja nuorten elämää. Nuorimmat haastateltavat olivat haastatteluhetkellä 19-vuotiaita, vanhin 31-vuotias. Haastateltavien sukupuolijakauma jakautui sattumalta tasan 50/50. Tuloksissa en tuo sukupuolta esille, koska en tutki sukupuolten välisiä eroavaisuuksia. Sukupuolen paljastamattomuudella haluan varmistaa lisäksi anonymiteetin säilymisen. Uskon aiemmalla luottamuksellisella asiakassuhteella olevan positiivista vaikutusta nuorten tutkittavaksi suostumiselle. Narratiivisen tutkimusotteen kannalta on todettu olevan etua siitä, että tutkija tuntee tutkittaviensa elämää.(Heikkinen 2001, 129- 130).

Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne sanasta sanaan. Litteroitua tekstiä kirjoitin noin 150 sivua. Haastattelut kestivät vajaasta tunnista 1,5 tuntiin. Litteroidessani aineistoa huomioin varsinaisen kerronnan lisäksi naurahdukset, hörähdykset, hyminät ja tauot. Tauot kirjasin litteroituun tekstiin kolmelle pisteellä (...), tunneilmaisut kirjoitin välittömästi tekstin yhteyteen(naurahtaa, hymähtää). Tulosten tulkintaan tai tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta hymähdykset tai naurahdukset eivät lopulta vaikuttaneet, mutta en uskaltanut jättää niitä merkitsemättä litterointivaiheessa. Halusin siinä vaiheessa kirjata varmuuden vuoksi kaiken tarkasti muistiin.

Tunnistettavuuden estämiseksi käytän narratiiveista lainaamissani osuuksissa luvussa 5 nuorista kirjain- ja numeroyhdistelmiä H1-H8. H tarkoittaa haastateltavaa ja numero kirjaimen perässä on haastateltavalle antamani järjestysnumero haastattelujärjestyksen mukaan. Haastateltujen numerointi auttaa lukijaa halutessaan kokoamaan yksittäisen nuoren tarinakerrontakokonaisuuden. Jos lainaamani lause on jäänyt kesken tai olen aloittanut lainauksen kesken lauseen, olen merkinnyt sen kolmella pisteellä... En nimeä työpajaa, jolla nuori Etapissa oli. Työpajan tarkempi nimeäminen lisäisi riskiä nuoren tunnistettavuudesta.

Tutkimusluvan anoin kirjallisesti elokuussa 2008 suoraan esimieheltäni, joka on Etappi ry:n toiminnanjohtaja. Lisäksi pyysin jokaiselta haastatellulta henkilökohtaisen kirjallisen tutkimusluvan ennen haastattelua.

Narratiivista aineistoa ovat keräämäni kerrontaan perustuvat haastattelut. Narratiivinen aineisto perustuu kieleen ja se voi olla joko puhetta tai kirjoitettua tekstiä, mutta myös ei-kielellistä viestintää. Tutkijan lähtökohtana on ajatus siitä, että tieto on luonteeltaan kertomuksellista ja todellisuutta voidaan jäsentää kielen avulla. (Komonen 2007, 69.) Tutkimusaineistoni on kerronnallista aineistoa, jonka analysoin narratiivista sisällönanalyysia käyttäen. Narratiivinen sisällönanalyysi ei kohdistu huomiotaan aineiston luokittelemiseen, vaan se muodostaa aineiston pohjalta uuden kertomuksen, joka pyrkii tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Narratiivinen tietäminen on temaattisesti ja johdonmukaisesti etenevän kertomuksen tuottamista. (Heikkinen 2001, 122- 124.) Ammatillisen auttamistyön näkökulmasta kertomukset tarjoavat mahdollisuuden työstää ja käydä läpi monia erilaisia tunteita. (Hänninen 1999, 68- 71).

Sisällönanalyysin kautta pääsin käsiksi tutkittavaan selviytymisilmiöön ja tuomaan esille työpajanuorten kanssa työskentelyn kehittämisalueet. Lähestymistapani, positiiviset, selviytymistä korostavat narratiivit, edustavat selkeätä yhteyttä aiheeni valintaan ja tutkimuskysymyksiini.

Luin tarkoin litteroimaani aineistoa tutkimuskysymyslähteisesti. Maalasin tekstistä eri väreillä kerrontaosuudet, joista löysin vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiini. Löysin aineistosta paljon kertomusta lapsuudesta, perheestä ja nuoren taustasta kokonaisuutena. Lisäsin aineistolähteisesti tarkastelun kohteeksi lapsuuden kokemukset. Perustelen lapsuuden kertomusten mukaan ottamista sillä, että haastatellut selkeästi halusivat tuoda taustansa esille osana selviytymistarinaa. Ihmisellä ei ole mitään muuta keinoa eletyn elämän kuvaamiseen kuin juonellinen kertomus. (Mäkisalo-Ropponen 2007, 44). En mielestäni korostanut lapsuuden tarinan tuottamista. Se toki sisältyi antamaani ns. Elämänkaari- keskusteluteemaan, jossa haastateltava sai kuvailla vapaasti lapsuusmuistojaan. Selviytyminen vaikeista taustoista huolimatta lisää uskoa selviytymisen mahdollisuudelle, poispääsulle marginaalista.

Pelkistin aineistosta esille tulleet ilmaukset teemoiksi. (LIITE 2.) Pääteemaksi muotoutui jokaisen selviytymistarinan käännekohta, esimerkit selviytymisestä/ voimaantumisesta. Muiksi teemoiksi muodostuivat nuoren elämäntilanteen huoli pajajaksolle tullessa, työpajajakson tuki, asiakaslähteisyyden toteutuminen ja keskustelu tulevaisuudesta. Nuorten tarinoissa on aikuisia enemmän potentiaalia olla avoinna tulevaan. (Mäkisalo-

Ropponen 2007, 90). Tulevaisuusteema viehätti minua ja koin sen mukaan ottamisen ehdottoman tärkeäksi, kun pääteemana ovat selviytymiskokemukset. Narratiivisen analyysin avulla etsin haastatteluissa toistuvia, keskenään samankaltaisia merkityksiä tai toisaalta merkittäviä eroavuuksia.

4.4 Matka yksilöohjaajasta tutkijaksi

Toimin kaikkien haastattemieni nuorten yksilöohjaajana Etapin työpajoilla vuosina 2006- 2008. Kahdenkeskisiä sovittuja ohjaustapaamisia ja – keskusteluita oli keskimäärin 3-10 pajajakson pituudesta riippuen. Kahdenkeskisten ohjauskeskusteluiden lisäksi järjestin tarpeen mukaan verkostokokouksia. Kaikki tutkimuksen nuoret kuuluivat ryhmään, joiden kanssa keskustelin sovittujen tapaamisten lisäksi lukuisia kertoja, välillä jopa päivittäin. Ne tilanteet olivat toisinaan käytäväkeskusteluja, small talk- tyyppistä kuulumisten vaihtoa. Ohjaussuhdetta voisi luonnehtia tiiviiksi, luotettavaksi, avoimeksi, mutta myös haastavaksi. Luotettavaksi ja avoimeksi siksi, että nuoret hakeutuivat ohjauskeskusteluihin omasta aloitteestaan usein ilman aikavarausta. Epäviralliset ohjauskeskustelut ovat pajaympäristössä osa arkipäivää. Kahvitauot ovat tavallisia tilanteita, joissa nuori tuo esille huolia ja ohjaustarpeita. Haastavia nämä ohjaussuhteet olivat puolestaan siksi, että kaikkien näiden nuorten kanssa kuljettiin pitkä ja raskaskin yhteinen polku. Usko oli joskus lähellä hiipua, mutta jo seuraavana päivänä nuori palasi ja kertoi haluavansa vielä yhden mahdollisuuden. Ohjaussuhde oli kuin vuoristoradassa kiitämistä; välillä nousiin kovaa korkealle, mutta jo toisena päivänä tultiin vielä kovemmalla vauhdilla pelokkainakin alaspäin. Tärkeintä oli se, että molemminpuolinen luottamus säilyi ja sen varaan voitiin rakentaa taas uutta polkua.

Tutkimustyön iso, mutta mielenkiintoinen haaste oli muutos yksilöohjaajan roolista tutkijaksi. Tämä prosessi oli minulle eräänlainen oma selviytymistarinani. Tiiviit asiakassuhteet haastateltavien kanssa saivat minut epäröimään omia mahdollisuuksiani onnistua pysymään tutkijan roolissa. Epäröin ennen haastatteluja eniten miten nuoret rohkenevat kertoa rehellisen totuuden Etapin jaksosta. Pohdin paljon, että ehkä he haluavat miellyttää minua kertomalla Etapin toiminnasta todellisia ajatuksiaan positiivisemmän totuuden. Toisaalta oivalsin jo varhain, että saavutettu luottamuksellinen asiakassuhde

oli hyvä alusta ja lähtökohta uskallukselle olla rehellinen. Pääsin valitsemaan haastateltaviksi sellaiset nuoret, joiden uskoin lähtökohtaisesti tuottavan tarinaa. Valinnassa kiinnitin myös huomiota nuorten rohkeuteen tuoda esille omia mielipiteitä ja näkökulmia. Iloitsin siitä, että pyytämäni nuoret suostuivat haastatteluun, kertomaan tarinansa. Puhumisen helppous saattoi johtua siitä, että jo pajalle tulo kertoi nuoren yrittävän saada otetta omiin asioihinsa. Oman sosiaalisen elämän kipupisteitä koskeviin kysymyksiin ei haluta vastata etenkään, jos omien kokemusten käsittely on itseltä kesken. (Juhila 1999, 173). Ainoastaan yksi nuori perui haastattelun viime hetkellä, mutta olin varautunut mahdollisiin peruutuksiin ja sain hänen tilalleen toisen haastateltavan. Näin haastateltujen määrä pysyi kahdeksassa, minkä olin asettanut alkuperäiseksi tavoitteeksi.

Huolellinen valmistautuminen jokaiseen haastatteluun oli tärkeää. Varmistin, että minulle jäi riittävästi rauhallista keskittymisaikaa ennen haastattelua. Näin pyrin häivyttämään yksilöohjaajan roolin ja suuntaamaan itseni tutkijaksi. Keskustelin tutkijaasetelmasta jokaisen haastateltavan kanssa ennen varsinaisen haastattelun alkua. Ohjasin jokaista haastateltavaa suhtautumaan minuun vieraana ja ulkopuolisena tutkijana, unohtamaan aiemman yksilöohjaajan roolini. Muutamassa haastattelussa haastateltava havahtui välillä tähän roolijakoon tokaisemalla kesken kertomuksensa esimerkiksi: ” Sanoit sitten mulle, eikun siis se yksilöohjaaja Etapissa”. Keskimäärin sekä minä tutkijana että haastatellut onnistuimme hyvin suhteessa uuteen rooliini. Sain prosessin aikana metodiopinnoista ja ohjaavilta opettajilta kannustusta narratiiviseen lähestymistapaan ja siihen, että tuttuuteni suhteessa tutkittaviin ei vähennä tutkimuksen luotettavuutta. Roolien sekoittumisen pelko oli eniten oma sisäinen ongelmani, jonka yli pääsin huolellisella valmistautumisella ja itseni sisäistämällä tutkijaksi.

Jokaisen haastattelun jälkeen oli jännittävä, tyhjä olo. Keskustelin nauhurin pysäyttämisen jälkeen vielä tovin haastatellun kanssa. Nuoret toivat esille tarinan kerronnan positiivisena kokemuksena, joskin henkisesti raskaana muisteluna eri vaiheista. Muutama kommentoi tottuneensa samantapaisiin tilanteisiin elämänsä eri vaiheissa viranomaisten kanssa. Osa vaikutti väsyneeltä pitkän ja intensiivisen haastattelun jälkeen. Mietin, että ehkä jonkun kohdalla tapahtui syvällinen havahtuminen sellaiseen oman elämän kipupisteeseen, jota hän aiemmin ei ollut lausunut ääneen.

Narratiiveissa sain paljon enemmän informaatiota ja ymmärrystä nuorten elämästä kuin koko pajaohjausprosessin aikana olin saanut. Osittain varmasti siksi, että arjen työn keskellä ei ole aikaa järjestää yhtä pitkiä yksilöllisiä kohtaamisia, joista voisi sulkea ulos kaikki ulkopuoliset häiriötekijät. Ovelteni koputtaa usein joku toinen ja kysyy nopeasti hänelle tärkeää asiaa, puhelimet saattavat soida kesken ohjauskeskustelun, jne. Toisaalta olen yksilöohjaustyössäni lähtenyt liikkeelle painottaen nykyhetkeä ja taustoja olen kysynyt lähinnä opintojen ja työkokemuksen suhteen. Aion kuitenkin tämän varsin merkittävän huomion pohjalta soveltaa narratiivisuutta yhtenä vaihtoehtoisena työmenetelmänä.

Litterointivaiheessa pysähdyin tarinoiden äärelle. Siitä vaiheesta teki raskaan tarinoiden rankat sisällöt ja sisältöihin liittyvät huokaukset, tauot, äänenpainot. Pysähdyin sisältöjen äärelle ja tavoittelin tilanteen tunnetta. Tieto nuorten selviytymisestä auttoi minua tutkijana jaksamaan työlään litterointivaiheen läpi.

4.5 Tutkimusetiikka ja tutkimuksen luotettavuus

Alussa pohdin paljon tutkimuseettisestä näkökulmasta tutkimusaiheeni valintaa. Kenen ehdoilla valitsin aiheen ja miksi ylipäätään ryhdyin tutkimaan juuri tätä aihetta? Halusin antaa tutkittaviksi valikoimilleni nuorille mahdollisuuden jäsentää omia selviytymiskokemuksia ja samalla koko elettyä elämää. Tutkimustulosten avulla toivon voivani kehittää työpajanuorten ohjausta ja nuorille suunniteltavia palveluja. Laajemman näkökulman taustalla on oman työn kehittäminen, ja oman ammatillisen kasvun vahvistuminen, oman työn kriittinenkin tarkastelu.

Ihmisoikeudet muodostavat tutkimukseni eettisen perustan. Selvitin tutkittaville tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit (onko tutkittavaksi antautumisessa esimerkiksi psyykinen riski) sillä tavoitin, että he kykenivät ne ymmärtämään. Tutkittavien suojaan kuuluu vapaaehtoinen suostumus, yksilöillä on oikeus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää mukanaolonsa milloin tahansa tutkimuksen aikana, oikeus kieltää jälkikäteen itseään koskevan aineiston käyttö tutkimusaineistona ja oikeus tietää nämä oikeutensa. Tutkijana minun oli varmistettava, että osallistuja tiesi suos-

tumusta antaessaan mistä tutkimuksessa on kyse. Osallistujalle ei pidä aiheuttaa vahinkoa, hänen hyvinvointinsa on asetettava kaiken edelle ja mahdolliset ongelmat on etukäteen otettava huomioon. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia; tietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä tietoja käytetä kuin luvattuun tarkoitukseen. Osallistujien on jätävä nimettömiksi, elleivät he ole antaneet lupaa identiteettinsä paljastamiseen; tiedot on järjestettävä siten, että osallistujien nimettömyys taataan. Ennen kaikkea minun on ollut noudatettava lupaamiani sopimuksia, enkä ole saanut vaarantaa tutkimuksen rehellisyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 128- 129.)

Annoin haastetuille mahdollisuuden lukea aineiston analyysiani (omaa haastattelua koskevia kohtia) koko tutkimusprosessin ajan sen edistyessä. Menettelemällä näin halusin varmistua ennen tutkimuksen julkaisemista haastateltavien anonymiteettisuojaan säilymisestä ja eliminoida mahdolliset virheet. Tosin vain kaksi haastateltavaa halusi lukea itseä koskevaa aineistoa. Olin tarkka käyttämästäni lähdekirjallisuudesta ja merkitsin lähdeaineiston johdonmukaisesti ja tarkasti muistiin.

Haastateltavat eivät mielestäni yrittäneet miellyttää minua. Perustelen tätä sillä, että he kertoivat Etapin toiminnasta sekä kehittämistä vaativia että hyvin toimivia asioita. Yksilöohjaus ei myöskään erottautunut merkityksellisenä selviytymistä tukevana seikkana siinä määrin, että minun olisi syytä epäillä haastateltavien rehellisyyttä. Kirjasin haastattelun jälkeen tunteeni ylös. Niistä löytyy merkintöjä, kuten huomioita haastatellun avoimuudesta, peittelemättömyydestä, analyttisyydestä ja rennosta haastatteluilmapii-ristä. Epäuskon tunteita kirjasin haastattelun jälkeen vain ja ainoastaan haastateltavien rankkoja lapsuudenkokemuksia kohtaan. Osa tarinoista sisälsi niin paljon henkisesti raskaita asioita, että en heti haastattelun jälkeen halunnut uskoa niitä todeksi. Minun täytyi muistuttaa itseäni, että haastateltavan totuus on se, mistä minun on lähdettävä käsittelemään aineistoa. Narratiivisessa aineistossa ihmisten äänet pääsevät autenttisella tavalla kuuluviin; paikallisesti, hyvin henkilökohtaisesti ja subjektiivisesti. (Heikkinen 2007, 156).

5. ETAPIN NUORTEN SELVIITYMISTARINAT

Halusin säilyttää raportoinnissa kerronnallisuuden luonteen aineiston teemoitteluun päätymisestäni huolimatta. Lainasin eripituisia kerronnallisia osuuksia haastateltavien tarinoista. En kuitenkaan tuo esille nuorten kokonaisia tarinoita sinänsä vaan haastatteluista löytyneitä työpajajakson merkityksiä ja elämän käännekohtia selviytymisen näkökulmasta. Jo aiemmin totesin teemoittelun auttaneen minua löytämään mahdollisia tutkimustulosten kannalta merkittäviä eroavaisuuksia tarinoiden välillä. Aineistosta löytyi suhteellisen helposti toistuvat ja haastateltavien korostamat teemat. Teemoittelu auttoi löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Selviytymistarinat etenevät tässä luvussa loogisessa elämänsäkaarijärjestyksessä taustakuvailuista ja lapsuuden muistelusta työpajajakson kautta tulevaisuuden näkymiin ja nuorten esille tuomiin kehittämisehdotuksiin.

5.1 Nuorten taustakuvailua

Nuorten ikä vaihteli haastatteluhetkellä 19 vuodesta 31 vuoteen. (Pajajakson aloittaessa kaikki olivat 17- 29 vuotiaita) Puolet haastatelluista oli naisia, puolet miehiä. Kaikki olivat suorittaneet peruskoulun, yksi oli lisäksi ylioppilas. Kaikilta puuttui ammatillinen tutkinto. Pelkän peruskoulun suorittaneista, joita oli seitsemän, yksi oli keskeyttänyt lukion. Neljältä oli keskeytynyt ammatilliset opinnot vähintään kerran, yhdeltä työvoimapolitiittinen kurssi, yhdeltä puolestaan kymppiluokka.

TAULUKKO 1. Nuorten koulutustaustat

Lukio/ ylioppilas	Lukio keskeyty- nyt	Kymppi- luokka keskeytynyt	Ammatilliset opin- not keskeytyneet	Työvoima-poliittinen kurssi keskeytynyt	Ammatillinen koulutus/ tutkinto
1	1	1	4	1	0

N=8

Nuorista kuusi asui itsenäisesti omassa vuokra-asunnossaan jo ennen Etappiin tuloa. Yksi asui tuetussa asunnossa yksin ja yksi isän luona. Parisuhteessa asui neljä, joista kahdella oli pieni lapsi huollettavana. Parisuhteessa asuvista yhdellä oli lapsi, joka asui muualla. Yksi nuori oli yksinhuoltaja.

Neljällä nuorella oli huumausaineiden käyttäjän tausta. Suurin osa heistä kertoi myös alkoholin ongelmakäytöstä. Osalla päihdekuntoutus jatkui vielä työpajajakson aikana, osa oli lopettanut huumeiden käytön kokonaan aiemmin. Kolme kertoi käyttäneensä alkoholia runsaasti peruskoulun loppuvaiheessa ja sen jälkeen. Yksi nuori erottui joukosta alkoholin vähäisen kokeilun ja käytön myötä. Huumausainetaustaisilla nuorilla oli rikollinen tausta. Kaksi heistä oli ollut muutamia kuukausia vankilassa, toinen oli lisäksi suorittanut yhdyskuntapalveluksen. Kaksi oli selvinnyt sakoilla. Kaikilla neljällä oli rikosperäistä velkaa.

5.1.1 Lapsuusajan muistelua

Kaikissa narratiiveissa lapsuusaika tuli voimakkaasti esiin. Valitsin aineistolähtöisesti lapsuusajan yhdeksi teemaksi. Nuoret halusivat kertoa minulle loogisen kokonaisuuden elämästään. Lapsuuden rankat kokemukset ja niistä hengissä selviytyminen saivat pulsini kohoamaan litterointivaiheessa. Osasin toki odottaa tarinoita vanhempien ongelmista ja päihteiden käytöstä, mutta silti tarinat yllättivät minut rankkuudellaan. Ajatukseni valtasivat monenmoiset tunteet, hämmennyksestä jopa vihaan. Miksi joku joutuu kohtaamaan lapsuudessaan paljon pahaa, kun taas joku toinen saa kasvaa ja kehittyä turvallisessa kodissa? Vihan tunteeni jäivät vain hetkellisiksi, kun ymmärsin iloita nuorten löytämistä voimavaroista selviytyä vaikeista kokemuksista huolimatta. Nuoret kertoivat lapsuudestaan, vanhemmistaan/isovanhemmistaan, sisaruksistaan, koulunkäynnistä, kaverisuhteista, päihteidenkäytöstä. Suhteet joko molempiin vanhempiin tai toiseen vanhemmista ovat olleet jokaisella nuorella monimutkaisia, jopa ongelmallisia.

Pohjantammen (2007, 50) tutkimuksen mukaan 50 % pajanuorten vanhemmista on eronnut. Eroperheiden nuoret joutuivat elämään eron myötä ainakin jonkinlaisen ristiriitatilanteen läpi. Tässä tutkimuksessa puolestaan vain yhden nuoren vanhemmat olivat

yhä yhdessä. Merkittäväksi eroavaisuudeksi tarinoista löytyi perheen yhdessä pysyminen. Yhdestä tarinasta teki erityisen traagisen se, että vaikka vanhemmat olivat yhdessä, nuori menetti äitinsä vaikean sairauden vuoksi. Nuori oli äidin kuoleman jälkeen paljon isovanhempien kanssa. Isän elämään ilmestyi naisystäviä ja välit isään sekä naisystäviin olivat vaikeat.

Mun lähtötilanne, kun mä synnyin, oli vähän surkee, ett mun äiti sairastu heti rintasyöpään, tai se todettiin silloin heti. Se oli niinkun aika huono tilanne sillee, ett kun mun äiti oli vaihtoehtolääketieteen kannattaja, niin se ei oikeen suostunu ottaan hoitoja vastaan, koska sen mielestä ne sumensi pään ja se ei voinu tehdä töitä. Se oli yliopistolla töissä, niin sille oli hirveen tärkeetä se työ. Mun lapsuus oli semmosta, että mä muistan tosi vähän semmosta, että äiti olis ollu oikeesti kotona. Kun äitiä tapas, niin se oli valitettavasti taas sairaalassa. Äiti kuoli, kun mä oli kuus.(H3)

Ainoastaan H1:n vanhemmat ovat yhä yhdessä. Vanhemmat ovat taustoiltaan nuoren sanoilla kuvaten kiihkouskovaisia. Jäinkin miettimään miten suuri vaikutus uskonnolla on ollut parisuhteen kestämiseen? Vanhempia on yhdistänyt yhteiset kristilliset arvot. Uskonnollisuus ei kuitenkaan näyttäytynyt ainoastaan positiivisessa valossa nuoren tarinassa. Nuori kuvaili vanhempien uskonnollisuuden vuoksi kotinsa ilmapiiriä ahdistavaksi ja hän muutti hyvin varhain kotoa pois.

Isä oli työelämässä, äiti kotona. Meillä ei ollu päihteidenkäyttöä, pikemminkin vanhemmat olivat semmoisia kiihkouskovaisia, että heillä oli vähän semmoinen oma maailmansa tai niinku mustavalkoisesti ajattelivat. Muutin sitten 17-vuotiaana kotoa pois just sen takia, kun siellä oli niin ahdistavaa. Mä ehkä enemmän leikin lapsena mun sisarusten kanssa, en mä kauheesti jutellu vanhemmille asioita, ihan sellaset asialliset, koulujutut ja muut. Mut hirveen mukavia ihmisiä.(H1)

Eroperheissä vanhemmat erosivat viimeistään siinä vaiheessa, kun nuori oli 12-vuotias. Avioero ei ole yksiselitteisesti kielteinen tai positiivinen asia, mutta useimmiten se merkitsee, että vanhemmalla on lähipiirissä perheellisiä vähemmän myönteistä tukea. Avioero puolestaan kertoo vanhempien suhteiden aiemmasta riitautumisesta, ja jo eroa edeltävä vaihe on lapselle pulmallinen. Ero puolestaan luo uudenlaisen perheen dynamiikan

tapaamisjärjestelyineen. Vanhempien mahdollisuudet toimia vanhempina rytmittyvät uudelleen. Suhde vähemmän näkyvään vanhempaan voi jäädä etäiseksi, ei ole yhteistä aikaa, ja asiat jäävät puhumatta. (Pohjantammi 2007, 45-49.) Yhdessä tarinassa nuorella oli ollut isäpuoli niin kauan, että hän ei edes muistanut isäpuolen tuloa perheeseen. Omaan isään hän ei ole koskaan ollut yhteydessä. Äitisuhde on ristiriitainen. Hän luonnehtii äitiään seuraavasti:

Meidän äidillehän on hirveen tärkeää se, että ihmisellä on rahaa. Se on hirveen sellanen tyyppi, mitä mää en ymmärrä yhtään, mun mielestä se nyt on ihan sama, että onks mun puolisoilla rahaa vai ei. Sit meillä on ollu semmosta, että esimerkiks kun syödään perunoita ja kalapuikkoja, meillä istutaan ja syödään niitä hopeahaarukalla, veitsellä, kiristellään kristallilasista. Siis meillä oikeesti istutaan selkä suorassa, kyynärpäät pois pöydältä, ja lakki pois päästä. Ja syödään suu niin kiinni, vaikka niitä perunoita ja meidän äiti ihan oikeesti potkii korkokengillä sieltä pöydän toiselta puolelta, jos näin ei toimita.(H5)

Tässä tarinassa näkyi taloudellisesti menestyvän työssäkäyvän vanhemman odotukset omaa lastaan kohtaan. Jotkut vanhemmat tekevät lapsistaan itsensä jatkeita vetoamalla omiin saavutuksiinsa. Toiset päätyvät ilmiöön toisin perustein: kun meillä ei aikoinaan ollut mahdollisuuksia, niin sinun täytyy se tehdä. (Laitinen & Hurtig 2006, 27.) Tämän nuoren naisen kohdalla äiti yritti tehdä tyttärestään jatketta vetoamalla omiin saavutuksiinsa. Äiti odotti lapseltaan hyvää koulutusta, vakaata taloudellista tilannetta ja tietynlaisia käytöstä. Perheeseen kuului isäpuoli ja sisarpuolia. Lapsi sijoitettiin yhdeksänlälä luokalla lastenkotiin. Hän jatkaa:

Äiti raahas mua kaikille mallikursseille ja pitkin tonne, mut en hän mää nyt ole semmonen. Äiti oli ite voittanu aikanaan jonkun mallikisan...Kun mää pääsin ysiltä, silloin mää jouduin lastenkotiin. Se johtu siitä, että äiti ja isäpuoli ei yksinkertaisesti pärjänny mun kanssa. Mää panttasin niitten puoli omaisuutta panttilainaamoon. Sitten se alko, rikokset ja hölmöilyt.(H5)

Lapsuusmuistoihin liittyi ikäviä muistoja joko molempien vanhempien, toisen vanhemmat tai isäpuolen päihteidenkäytöstä. Runsaan alkoholinkäytön tuoma muutos näkyy yksilön tavassa olla ja toimia perheessä. Arkinen sosiaalinen identiteetti muuttuu. Alkoholien runsas käyttö vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin, valmiuksiin ylläpitää niitä ja seurata

lasten koulua. (Pohjantammi 2007, 41- 45.) Linnossuo (2004, 18) tuo esille omassa tutkimuksessaan Röngän tutkimusten (1995- 1999) tuloksia todeten, että ongelmien kasautuminen tai usealta elämänalueelta syrjäytyminen koskettaa vain pientä osaa lapsista ja nuorista. Näissä tarinoissa lapsuusajan ongelmien kasautuminen on koskettanut kuitenkin suurta osaa nuorista. Tämän tuloksen myötä voisi tulkita, että työpajoille ohjautuvilla nuorilla on keskimääräistä vaikeampia lapsuuden kokemuksia. Työttömyyden lisäksi aikuisten sosiaalisen elämän riskitekijöinä on pidetty alkoholiongelmia ja eroa. Myös nämä ovat pajuorten taustana useammin kuin muilla nuorilla. (Pohjantammi 2007, 45.) Narratiiveissa nuoret kertoivat päihteiden käytöstä, johon yhdistyi perheväkivalta- kokemuksia.

Kun isä joi, niin se oli aina periaatteessa väkivaltainen. Ja se joi aina, joka päivä, vaikka oli töissä. Se oli helpotus, että äiti periaatteessa jätti isän. Siinä vaiheessa äiti pääsi rauhattuun ja sitten myös meidät lapset yritettiin kovalla työllä saada tasapainoon. Äiti onnistu siinä, kun meistä ei tullu mitään riiviöitä(nauraa). Mä oli kuus, kun äiti jätti isän.(H6)

Seuraavassa narratiivissa tuli esille molempien vanhempien päihteiden ongelmakäyttö. Äidin alkoholin ongelmakäyttö tosin alkoi vasta vanhempien eron jälkeen. Nuori on lojaali ja nyt jälkeinpäin ymmärtäväinen äidin alkoholin käyttöä kohtaan. Vanhemmat erosivat haastatellun ollessa pikkulapsi-ikäinen.

Isä käytti vähissä määrin alkoholia ja poltti marihuanaa, kun mä olin viis. Äiti ei silloin käyttäny. Ehkä tossa, kun mä olin seitsemän- kahdeksan vanha, äiti alotti juomaan. Siellä missä me asuttiin mutsin kanssa silloin, se oli aika helppoa, siellä oli paljon muitakin alkoholisteja ja varsinkin alkoholistyksinhuoltajaäitejä, niinkun mun äiti oli. Se löysi sellasia ihmisiä, jotka oli sillä hetkellä samassa tilanteessa, se helpotti varmaan aika paljon sitä.(H2)

H7 kertoi isänsä muuttaneen yllättäen yhteen hänen ala-asteen opettajansa kanssa. Välit isään katkesivat käytännössä neljäksi vuodeksi nuoren ollessa 12- 16-vuotias. Vanhempien erottua nuoren elämään tuli myös uusi isäpuoli, joka käytti paljon alkoholia yhdessä haastateltavan äidin kanssa. Perheenjäsenten ongelmalliseksi kokema alkoholinkäyttö

kertoo yleensä vanhemman heikentyneestä taidosta motivoida lapsen koulunkäyntiä, asettaa itselle vaatimuksia ja myös tukea koulunkäyntiä. (Pohjantammi, 2007, 45).

Siinä oli paljon alkoholia ja riitelyä ja semmosta. Kun mä olin seiskalla, niin kotona oli taas sen verran ongelmia, se uus isäpuoli, kaikkee hämmentävää ja uus koulu, niin se lähti vähän huonosti ja kasiluokka meni todella huonosti. Sillee, en mä oikeen viihtynykkään koulussa. Se oli semmosta kauheeta tappelua ja riitelyä keskellä yötä, ei saanu oikeen nukuttua. Se oli viä pahempaa, kun oli ammattikoulussa ja asuin kotoa viikot pois ja viikonloppusin tulin kotiin. Niin silloin se oli tosi kovaa se ryyppääminen ja riitely. (H7)

Kodin ilmapiiriä muisteltiin muutamissa tarinoissa. Haastateltava, jonka vanhemmat erosivat hänen ollessaan 3- vuotias, kuvaili kodin ilmapiiriä ja vanhempiaan negatiiviseen, jopa katkeraan sävyyn. Vanhemmat eivät olleet eri syistä läsnä ja nuoren elämä oli sekaisin jo varhain ala-asteelta lähtien. Toisaalta tästäkin tarinasta huokui nuoren lojailisuus omaa vanhempaa kohtaan. Nuoren arvot, käsitys oikeasta ja väärästä, tulivat esille, kun hän kuvaili isänsä rikollisia tekoja, mutta ei pitänyt isäänsä kuitenkaan rikollisena. Sekavassa elämäntilanteessa lapsen ja vanhemman roolit menivät sekaisin. Nuori kertoi huolehtineensa kodin perustarpeista. Nuoren ollessa yläasteella, isä teki itsemurhan.

No, se kodin ilmapiiri oli niin paska kun vaan voi olla. Mutsi teki ihan hulluna töitä ja opiskeli ja kaikkee muuta. Mää käytin huumeita ja olin pois himasta suurimman osan ajasta varmaan 11-vuoden jälkeen. Kun mä olin toista kertaa kaheksannella luokalla, niin sit meidän faija kuoli, tai tappoi itensä, niin sittenhän mä otin kauheet siitä, niinkun otin kaiken irti siitä. Rupesin myymään huumeita ihan vitusti koulussa, ei asialle voitu tehdä mitään. Se oli niin helppoo, mä tienasin rahaa ihan tuhottomasti, pelkästään sillä, että mä sinne koulun käytäville myymään sitä. Isä oli mun paras kaveri ja meillä oli yhteinen kieli mitä me puhuttiin kahestaan, vähän semmonen, ideologiat ja kaikki. Mut sit taas, se oli sarjaraiskaaja ja pedofiili, niin se vähän viilensi meidän välejä silleen. Ei sun mun mielestä kuitenkaan mikään rikollinen ollu, se oli vaan väkivaltanen pervertikko. Se käytti viinaa, jotain lääkkeitä ja pameja, enempi kuitenkin viinaa. Mä yritin asettaa rajoja sille ja mää huolsin sitä, mää valmistin sen mitä syötiin ja että meillä oli sähköt ja, mää olin jotain 13, varmaan. (H4)

Seuraavassa nuori kertoo äidin uuden miesystävän olleen niin väkivaltainen, että hän joutui muuttamaan jo 3-vuotiaana isovanhempien luokse. Oma biologinen isä ei osallistunut lapsen elämään.

Mä olin kahden vanha, kun mummo, vaari ja isä sai musta tietää. Sitten kolmen vanhana mä muutin sinne mummon ja vaarin luo, koska äidin uus sulhanen oli sellanen väkivaltanen, niin mun oli parempi olla siellä.(H8)

Lapsuuden vaikeat lähtökohdat asettivat aivan erityisen haasteen nuorten itsenäistymiselle. Tämä oli havaittavissa varsinkin niissä nuorissa, jotka olivat jo pienestä pitäen joutuneet ottamaan perheessä vanhemman roolin. Vanhemmat, jotka itse painivat omien henkilökohtaisten ongelmiansa kanssa, eivät jaksaneet kannustaa nuoren itsenäistymistä ja ammatinvalintaa. Toisaalta puutokset vanhemmuudessa nähdään lähes yksioikoisesti lähinnä alemman sosiaaliluokan ongelmina ja niin sanottujen parempien perheitten kohdalla niistä huolestutaan vain erityisten kriisien yhteydessä. Ulkoisesti näyttävien perhekulissien sisällä elää paradoksi: vanhemmat ponnistelevat lastensa eteen, mutta tulevat samanaikaisesti laiminlyöneeksi heidät ja heidän ainutkertaisuutensa. (Laitinen & Hurtig 2006, 28.)

Suurimmalla osalla nuorista oli perhe, jonka taustalta löytyi päihdeiden ongelmakäyttöä, työttömyyttä ja väkivaltaa. Harvinaisuus näiden nuorten taustoissa oli ns. tavallinen töissä käyvä perhe, tai se, että perheen vanhemmilla ei ollut mielenterveys- tai päihdeongelmia. Nuorten tarinoista löytyi kuitenkin yllättävän vähän kertomusta vanhempien työssä käymisestä tai vastaavasti työttömyydestä. H3:n, H4:n ja H5:n tarinoissa äidin keskittyminen uran luomiseen tuli esille negatiivisessa valossa. Pajanuorten vanhempien oma kouluttamattomuus ja töiden katkelmallisuus on yleistä. (Pohjantammi 2007, 35).

Nuorten selviytyminen omassa elämässä eteenpäin on erittäin vaikuttavaa, kun lapsuuden ympäristö ja/tai kodin vuorovaikutussuhteet ovat olleet puutteellisia. Eräs tulkinta selviytymiselle vaikean lapsuuden valossa voi olla lapsuudenkokemusten syvällinen läpikäyminen ja omien kovien kokemusten hyödyntäminen omassa selviytymistarinas- sa. Oman lapsuuden ja nuoruuden vastoinkäymiset antoivat kenties näille nuorille aivan

erityistä voimaa selviytyä elämässä vaikeuksien kautta eteenpäin ja tavoitella erilaista elämää kuin omien vanhempien elämä on ollut. Nuoret ovat oppineet vastoinkäymisten kautta hahmottamaan omien valintojen seurauksia ja ottamaan itsenäistymisen kautta vastuuta elämästä. Pohdin luvussa 5.3 Selviytymisen käännekohtat syvemmin nuorten selviytymiseen vaikuttaneita asioita.

5.1.2 Elämäntilanne pajalle tullessa

Nuorten elämäntilanteet vaihtelivat pajalle tullessa, mutta myös yhdistäviä tekijöitä löytyi. Neljä nuorista oli päihdekuntoutujia, osa heistä oli ollut päihdeettömänä jo reilun vuoden ja osalla puolestaan päihdekuntoutus oli vielä kesken. Yhdistävä tekijä oli työttömyyden mukanaan tuoma toimeettomuus ja turhautuminen elämän sisällöttömyyteen. Nuoret kertoivat masennuksesta ja mielialalääkityksestä. Nämä nuoret kuvailivat tilannetta vaikeaksi lähteä liikkeelle, kun mieli oli jo niin maassa. Samalla pelättiin sitä, että jäisi vain paikalleen, eikä saisi itsestään enää mitään irti. Heikko taloudellinen tilanne, velat ulosotossa huolestuttivat. Suhtautumisessa taloudelliseen tilanteeseen oli kuitenkin isoja eroja. Yksi nuori ilmoitti, että taloudellinen pärjääminen ei ole lainkaan tärkeää. Toinen kertoi, että vaikka taloudellinen tilanne ei töihin pääsemisen myötä parane, niin velka kuitenkin vähenee. Hänen tilanteensa pajalle tulovaiheessa liittyi siihen, että hän oli kyllästynyt työttömyyteen ja toivoi saavansa töitä pajajakson jälkeen. Esille tuli myös kyllästymistä toimeettomuuteen siinä määrin, että pajajakson toivottiin parantavan työllistymismahdollisuuksia. Ainoastaan yksi nuori oli pajalle tullessaan psyykkisen jaksamisen lisäksi huolissaan omasta fyysisestä terveydestä.

Siinä vaiheessa mä olin niin mieli maassa, että mä en uskaltanu lähteä oikeestaan mihinkään. Ja kun on ne tietyt kaavat mihin tottuu, niin sit helpottaa asioiden tekeminen. Etappiin mua pelotti aluks mennä, mut kun mä olin vajaan viikon ollu, niin se meni jo rutiininomaisesti ja helpottu. Mä olin huolissani mun terveydestä, mul oli raskaasti ylipainoa, enkä jaksanu. Lihakset oli niinkun täysin tyhjät, olin veltostunut.(H2)

Päihdekuntoutujien huolena oli päihteettömänä pysyminen. He uskoivat työpajalle pääsyn tukevan päihteettömyyttä mielekkään tekemisen avulla. Oma kokemukseni on, että aivan päihdekuntoutuksen alkuvaiheessa työssäkäynti on monelle vaikeaa ja epäonnistuu usein. Riittävän raitistumisajan jälkeen työssäkäynti sen sijaan tukee raittiina pysymistä tuoden elämään uutta sisältöä.

Jos mä en olis alottanu sitten ollenkaan mitään, mä olisin vaan jääny, mä en olis hakenu mihinkään. Sillee, tuli semmonen, että on pakko päästä irti noista, että pääsee alottamaan normaalielämän. (H8)

Sai sisältöä päivään, ettei se vaan ollu silleen. Vaikka tilanne oli jo niinkun vakiintunut päihneiden suhteen, niin ei ollu mitään tekemistä. Äkkiä se sitten taas lipsuu ja alkaa niinkun käyttään ja jossei aineita, niin alkoholia. (H7)

H4 kertoi, että ei hän ollut huolissaan omasta elämäntilanteestaan, koska hänellä ei ole koskaan ollut kykyä murehtia omaa elämäntilannettaan. Hän vain tuli pajalle, kun sai kuulla kuntoutusohjaajaltaan KOHO-palveluiden (Luvussa 2.5, sivulla 21 on KOHO-palveluiden määritelmä) kautta harjoittelupaikkamahdollisuudesta Etapissa.

Päihteet oli jo jääny taaksepäin. Ei mul oo kyky niinku murehtii tai jännittää mitään. Mä en oo ikinä pettyny, kun ei mul oo ikinä menny hyvin ja kaikki muutos on parempaa.(H4)

Lukuisten epäonnistumisten ja pettymysten kautta nuori oli kehittänyt puolustusmekanismin, joka auttoi häntä olemaan murehtimatta tulevaa. Hän todennäköisesti torjui pettymyksen tunteet, kun koskaan ei ollut mennyt hyvin. Odotukset tulevaisuutta kohtaan olivat matalat ja pienikin muutos tuntui positiiviselta. Hänen tarinassaan tuli voimakkaasti esille oma arvomaailma, käsitys oikeasta ja väärästä oli aivan erityinen. Arvomaailma näkyi aiemmin hänen kertoessaan kodin ilmapiiristä luvussa 5.1.1.

5.2 Asiakaslähtöisyyden toteutuminen nuorten kokemana

Tarkastelin narratiiveissa asiakaslähtöisyyden toteutumista, erityisesti nuorten vaikutusmahdollisuuksia itseään koskevassa koulutukseen tai työelämään liittyvään ohjaukseen. Käsittelen tässä luvussa nuorten kertomuksia Etappiin heidät ohjanneiden tahojen asiakaslähtöisyydestä. Myöhemmissä alaluvuissa 5.2.2 – 5.2.4 tuon esille nuorten kokemuksia Etapin työ- ja yksilövalmennuksesta, myös asiakaslähtöisyyden toteutumisesta Etapissa. Särkelän (2001, 29) mukaan asiakkaan ja työntekijän (ammattilaisen) kohtaamisessa on kyse kahden erilaisen todellisuuskuvan kohtaamisesta. Todellisuus ja kuvamme todellisuudesta ovat kaksi eri asiaa. Asiakas ja työntekijä tarkastelevat asioita rajallisesti omista näkökulmistaan. Työntekijän tehtävä on auttaa asiakasta perehtymällä hänen ainutlaatuiseseen tapaansa mieltää elämäntilanteensa. Työntekijän tehtävä on kuunnella asiakasta ja jakaa hänen näkökulmansa.

Nuoret kertoivat kokemuksistaan ja kohtaamisistaan työ- ja elinkeinotoimistossa, KOHO- palveluissa, mielenterveyspalveluissa, opettajan kanssa ja Etapin ohjaajien kanssa. Narratiiveissa ei mainittu juuri lainkaan sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöitä. Nuoret sivuuttivat sosiaalityöntekijät mainitsemalla heidät yleisellä tasolla joutuessaan lapsuusaikana lastensuojelulaitokseen sijoitetuksi. Tämä yllätti minut, sillä tiedän useimpien haastateltujen olleen sosiaalityön asiakkaina sekä lapsuusaikana että täysi-ikäisenä. Tutkimuksen kahdeksasta nuoresta kukaan ei kuitenkaan ohjautunut Etappiin sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän lähettämänä. Onko se vain sattumaa vai onko aikuissosiaalityö toteutunut heidän kohdallaan vain toimeentulotukihakemusten täyttämisenä ja toimittamisena sosiaalitoimistoon? Miten aito asiakkaan kohtaaminen on toteutunut? Aikuissosiaalityön tehtävänä on auttaa asiakkaita elämän pulmatilanteissa, esimerkkinä taloudellinen tilanne, työttömyys tai elämänhallintaan liittyvät vaikeudet. Tavoitteena on elämänhallinnan parantaminen sekä yksilöiden ja perheiden turvallisuuden ja itsenäisen suoriutumisen edistäminen. Välineet näiden tavoitteiden saavuttamiseksi ovat ohjaus, neuvonta, suunnitelman laatiminen, sosiaalinen tuki ja yhteistyö asiakkaan kanssa. (Jokinen & Juhila 2008, 17.)

Työ- ja elinkeinotoimiston asiakaslähtöisyys sai paljon negatiivista kritiikkiä nuorilta. Luottamus hyvinvointivaltion toimintatapoihin joutuu kovimmille suhteissa työ- ja elinkeinotoimistoon. Suurin osa nuorista on menettänyt uskonsa työ- ja elinkeinotoimiston mahdollisuuksiin tukea vähän koulutusta hankkinutta ja kiinnostuksen kohteistaan epä-tietoista nuorta työpaikan etsimisessä. (Suutari 2002, 174.) Vain työ- ja elinkeinotoimiston erityistyövoimaneuvojan kautta ohjautunut nuori oli tyytyväinen työ- ja elinkeinotoimiston ohjaukseen. Tämän nuoren puheesta oli kuultavissa aivan erityinen tyytyväisyys työvoimaneuvojan toimintaan. Työvoimaneuvoja otti nuoren halun muutoksesta tosissaan. Työvoimaneuvoja oli nuorelle entuudestaan tuttu, mikä lisäsi nuoren uskallusta lähestyä häntä uudelleen. Virkailijalla oli kasvot nuoren mielessä.

Kävelin työkkäriin ja työkkäriin täti on mun vanha tuttu. Sanoin, että nyt on muutos, mä haluan töihin. Se oli näin niin kun suu auki. Se tiesi, että musta ei oo töihin, mitä nyt joskus välillä sanoin, että pitäis mennä. Mää soitin sille sitten myöhemmin ja sanoin, että mä haluun nyt johonkin. Se otti ja soitti. Mää olin sanonu sille, että johonkin pajalle, kun mää olin tehny vastaavia hommia koulukodissa aiemmin. Se soitti Etappiin yksilöohjaukselle, sovittiin haastattelu sinne ja pääsin.(H8)

Nuoret kertoivat negatiivisista kokemuksistaan työ- ja elinkeinotoimiston asiakkaana. Henkilökohtaisten asioiden käsittelyn edellytyksenä on luottamuksellinen suhde. (Nikkanen 2006, 77). Luottamuksellisen suhteen syntyminen työ- ja elinkeinotoimiston virkailijoiden kanssa on mahdotonta, jos nuoren virkailija vaihtuu lähes joka kerta ja aikaa on vähän. Tilanne on parempi niiden nuorten osalta, jotka voivat asioida erityistyövoimaneuvojien tai kuntoutusneuvojien luona. Alle 25- vuotiaat ammattikouluttamattomat nuoret voivat Tampereella asioida työ- ja elinkeinotoimiston yhteydessä sijaitsevassa Nuorten Palvelut - yksikössä. 25- 29-vuotiaat nuoret, jotka asioivat vuoronumerolla ilman aikavarausta ovat käsittääkseni heikoimmassa asemassa ohjauksen saamisen suhteen.

Työ- ja elinkeinotoimistoissa tulisi yksilöllisemmin tarkastella palveluiden sopivuutta asiakkaille ja löytää ne asiakkaat, jotka tarvitsevat tehostettua aktivointia(ohjauksia kursseille ja työnhakuapua). Nuori lähetetään itse miettimään, vaikka olisi nähtävissä, ettei sieltä kotoa työnhakuun lähdetä. Jokainen työttömyyskausi etäännyttää työpaikan oven avaamisesta, ja takalukon voittaminen edellyttää monen nuoren kohdalla ulkoista

puuttumista, keskusteluja. Yleiset ohjeet, koulutuspaikkojen nettimainossivut ja hakulomakkeet eivät riitä. Monen pajanuoren kohdalla työn tai koulutuksen haun valmistelu edellyttää yksilöllistä kohtaamista ja keskustelua siinä vaiheessa, kun hän on siihen valmis. (Pohjantammi 2007, 132.)

Ne anto mulle vaan esitteen ja sano, että soita tonne. Mä oon harvinainen, mun on viä aika helppo soittaa paikkoihin. Ehkä kaikkien ei oo ja jää soittamatta. Ensinnäkin, jos ihminen tulee monen kuukauden sairauslomalta, niin ei oo helppoo lähteä mihinkään. Se vaatis pikkusen paneutumista niiltä työntekijöiltä siihen. Semmosen tyypin, joka soittais paikkoihin ja sanos, että menet huomenna sinne kello se ja se. Niinku vähän semmosta potkua perseelle. Enemmän aikaa työkkärin ohjaukseen. (H5)

Ei, en mää työkkäristä oo sen kummemmin saanu mitään niinku. Ei ne ainakaan Etapistä oo mitään ikinä sanonu, mä oon vaan käyny koneelta kattoon paikkoja taikka siihen aikaan oli useesti ilmoitustaululla paikkoja. Mutta Etappiin mää vaan ite kysyin ja tulin. (H7)

Lähinnä siellä vaan tyrkytettiin, että haet vaan, haet vaan. Ett ai-noo keltä mää sain ohjausta, oli aikasemmin mun yläasteen opettaja. Työkkäristä niitä harjoittelupaikkoja vois vähän monipuolistaa, kun niitä periaatteessa on se myyjä, leipomotyöntekijä ja semmosia. Monipuolisempia. (H6)

Työkkäristä on vaan tullu bumerangina kaikki paperit takasin, täytä uudestaan semmonen ja semmonen selvityspyyntö. (H4)

KOHO- palveluiden ohjaus sai nuorilta sekä kielteistä että myönteistä palautetta. Nuori, joka ohjautui Etappiin pikkuveljensä vihjeestä, oli aiemmin ollut KOHO:n asiakkaana. Hän ei saanut apua KOHO:sta harjoittelupaikan löytämiseen. Nuori oli epävarma itselle sopivasta ammatista ja olisi toivonut enemmän apua oman alan tunnistamiseksi. Miten käy näille nuorille, jotka eivät tunnista omaa ammattialaansa? Miten laadukasta heidän ohjauksensa on?

Ne pisti niinku vähän liian omatoimisesti tekeen. Ett se loppu niinkun niitten kohdalla siihen, että ne anto aiheen mitä piti tehdä, sitten niinku itte piti. Ei periaatteessa saanu tarpeeks ohjausta siihen. En tainnut sitten olla missään harjoittelussa sitä kautta. Mä olin epävarma, mitä mä halusin tehdä. Mää hain sairaanhoi-

tajakoulutukseen, merkonomiks, soitinrakentajaks ja oisin tykänny puutöistäkin. Mää en päässy ammattikouluun ja putosin rakoon. Hain moneen paikkaan, mut mihkään en päässy. (H6)

KOHO- palvelu sai myönteistä palautetta nuorten toiveiden kuuntelemisesta. Nuoret, joilla jo oli omia ammatillisia suunnitelmia, saivat KOHO:sta tukea harjoittelu- tai opiskelupaikan löytämiseksi. KOHO- ohjaajien kanssa oli säännöllisiä tapaamisia ja juttelua omista toiveista ja odotuksista.

Se oli riittävää sillain, ja sit löyty harjoittelupaikka, kun mä sain, mitä mä haluaisin kokeilla. Ja sit se ohjaaja sano, että hällä on yks juttu mielessä ja se soitti Etappiin.(H1)

Nuoret puhuivat lähettävän tahon ohjauksen merkityksestä pajajakson aikana. Osa KOHO:sta ohjautuneista nuorista kertoi ohjaajan soitelleen ja tavanneen nuorta pajajakson aikana. Nämä kontaktit nuoret kokivat tärkeiksi.

Joo, soitteli, oli oikein hyvä, että se piti yhteyttä, koska mää tiesin, että se oli mulla edessä se kouluun haku ja meneminen...(H2)

Nuoret, jotka kertoivat KOHO- ohjaajan tuen päättyneen Etapin harjoittelun alkaessa, olivat pettyneitä. Jopa hylätyksi tulemisen tunne tuli esille joistakin nuorten kertomuksista. Riittävä verkostotyö ei jatkunut Etapin, KOHO:n ja nuoren kesken. Etapissa ja KOHO:ssa siirtyminen Etappiin ajateltiin riittäväksi tueksi nuorelle. KOHO- asiakkuus päättyy tavallisesti kolmen kuukauden kuluttua harjoittelun alkamisesta. Nuorta tuetaan Etapissa tulevaisuuden suunnitelmien selkiytymiseksi, tehdään oppilaitosvierailuja ja autetaan opiskelemaan tai töihin hakeutumisessa.

Musta tuntu, että se KOHO siitä niinku häipy sitten tavallaan. Olis ollu luontevaa, että se olis jatkunu. Se oli vähän, että hyvä kun oli päässy musta, semmonen fiilis tuli, että potkastaan pois. En mä usko, että se ohjaaja sitä tarkotti, tykkäsin siitä tosi paljon.(H3)

KOHO:sta ei oo kuulunu mitään sen jälkeen, kun pääsin Etappiin.(H4)

Nuorelle KOHO- ohjauksen loppumista ei perusteltu riittävän selkeästi. Me ammattilaiset olemme sopineet keskenään, usein suullisesti puhelimesta, ohjauksen siirtymisestä KOHO:sta Etappiin. Verkostopalavereita olemme pitäneet lähinnä nuoren tilanteen mahdollisesti kriisiytyessä tai aivan pajajakson loppuvaiheessa. Nuorten narratiiveista on kuultavissa toive yhteisistä tapaamisista ja ohjauskeskusteluista pajajakson aikana. Tapaamisia pitäisi järjestää nuoren toiveesta, vaikka mitään erityistä kriisiä ei olisi. Verkostokokouksen järjestäminen nuorten positiivisten kuulumisten vuoksi kannustaisi nuorta jatkamaan kohti muutosta ja toisi nuorelle tunteen, että hänen pärjäämisestään ollaan kiinnostuneita. KOHO:ssa ja Etapissa on puolestaan pyritty vähentämään nuoren asioihin liittyvien auttajien määrää ja siksi verkostokokouksia on vähennetty. Tulevaisuudessa KOHO- ohjauksen jatkumisesta pajajakson aikana on kuultava ensin nuoren mielipide.

5.2.1 Ohjautuminen Etappiin; sattumanvaraista vai suunnitelmallista?

Nuorten ohjautuminen Etappiin ei ollut sattumanvaraista. Kaikki tulivat pajalle vapaaehtoisesti ja olivat kiinnostuneita ammattialasta, jota oma työpaja edusti. Suurimmalla osalla oli halu päästä kouluun tai töihin Etapin harjoittelun jälkeen. Toimettomuus ja työttömyyteen kyllästyminen ajoivat nuoren hakeutumaan ”johonkin”. Päihdekuntoutu- jilla pajalle tulo ajateltiin sopivaksi askeleeksi raittiissa elämässä kohti työelämää.

Odotin tosi paljon sitä, että saan perehdytystä alalle ja sitten mahdollisesti töitä tai pääsyä kouluun...(H6)

Siitä puhuttiin, että se harjoittelu on vaan semmonen välietappi, siitä sitten hommataan kaikille jotain paikkaa ja koulutusjuttuja. Sitten mää aloin pikkuhiljaa suunnitteleen, mitä voisin tehdä.(H7)

Mä sanoin työkkärissä, mikä ala kiinnostas, ja ne anto mulle esitteen käteen ja sano, että soita tonne. (H5)

Neljä nuorista ohjautui Etappiin KOHO- palveluista. Lisäksi yksi nuori oli aiemmin ollut KOHO:n asiakkaana, mutta ei ollut silloin saanut harjoittelupaikkaa. Kolme soitti työpajalle oma-aloitteisesti ja tiedusteli harjoittelupaikkaa. He olivat kuulleet Etapistä kaverilta, veljeltä ja työ- ja elinkeinotoimistosta. Yksi ohjautui Etappiin erityistyövoimaneuvojan aloitteesta.

Kaikille KOHO:sta Etappiin tulleille oli esitelty muitakin vaihtoehtoja, mutta kolme heistä koki Etapin pajan sopivimmaksi. Yksi nuori olisi halunnut mieluummin starttipajalle. Siellä ei ollut vapaata harjoittelupaikkaa, joten hän valitsi Etapin. KOHO:n ohjaaja soitti Etappiin ja sopi nuorelle tutustumiskäynnin. Yhdelle nuorelle KOHO:sta oli annettu Etapin yhteystiedot ja nuori sopi tutustumiskäynnin ilman ohjaajan tukea. Nuorilla oli vaikutusmahdollisuus Etapin pajajakson aloittamisen suhteen.

5.2.2 Etapin työvalmennus

Nuoret olivat pääosin tyytyväisiä työvalmentajien ohjaukseen ja tukeen. Nuoret otettiin hyvin vastaan ja perehdytettiin työhön. Työvalmennukseen oltiin myös tyytymättömiä. Tyytymättömyys oli yhteydessä nuoren kokemukseen työvalmentajan ymmärtämättömyydestä nuoren elämäntilannetta kohtaan. Nuori haki ymmärrystä ja apua klikkiytyneeseen tilanteeseen yksilöohjaajalta, joka toimi nuoren ja työvalmentajan välisenä linkkinä. Nuori kertoi suhteen työvalmentajaan parantuneen näiden yhteisten avointen keskusteluiden kautta.

Oli niinkun semmonen olo, että mua ei ymmärretä ollenkaan, niinku tälle mun työnjohtajalle saatto käydä. Mä käytin yksilöohjaajaa linkkinä niinku ja yhdessä pohdittiin juttuja. Se oli ehkä hyvä asia, tukeutua ja pyytää selventää asiaa. Sitä kautta tulin sitten työnjohtajan kanssa paremmin, tai hän mun kanssa juttuun. (H8)

Kertomuksissa tuli esille työvalmentajien erilaisuus. Nuoret olivat useilta eri Etapin pajoilta, ja jokaisella pajalla oli eri työvalmentaja. Työvalmentajan tehtävänä on ohjata ja valmentaa pajatyöntekijää ammatillisesti. Työvalmentaja tukee asiakkaan työkykyä ja

osaamista. Hän arvioi asiakkaan kehittymistä, antaa päivittäiset työtehtävät ja toimii oman työpajansa esimiehenä. Riittävän perehdytyksen ja ohjeistuksen jälkeen työvalmentajalta saatu luottamus tuntui työntekijästä hyvältä. Luottamus näkyi mahdollisuutena työskennellä itsenäisesti omaan tahtiin.

Sitten kun olin saanu riittävästi ohjeistusta, niin ne anto mun tehdä ihan omassa rauhassa, ei hössöttäny siinä selän takana. Mä vihaan sitä, jos joku hössöttää selän takana ja pyörii ympärillä. Kun mä pääsen asiaan kiinni, niin mä oon aika itsenäinen ihminen, enkä kaipaa tosiaan sellasta hirveätä ohjeistusta joka asiassa. Mulle oli helppoa se, että sain tulla joka päivä töihin, sain olla joka päivä sen tietyn ajan ja sit mennä kotiin, nukkua ja syödä.(H2)

Sain riittävästi opastusta tehtäviin. Se oli tosi hyvä paikka, menisin sinne mielelläni uudestaankin, mutta en kehtaa kysyä. Mää opin kauheesti ainakin uusia kikkoja ja semmosia. (H7)

Työvalmentajan tuki ja hyvä valmennuksen laatu on tärkeää. Työtehtävien pitää olla mielekkäitä ja riittävän haastavia nuoren osaamistason mukaan. Työtä on oltava riittävästi, jotta harjoittelija ei turhaudu. Työpajatoiminnan arjen asiantuntijuus on työvalmentajilla.(Komonen 2007, 165). Vastuun saaminen tuntui hyvältä. Se oli osoitus siitä, että nuoreen luotettiin. Vastuun myötä nuori sai vaikuttaa oman työn suunnitteluun ja toteutukseen sekä työtahtiin.

Odotin tosi paljon perehdytystä alaa kohtaan ja sitten ehkä mahdollisesti töitä tai pääsyä kouluun. No, kouluun en päässy, mutta töihin mä sitten pääsin. Ja kaikkein paras perehdytys on tullu ehkä just Etapin kautta. Oman työnjohtajan kanssa. Aluks se oli läsnä koko ajan, mutta sitten se jätti mut (nauraa). Sitten me keskusteltiin tai työnjohtaja otti mut keskusteluun ja sano, että kun asiat näytti luonnistuvan niin hyvin, niin se halus antaa mulle vastuuta, eikä ohjannu enää kädestä pitäen. Se osas antaa neuvoja ja ohjata ja oli periaatteessa kaikessa mukana vaikka sitä ei aina näkynytäkään. Se piti huolen siitä, että hommat toimii. Se anto paljon vastuuta ja kaikkee alaan liittyvää materiaalia ja tommosta, se keräs niitä mulle kansioon. Se tuntu ittestä mukavalta, että saa apua.(H6)

Tarinoista on todennettavissa, että nuoret olivat keskimäärin tyytyväisiä työpajavalmennuksen sisältöön. Erityistä huomiota nuoret kiinnittivät tarjolla olevien työtehtävien mielekkyyteen ja haasteellisuuteen sekä ohjauksen laatuun. Yksi nuori kertoi työtehtävien ajoittaisen vähyden turhauttaneen. Hän olisi toivonut työvalmentajalta enemmän ohjausta ja tasapuolisempaa työtehtävien jakoa muiden kesken. Hän koki varsinkin alkuvaiheessa jääneensä vaille perehdytystä. Kiusallista oli olla koko ajan kysymässä, mitä voisi tehdä. Mieleeni tuli moitteet työpajojen tehottomuudesta. Tässä oli selkeitä eroja Etapin eri pajojen kesken. On muistettava, että tämäntyyppinen palaute löytyi vain yhdestä tarinasta. Tulos on silti huomioitava ja otettava työvalmennuksessa kehitettäväksi asiaksi.

Olisin kaivannu enemmän ohjausta. Voi olla, että se oli sitä aluks, että katotaan, minkälainen ihminen on tullu töihin ja aktiivisuutta. Mä kysyin aina onko jotain tekemistä. Oisin kaivannu joitain tiettyjä tehtäviä, mitä oisin voinu aina tehdä. Välillä oli hiljaista, välillä taas paljon tehtäviä ja silloin tavallaan kukaan ei ehdi. Ärsyttävintä oli just se, että niitä töitä ei jaettu riittävästi kaikille. Se oli semmosta, että toisilla on töitä ja toisilla ei. Mut otettiin kyllä hirveen hyvin vastaan. En tiedä, johtuuko se siitä, että täällä on niin ihania ihmisiä vai, että ajatteleeko jotenkin itekin, että on valmis menemään, kun on jo lapsikin ja. (H1)

Oma-aloitteisuuden vaatimus näkyi narratiiveissa. Jos ei uskalla kysyä neuvoa, työvalmentaja ei välttämättä huomaa avun tarvetta tai ehdi neuvoa. Työvalmentajan täytyy olla melkoinen ihmissuhdetaituri ammatillisen ohjaamistaidon lisäksi. Tuntosarvien tulee olla herkät kohtaamaan oma-aloitteisten nuorten lisäksi ujoja, sosiaalisesti syrjäänvetäytyviä nuoria. Ryhmään, uuteen työyhteisöön ja ehkä elämän ensimmäiseen työpaikkaan tuleminen on jännittävää ja jopa ahdistavaa. Toisaalta pajalla voi tukeutua muihin pajalaisiin ja saada ohjausta heiltä.

Alussahan mä olin vähän pallo hukassa. Ehkä mä oisin kaivannu alussa enemmän opastusta. Mää oon alussa aina tosi hiljainen ja ujo, mä en osaa mennä yhtäkkiä ryhmään. Mää kaipaun sitä, että mulle sanotaan selkeesti mitä mun pitää tehdä. Mulla se pitää olla ainakin alussa niin. Mää tykkäsin olla kauheesti Etapissa, kun pääsin alkujännityksestä ohi ja pääsin mukaan. Tuli kauhee ikävä paikkaa silloin, kun lähti. En ois halunnu lähtee, tuntu kurjalta.” (H3)

Toisissa asioissa piti olla oma-aloitteinen ja toisissa ei, mutta musta tuntuu aika paljon siltä, että ei ohjaaja esimerkiksi mun pajalla voi tietää kenenkään lähtötasoa vaikka kuinka paljon itse ois kertonut. Pitää näyttää tekemisen kautta oma osaaminen, jotta ohjaajat voi tietää mitä pitää ohjata. Eikä ne voi kuitenkaan koko ajan selän takana kytätä. Etapissa neuvo muutkin kuin ohjaajat, ne jotka on ollu pajalla kauemmin. (H5)

Työvalmentajien työn laaja-alaisuus asettaa työlle suuret haasteet. Työvalmentajan pitää jakautua valmennustyöhön, neuvotella pajalta tuotteita tai palveluita tilaavien ulkopuolisten asiakkaiden kanssa, hankkia tarvittavat materiaalit töitä varten ja tehdä tämän lisäksi verkostotyötä viranomaisten ja yritysten kanssa. Kokemusta ohjauksen vähyydestä ei voi mielestäni tulkita siten yksinomaan työvalmentajan ammattitaidon puutteeksi. Pajoilla on nuoria, jotka eivät ole halukkaita ottamaan vastaan työvalmentajan neuvoja ja ohjeita. He osaavat omasta mielestään jo riittävästi. Asenne uuden oppimiseen ja suhtautuminen työhön voi olla kielteinen. Motivaatio työn tekemistä kohtaan ei kaikilla ole korkea. Elämäntilanteen sekaisuus häiritsee nuoren keskittymistä. Epäonnistumiset ovat voineet lannistaa ja oppimishalu on vaikea löytää.

En mä kyselly ohjeita, niin en mä sillee kauheesti saanu. Tärkeintä oli päästä tekemään sitä, mitä haluaa tai sellaista työtä mitä haluaa. Ohjaus jäi vähän vähäseen, mutta en mä kauheesti ois tarvinnukaan. Ohjausta oli kuitenkin saatavilla, jos tarvi. (H4)

5.2.3 Yksilöohjaus valmentajuutta ihmissuhdetyönä

Yksilöohjaajan tehtävänä Etapissa on laatia ohjaussuunnitelma nuoren kanssa ja seurata sen toteutumista. Yksilöohjaaja järjestää riittävät ja asiakkaan tarpeen mukaiset verkostopalaverit ja on tiiviisti yhteydessä työvalmentajaan. Hän ohjaa ja opastaa koulutus- ja työnhakuasioissa. Yksilöohjaajan tehtävänä on tunnistaa asiakkaan (nuoren) palvelutarve ja ohjata asiakasta tukitoimien piiriin. Aiemmin tuli jo esille yksilöohjaajan toimiminen linkkinä asiakkaan ja työvalmentajan välillä. Yksilöohjaaja kuulee paljon sellaisia asioita, joita nuori ei halua jakaa työvalmentajan kanssa. Luottamus on tärkeätä. Joskus nuori kertoo yksilöohjaajalle sellaisen asian, joka on työnteon näkökulmasta välttämätöntä tuoda työvalmentajan tietoisuuteen. Näissä tilanteissa yksilöohjaaja pyytää nuorelta

luvan asian jakamiseen työvalmentajan kanssa. Etapin yksilöohjaaja huolehtii jatko-suunnitelmien tekemisestä yhdessä asiakkaan kanssa. Hän myös seuraa asiakkaiden tilannetta pajajakson jälkeen soittamalla jokaiselle pajalla olleelle puolen vuoden kuluttua pajajakson päättymisestä.

Yksilöohjauksessa korostuu valmentajuus ihmissuhdetyönä. (Komonen 2007, 169). Tätä ajatusmallia tuki tarinoista löytynyt kerronta yksilöohjaajan merkityksestä henkilönä, joka ymmärsi nuorten elämäntilanteita kokonaisuutena. Tukeutuminen yksilöohjaajaan korostui nuorilla, joiden työvalmentaja vaihtui pajajakson aikana. Yksilöohjaaja auttoi koulutuspaikkojen etsimisessä ja oli yhteydessä eri viranomaisiin. Merkittävää oli se, että osa nuorista kertoi opiskelemaan haun olevan sidoksissa yksilöohjaajan kannustukseen. Yksilöohjaajan ohjaus viranomaisasioissa ja lomakkeiden täyttämässä auttoi nuoria selviytymään vastaavista tilanteista myöhemmin itsenäisesti. Yksilöohjaus näyttäytyi parhaimmillaan nuoren osallistavana palveluohjauksena. Se oli nuoren tarpeiden esiin tuomista ja asioiden ajamista eteenpäin.

Hakemus olis todennäköisesti jäänyt tekemättä, jos yksilöohjaaja ei ois ollu niin suoraviivanen henkilö. Se ei hössöttänyt asioista, vaan istutti suoraan mut tuoliin ja pisti tekemään hakemusta. Se selvitti mikä mulle sopis hyvin ja mä oon just sellanen ihminen, että tarviin tällaista ohjausta.(H2)

Se autto mua järjesteleen niin, että mä pääsin kouluun, minne mä halusinkin. Ohjattiin eteenpäin just sillain, että Etapissa juostiin koneelta toiselle ja tarkisteltiin ja soiteltiin, että kaikilla on varmasti haut päällä siihen ja siihen koulutukseen. Mäkään en ymmärtänyt, että kun oon kerran hakenu koulutukseen, niin se haku ei ehkä enää ookaan voimassa. Ja oli helpompaa, kun ei tarvinnu yksin tapella noiden laitosten kanssa. Mää oon osannu täyttää paperit, kun mä kävin yksilöohjaajan luona kerran ne täyttämässä. Ei oo enää tarvinnu miettiä, että miten ne täytetään. Ohjaaminen vaatii semmosta takapuolelle potkimista ja apua juoksevien asioiden kanssa. Onhan se helpompaa eikä mee hermo sillain KELA:n kanssa, kun eka jonottaa puhelimesta 45 minuuttia ja paiskoo puhelinta seinään, ei siinäkään oo mitään tolkkua. Se helpotti mua. (H5)

Ehkä mä hain siltä yksilöohjaajalta enemmän semmosta ymmärrystä, kun niinku ohjaajilta. Ne vaihtu ja se oli aika iso juttu. Mä sain ees joltakin semmosen ymmärryksen siihen asiaan...(H8)

Yksilöohjaaja rakensi yhteistyötä eri tahojen välillä. Yksilöohjaajan tuki tuli esille elämänhallintaan liittyvien asioiden järjestämisessä. Tavallisimmin ne liittyivät velkaongelmiin, päihteiden käyttöön ja mielenterveysongelmiin ja työssä jaksamiseen yleisesti.

Mietittiin kaikki vaihtoehdot silloin, kun mulla oli velkasaneeraus ja katottiin, että vois olla parempi käydä kurssi ensin loppuun, sit olis velkasaneeraus lopussa ja sen jälkeen voisin mennä ihan vapaasti töihin, eikä vouti veis palkasta. Se pisti elämän ihan sil-lain niinkun normaaliks, että ajatukset ei liikkunu niinku missään rikollisissa puuhissa eikä päihteissä vaan pystyin ajatteleen työasioita ja tulevaisuutta. Mietin yksilöohjaajan kanssa työmahdollisuuksia ja se tavallaan vahvisti ja vakiinnutti sitä elämäntilannetta, enkä ajautunu missään nimessä tonne ryyppyporukoihin ja noin. (H7)

Siellä pysty puhumaan ja tiesi, että jos tulee jotain semmosta, jos tarvii niinku jotain apua, niin tiesi... Mulla vahvistu pajalla ihan toinen ala, kun mitä siellä tein. Se oli se kaikki tärkeätä. Oli se työpaikka mihin aamulla mennä ja näki aikuisia ihmisiä ja sai oppia niitä asioita ja koki hallitsevansa niitä. Tykkäsin siitä. Työympäristö ja kaikki. (H1)

Kaikissa tarinoissa yksilöohjaajan merkitys ei tullut erityisesti esille. Näissä narratiiveissa nuoret korostivat enemmän Etapin jakson ja työn merkityksen kokonaisuutta osana omaa selviytymistarinaa. Parissa tarinassa myös mainittiin, että yksilöohjaukseen ei ollut edes erityistä tarvetta, jos työpajajakso ja työvalmennus sujuivat heti alusta alkaen hyvin. Työnteko pajalla auttoi selkiyttämään tulevaisuudensuunnitelmia. Niillä nuorilla, jotka olivat tyytyväisiä työvalmentajalta saatuun tukeen, yksilöohjaus ei korostunut. Tämä tulos tukee ajatusta yhteiskuntaan integroitumisesta tehokkaimmin työtä tekemällä ja ammattiin oppimalla. (Komonen 2007, 169). Pelkkä yksilöohjaus ei mielestäni olisi riittävää kouluttamattomalle nuorelle eteenpäin pääsemiseksi. Oleellista on yhdistää työn teko kasvatukselliseen ja elämänhallintaa tukevaan otteeseen.

Työvalmentaja, joka kuunteli ja keskusteli nuoren kanssa muustakin kuin ammattiin ja työtehtäviin liittyvistä asioista, sai nuorilta positiivista palautetta. Kuulluksi tuleminen koettiin tärkeänä varsinkin vaikeissa elämäntilanteissa. Toisaalta taas nuoret kokivat hyväksi mahdollisuuden yksilöohjaukseen. Vähiten yksilövalmentajan tukea tarvitsevat

ovat ehkä jo ennalta pajajaksoon motivoituneet, itse hakeutuvat ja työharjoittelusta alan valinnan aineksia itselleen keräävät. Silti hekin tarvitsevat tukea arvioida omien mahdollisuuksiensa ja koulutustarjonnan suhdetta. (Pohjantammi 2007, 145.)

On huomioitava, että Etapissa on sovittu työnjaosta yksilöohjauksen ja työvalmennuksen kesken. Suurin osa työvalmentajista toivoo voivansa keskittyä nuoren ammatillisten valmiuksien ohjaamiseen. Yksilöohjaus mahdollistaa sen, kun työaika ei kulu nuoren muiden asioiden selvittelyyn. Työvalmentajat ohjaavat luontevasti nuoren yksilöohjaajan luokse koulutukseen, työnhakuun, taloudellisiin asioihin ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa.

5.2.4 Vertaistukea ja kuntoutusta paja-arjessa

Tarinoissa työpaja-ajan merkitys tuli esille positiivisessa valossa. Asiakaslähtöisyys on tulkittavissa kiinnostuksena nuoren odotuksia pajajaksoa ja tulevaisuudensuunnitelmia kohtaan. Nuori sai tehdä alkuvaiheen perehdytyksen ja oman oppimisnopeuden mukaan työtä itsenäisesti. Nuorten mielipiteet huomioitiin mahdollisuuksien mukaan työtehtäviä suunniteltaessa ja jaettaessa. Etapissa tehtävät työt olivat ulkopuolisille asiakkaille tehtäviä tilaustöitä. Tilaavat asiakkaat määrittivät työt, jotka pajalla jaettiin osaamisen ja kiinnostuksen mukaan. Nuoren oppiessa itseluottamus omiin taitoihin kasvoi. Itseluottamuksen kasvun myötä tulevaisuuden ammatti alkoi joko hahmottua tai vahvistua entistään.

Tulevaisuudensuunnitelmat alko selkiytyä, mulle jäi tavallaan niinkun kaks vaihtoehtoa.(H1)

Se ammatti oli tosiaan se mitä mä lähdin hakeen ja senhän mä myös niinkun sain. Mulla on paljon hyviä kokemuksia Etapin ajoilta ja vähän on hassujakin(nauraa). Mitään negatiivista sanottavaa mulla ei oo, kaikki on ollu mukavia ja auttavia, ollaan ollu niinkun periaatteessa tiiminä koko ajan. (H6)

Pystyin luottaan itseeni, kun huomasin, että osasin tehdä ton ja ton. Mulla oli aluks se, että jännitin kauheesti, osaanko mä ja pelotti kauheesti, jos pilaan asiakkaan tilauksen. Sit kun huomas, että alko oppimaan, niin siinä tuli itseluottamusta lisää. Mä aloin aatteleen silloin, että siitä vois tulla mulle ammatti. (H3)

Odotuksena oli se, että mua ois pidetty ihan normaalina, kun mulla oli noi hoitoon liittyvät menot ja semmoset. Mahdollisimman normaalina annettu semmonen työ, että mä hoidan sen työn, jos pystyn. (H8)

Rutiinit ja säännöllinen päivärytmi olivat merkityksellisiä asioita nuoren elämässä. Vertaistuki koettiin tärkeäksi. Se oli selkeä jaksamisen tuki. Työkaverin kanssa aloitettiin yhteinen liikuntaharrastus, joka tuli osaksi uuden elämän sisältöä korvaamaan päihteiden käytön jättämää tyhjiötä. Nuoret kuntoutuivat pajajakson aikana kohti opiskelu- tai työelämän aloittamista. Verkostot loivat mahdollisuuksia mielekkääseen osallisuuteen niin valtavirran reunalla tai ulkopuolella, marginaalissa. Marginaalin nuorille sosiaaliset verkostot ovat ensisijaisesti kannattelijoita, jotka avaavat pääsyn moniin keskeisiin arjen resursseihin. Nuorten yhteisöllisissä suhteissa syntyvä luottamus jäsentää monin tavoin nuorten jokapäiväistä selviytymistä marginaalissa. (Suutari 2002, 70.) Työllä oli kuntouttava merkitys. Työ sisälsi yksilön voimavaroja ja toimintakykyä lisäävää tekemistä. Kuntoutuminen näkyi erityisesti nuoren toimintakunnon ja jaksamisen lisääntymisenä. Kuntoutuessa nuoren itsetunto koheni ja luottamus omiin taitoihin vahvistui. Säännöllisenä toistuva työharjoittelurytmi toi nuoren arkeen sisältöä, tunteen siitä, että häntä ja hänen työpanostaan tarvitaan. Nuori oivalsi työn tekemisen kautta vastuuntunnon ja vaikutusmahdollisuutensa suhteessa oman elämänsä kulkuun.

Se oli niinkun kuntoutusta. Kaikkein enemmän kuin mitään muuta. Se teki hyvää mulle, että mä saan jotain tehdyksi ja totun siihen, että pitää asioita tehdä. Että elämässä ei voi vaan istua takapenkillä ja mennä mukana, vaan pitää itekin tehdä jotain. Mulla ajatukset kuitenkin heitteli kahden alan välillä yhä edelleen. Mää pääsin kuitenkin eroon siitä koko ajan nalkuttavasta tarpeesta lähteä ryyppäämään, ehkä se oli isoin muutos, se unohtu melkein kokonaan. Rutiinit tuli mulle tosi tärkeeksi. Jos sulla ei oo mitään rutiineja elämässä, että joka päivä sä heräät, mitä tänään tekisin, niin harvemmin tulee tehtyä mitään. Rutiinit, joka päivä tuleminen samaan paikkaan, se auttaa. Se voi tuntua tylsältäkin, mutta niinkun hyvällä tavalla. Sulla on ainakin jotakin mitä pitää tehdä joka päivä, niin se pitää sut liikkeessä. Sit sä pystyt tekemään muutakin, kun on valmiiksi jo se. (H2)

Kaikkein parhaiten mä tulin vanhempien äijien kans toimeen. Ne hoiti hommat hyvin ja näytti koneitten käyttöä, mitä ei ollu ite käyttäny viiteen vuoteen, miten ne niinkun toimii. Ihan hyvät jutut oli, samat harrastuksetkin... Mä opin hoitaan omia asioita

ja säännöllisesti, se jotenkin vankensi elämää. Mulle kävi niin, että mää en enää saanu mahdutettua mun päivään niitä kaikkia ideoita, ei enää niinku päivät riittäny.(H4)

Mä alotin salilla käynnin samassa paikassa työharjottelussa olevan kaverin kanssa. Meillä oli vähän samat tavoitteet ja samat aatteet, meni sopivasti yhteen. Vertaistuki oli tällä kertaa hyväksi. (H8)

Etapissa oli mahdollisuus käydä kerran viikossa jumpassa, se oli sellanen kiva, että tuli käytyä. Jossain vaiheessa mä aloin sit pyöräileen töihin, ne oli sellasia uusia juttuja. (H1)

Työyhteisö oli mitä mainioin, ei paljo parempaa vois kuvitella-kaan. Mää pystyin oleen ihan omana ittenäni. Mää reenasin Etapin aikana salilla joka viikko pari kertaa viikossa, siellä sai käydä päivällä, jos ei ollu just ihan kauhee kiire.(H7)

Ryhmätyöt, pajaryhmänä työskentely ja ryhmäyttäminen tukevat yksilön omaa identiteettityötä. Nuoren kannalta olennainen sosiaalinen pitkän aikavälin ryhmäytyminen tapahtuu kuitenkin hänen omassa lähipiirissään, ja pajavaihe tukee nuoren sosiaalisia valmiuksia toimia näissä. Ryhmätyössä vertaisryhmä voi keskenään työstää itseilmaisun välineitä, valmentaja luo olosuhteita positiiviselle keskustelulle, hän ”vaan sivusta seuraa ja vähän kommentoi”. (Pohjantammi 2007, 151.)

5.3 Selviytymisen käännekohtat

Käännekohta viittaa tapahtumaan, joka aikaansaa yksilön elämässä pysyviä muutoksia. Käännekohtat voivat avata ja sulkea mahdollisuuksia. (Oravala & Rönkä 1999, 274.) Tässä tutkimuksessa käännekohtia lähestytään selviytymisen näkökulmasta, avaamassa mahdollisuuksia.

Jokaisesta tarinasta löytyi selkeitä elämän käännekohtia kohti myönteistä muutosta, kohti selviytymistä. Jaan käännekohtat kahteen ryhmään: ennen pajajaksoa alkaneisiin/tapahtuneisiin ja niihin, joissa selkeä muutos tapahtui pajajakson aikana. Useimmis- sa narratiiveissa selviytymisyriä ja voimaantumista oli havaittavissa jo ennen pajalle tuloa. Pajajakso sitten vielä vahvisti entisestään nuoren elämäntilanteen uutta positiiv-

vista kulkua. Tämä tulos tukee tulkintaa nuoren selviytymisestä viime kädessä ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja nuoren saamasta tuesta. (Linnossuo 2004, 47).

Selviytymistä selittäviksi tekijöiksi löytyivät läheisverkoston tuki (perhe ja ystävät), vertaistuki, työpajajakson aikainen työvalmentajan/ yksilöohjaajan tuki, raskaus(äidiksi tuleminen), vanhemmaksi tuleminen, kyllästyminen päihteiden täyteiseen ja hengenvaaralliseen elämään, halu tehdä elämässä jotain hyödyllistä ja pohjalla käymisen kokemus. Yksi nuori mainitsi merkityksellisimmäksi erityistyövoimaneuvojan ja Etapin pajajaksoilta saadun tuen yhdessä.

Läheiset ihmissuhteet ja vertaistuki

Suppean sosiaalisen verkoston syrjäyttävä vaikutus korostui erityisesti silloin, kun nuoren lähipiirissä oli paljon työttömyyttä tai muita sosiaalisia ongelmia. (Suutari 2002, 109). Narratiiveissa läheisten merkitys nuoren voimaantumisen tukena korostui. Nuorilla oli ollut ristiriitainen suhde lapsuudessa tai varhaisnuoruudessa omiin vanhempiin tai ainakin toiseen vanhempaan. Tutkimusnuorten vanhempien työttömyys oli yleistä. Vain harva vanhempi oli mukana säännöllisessä työelämässä.

Verkostojen kautta kokemukset osallisuudesta ja osattomuudesta limittyivät niin, että yhtenä hetkenä painopiste oli ankkuroitumisessa ja toisena syrjäytymisenä. (Suutari 2002, 229). H2:n narratiivista oli tulkittavissa, että välit omaan äitiin paranivat pajajakson aikana, samalla kun hänen oma jaksamisensa vahvistui. Nuoren molemmat vanhemmat olivat päihdeongelmaisia. Isä raitistui ja on raitistumisensa jälkeen kyennyt huolehtimaan lapsensa elämästä. Isä auttoi nuoren psykiatriseen hoitoon. Nuoren mielestä ylipäättään hänen liikkeelle lähtönsä oli isän ansiota. Isältä saadun tuen lisäksi ystävän tuki oli merkittävää. On mielenkiintoista, että vaikka tämänkin nuoren tarinassa lapsuus näyttäytyi rikkinäisenä ajanjaksona, vanhempien oma voimaantuminen on antanut heille voimavaroja olla nuoren tukena myöhemmin aikuisuuden kynnyksellä. Vanhempien oman elämän hallinnan paraneminen ja kuntoutuminen voi siis osaltaan selittää myös nuoren selviytymistä. Nuori on vihdoin saanut vanhemmaltaan läheisyyttä, tukea ja turvaa, jota vaille hän jäi lapsuudessa.

Isä ja paras ystäväni on tukenu mua eniten matkan varrella. Isä ilmotti mulle lääkäriajan, ajo mut sinne ja patisti puhumaan. Mulla oli vakavanasteinen masennus ja mä jouduin hoitoon. Mä sain pitkästä aikaa nukuttua varmaan vuoteen kunnolla. Sit mä aloin hoitaa kaikki mun työvoimatoimiston, KELA:n ja sossun asiat, kaikki. Ite mä en kuitenkaan lähteny liikkeelle vaan isä kerto mulle mitä mun piti tehdä. Pajajakso autto mua luomaan välejä takasin äitiin. Viinan juonnin mää lopetin kokonaan jo aiemmin, kun mä ite koin sen ongelmaks. Lähinnä se oli sitä, että aina kun muut oli, niin mä olin kaks kertaa pahempi, sekaisin. Se vähän kolautti sitten takasin maanpinnalle. Otin tosissaan alkoholia niinkun neljä päivää viikossa. Vaikka mulla on vieläkin masennusta ja lääkitys edelleen, mä oon saanu nykyään jotain hoidettua, ei oo enää sellaista painetta, ei pelota lähteä. Pelot on niinku lieventyny, on helppo lähtee liikkeelle ja tehä asioita.(H2)

H6:n tarina oli onnekas. Hänellä oli koko ajan ympärillä oma perhe, veli ja äiti, jotka kannustivat eteenpäin. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet perheen ja ystävien merkityksen merkityksellisimmiksi arjen tukijoiksi. (Suutari 2002, 66). Tämä narratiivi tukee näitä tutkimustuloksia. Nuoret, joiden läheiset jaksoivat tukea kaikkien vaikeuksien keskellä, olivat vahvoilla. Heidän vahvuutensa oli se, että läheiset eivät olleet hylänneet heitä, vaikka nuorten valinnat eivät aina miellyttäneet. Perheen hyväksyntä ja tuki nuoren omia valintoja kohtaan oli tärkeätä.

Toisiks vanhin pikkuveli on auttanu koko ajan, kannustanu ja uskonu muhun. Ja oma äiti on ollu semmonen, joka on pistäny eteenpäin. Se on aina tehny kaikkensa, että meillä lapsilla ois hyvin. Mulla on ollu paljon tukijoita. Oon saanu kannustusta. Itellekin tulee hyvä olo siitä ja jaksaa yrittää vaikka oiskin vähän huonompaa ajanjaksoa. Mutta se, että jaksaa ittekin olla siinä ja yrittää. Ehkä kaikkein suurin on se, että on tukijoita, ettei oo yksin siinä tilanteessa.(H6)

Linnossuo (2004, 20) mainitsee Järventien ja Saulin sekä Röngän tuoneen tutkimuksissaan esille lapsen kehitystä suojaavia tekijöitä. Lasten kasvu- ja elinolosuhteet vaihtelevat ja eriarvoistumisen prosessi näyttää tutkimusten mukaan ilmeiseltä. Lapsen ja nuoren kehitystä suojaaviksi tekijöiksi nousevat erityisesti ihmissuhteet, niiden määrä ja laatu. Erityinen huoli onkin aikuisten väheneminen lasten ja nuorten todellisuudesta. Selviytymisen kannalta merkittävimmäksi suojaajatekijäksi on todettu ihmissuhteiden

(edes yhden) turvallisuus, pysyvyys ja odotettu jatkuvuus lapsen ja nuoren elämäkulturessa. Merkittäviä ovat myös omaan itseen ja ihmissuhteisiin liittyvät pohdinnat vertaisryhmässä ja yhdessä aikuisten kanssa. Ohjaava lapsikeskeinen vanhemmuus, jolla tarkoitetaan lämpöä ja läsnäoloa, oman ajattelun tukemista sekä rajoja ja valvontaa, suojaa lasta syrjäytymiseltä. Suojaavia tekijöitä ovat myös mielekkäät harrastukset, sosiaaliset taidot, hyvä itsetunto ja kyky toimia suunnitelmallisesti.

Vanhemmuus

Raskaus, äidiksi tuleminen, oli yhdelle nuorelle elämän käännekohta. Hän kertoi lastenkodista pois päästyään jättäneensä entiset kaverit elämänsä ulkopuolelle. Äitiyden lisäksi uusi ystäväpiiri (lapsuusajan ystävät) vaikutti myönteisesti hänen voimaantumiseensa.

Varmaan toi raskaus on tehnyt aika ison osan, se oli selkeä kulkukivi. Olin silloin 18. Se teki myös aika paljon, kun pääsin pois sieltä lastenkodilta ja pystyi niinkun skippaan ne kaikki vanhat kaverit. Mä vaihdoin silloin ihan tietoisesti ne kaverit. Mun piti ottaa itseäni niskasta kiinni ja soitella niille kavereille, kenen kans olin pyöriny ennen niitä aikoja. Ei siinä oikein muu auttanut sitten. Mää vaihdoin puhelinnumerot salaiseks. (H5)

Myös H7:n elämässä vanhemmuus oli yksi merkittävistä käännekohtista. Hänen tarinassaan se yhdistyy kuitenkin jo ennen perheen perustamista tapahtuneeseen seesteempään elämäntilanteeseen. Varsinainen käännekohta on yhteydessä työpaja-aikaan, joten tuon hänen voimaantumiskokemuksensa esille tarkemmin seuraavassa työpaja-aika kappaleessa.

Työpaja-aika

Työpaja-aika oli monille merkityksellinen selviytymistä tukeva ajanjakso. Pajajakson positiivisen merkityksen he ymmärsivät usein vasta myöhemmin. Lähes kaikissa tarinoissa selviytymistä selittäviä tekijöitä oli useampia kuin yksi. H1 kuvaili pajajaksoa merkitykselliseksi ajaksi oman elämän muutoksessa. Hänkin ymmärsi pajan positiivisen

merkityksen vasta jälkeenpäin. Vaikuttavaa oli koko työpajayhteisön tuki ja kontaktit aikuisiin ihmisiin. Tarinasta kuului erityinen arvostus työn tekoa ja työpaikkaa kohtaan. Aikuiskontaktien arvostuksen esiintuominen saattaa kertoa H1:n kapeahkosta vapaa-ajan aikuisverkostosta.

Mun tilanne muuttui pajalla ollessa. Mä en itsekään hoksannu sitä heti, mutta jälkeenpäin, että miten paljon se muuttu sillain, että tavallaan oli muita aikuisia ihmisiä ja tavallaan se työympäristö, ja kaikki tämmönen. En osaa nimetä tavallaan mitään yhtä syytä, mutta se kaikki yhdessä, kun oli se työpaikka mihin aamulla mennä ja näki aikuisia ihmisiä, sai oppia niiltä asioita ja koki hallitsevansa niitä. Se oli kauheen... tykkäsin siitä. (H1)

H7 kertoi tarvinneensa työpajaympäristöä selviytymisensä tueksi. Työpajaa hän kuvaili turvalliseksi ja hyväksyväksi ympäristöksi, missä kaikki otettiin vastaan taustasta riippumatta. Lisäksi hän kuvaili oman perheen perustamista ja vanhemmaksi tulemistä voimaannuttavana ja iloa elämään tuovana kokemuksena.

Aina oli sellanen pieni ylpeys, ettei halua pelkästään olla tekemättä mitään. Mulla on ollu halu tehdä jotakin hyödyllistä ja sitten kun on ollu mahdollisuus työharjoitteluun, niin se on kuitenkin suurin apu. Hyvä, että on semmosia paikkoja olemassa, että otetaan riippumatta siitä, mitä sä oot ennen ollu, eikä kauheesti kysely niistä. On ollu mahdollisuus periaatteessa taustasta huolimatta, ja vaikka vihjas jotakin vanhasta elämästä, niin ne kaikki varmasti hyväksy sen. Laps on ollu kans tosi ilonen asia, että kaikki on silleen täysin uutta, kun meillä kummallakaan ei oo aiemmin ollu lapsia, se on ollu uuden asian opettelua. Innolla katsoo, kun lapsi oppii uutta ja silleen. On paljon mukavampi mennä nykyisin kaupungilla, jos on lapsi mukana, perheenä silleen, tuntee itsensä yhteiskuntakelposeks. (H7)

H2:n selviytymiseen vaikutti eniten oman isän tuki. Työpajajaksolla hän pääsi eroon pakottavasta alkoholin juomisen tarpeestaan.(s. 57)Hän oli tosin jo lopettanut alkoholin ongelmakäytön ennen pajalle tuloa. Hän toi esille työpajajakson kuntouttavan merkityksen, rutiinien ja säännöllisen rytmin muodostumisen kautta. Muissakin narratiiveissa tuotiin esille tyytyväisyys työpaja-aikaan (Luvut 5.2.2-5.2.4). Myös H8:n selviytymi-

seen Etapin pajajakso vaikutti merkittävästi. Hänen mielestään selviytyminen aiemmas-
ta päihteiden täyttämästä elämästä oli kuitenkin monelta eri taholta saadun tuen ansiota.
Niinpä sijoitin hänen selviytymisensä verkostoyhteistyön alle. Viime kädessä hän itse
nöyrtyi autettavaksi pohjakokemusten kautta.

Tulkitsen työpaja-ajan olleen vahva lisätuki monen nuoren jo aiemmin positiiviseksi
kääntyneen elämän suunnalle. Työpaja-ajan ammatillinen tuki sekä pajayhteisöstä löy-
tynyt vertaistuki kannustivat nuoria jatkamaan elämässä eteenpäin. Työpaja-aikana nuo-
ret oppivat suunnittelemaan elämäänsä tietoisemmin. Kenties tyytyväisyyden kokemuk-
set työpajajaksoa kohtaan ovat yhteydessä selviytymisen tunteeseen? Positiivinen pa-
jaympäristö on auttanut näkemään ja kokemaan asioita aiempaa myönteisemmässä va-
lossa. Pajajaksolta saadun kannustuksen kautta itseluottamus on kasvanut ja ammattiala
selkiytynyt.

Mun oli tosi hyvä olla Etapissa, että niinku ei tullu mietittyä mi-
tään murheellisia asioita silleen, viihty hyvin ja oli aina niinku
mukava tulla. Määhän tulin joskus tänne jo seittemään ja tein
niinku ylimääräsiäkin töitä. Ett mä tykkäsin, mä ootin aina in-
nolla, että millon mä pääsen töihin. Sain tosi paljon itseluotta-
musta juttuihin.(H3)

Kyllästyminen omaan elämäntapaan ja pohjalla käymisen kokemus

Nuoret, jotka olivat käyttäneet huumeita ja eläneet rikollista elämää, selittivät selviyty-
mistään monilla eri syillä. Yhteinen selittävä tekijä oli kyllästyminen päihteiden täyttä-
mään elämään. Tulkittavissa oli pyrkimys päästä jälleen yhteiskuntakelpoiseksi kansa-
laiseksi, joka voisi tehdä jotakin hyödyllistä.

Seuraavasta tarinasta löytyi pohjalla käymisen kokemus. Pohjakokemukset ilmentävät
äärirajaa, jonka yli ei enää ole menemistä. Tällöin ihminen tajuaa riippuvuuden aiheut-
taman hädän, nöyryyttävän tai ahdistavan kokemuksen kautta, eikä hän enää yksinker-
taisesti voi jatkaa samaa rataa. (Koski-Jännes 2000, 82.) Hoitohenkilökunta kertoi tälle
nuorelle totuuden päihteiden jatkamisen seurauksesta. Nuori ei nähnyt elämäntavassaan
enää mitään positiivista.

Viinakrampit pysäytti mut ja antautuminen maanis-depressiivisyydelle. Mä heräsin monta yötä putkeen yöllä putkasta, emmä tienny ees missä kaupungissa mä oon. Mulla pysähty sydänkin kerran, mä menin kirkkaankeltaseks ja silleen. Mun sydän startattiin uudestaan ja mulle sanottiin, että jos vielä juot päivän, niin kuolet aivan varmasti. Sit mä vaan kyllästyin, mä olin niin maaninen, ryyppäämisestä ja aineista, kaikesta tuli niin tyhmä olo. Jos laskee yksinkertasesi plussat ja miinukset, niin aika miinukselle veti joka päivä. Mä en vaan jaksanu enää sitä mitä mä tein. Ei mulla ollu mitään intoa enää. Mä olin toivonu ja odottanu kuolemaa jo monta vuotta. Mä oikeesti toivoin, että joku tulis ja tappais mut ja pääsisin helpommalla. Joskus mä oon tuijottanu piippuakin... mut ei. Mä olin niin kyllästyny siihen ja se itseinho oli aika rankkaa. Toi sydänpysäys sattu sillee sopivasti just, että mulla olis ollu parin päivän päästä katkopaikka joka tapauksessa. Mä aikastin sitä sit päivällä, hakeuduin kotikaupungin terveyskeskukseen. Terveyskeskuksessa mä sanoin lääkärille, että nyt lähtee henki, jos en pääse tiputukseen tai jotain... Sen jälkeen mä en sit käyttäny enää. Mä tiedän kolme päihdettä, mitä mä en oo käyttäny. Mua ei kiinnosta. Mää oon käyny sen koko skaalan läpi sieltä pyramidin korkeelta tänne ihan pohjamutiin myöten, kaikki valmistukset ja...(H4)

H8 kertoi päihteiden käyttöön kyllästymisestään, mutta toisaalta myös käytön lopettamisen vaikeudesta. Hän puhui vahvasti yksilön vastuun merkityksestä omaa elämää koskevien päätösten tekemisessä. Voimaantuminen on henkilökohtainen, ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, kuten Siitonen (1999, 116-118) on todennut.

Mä halusin katkoille, mulla oli voimakkaat vierotusoireet. Sit mä aattelin, että mä lopetan, mutta mä en pystyny oleen ilman, se oli niin suuri osa elämää. Sit mä aattelin viä kerran kokeilla hoitoo. Sit mä sanoin, että mä en haluakaan heti hoitoon, vaan mä haluan ansaita sen ja sit mä odotin sen alkua puoli vuotta. Mä halusin niinkun normaaliks. Kukaan muu ei voi sanoo, että lopeta käyttäminen, van mun on ite tehtävä niinku. Mä rupesin valmisteleen itteeni siihen , etten enää mokais sitä. (H8)

Verkostoyhteistyö

Työ- ja elinkeinotoimiston palvelu ei juuri kiitosta saanut. Osallisuuden tunne ei toteutunut työ- ja elinkeinotoimistossa asioidessa. Poikkeuksena oli yksi nuori, jolle erityistyövoimaneuvojan tuki oli merkityksellisin selviytymistä selittävä tekijä. Nuori kertoi muutokselleen muitakin syitä, joista pohjalla käymisen kokemus tuli esille jo edellisessä kappaleessa. Lisäksi sosiaalisen verkoston, vertaistuen ja työpajaympäristön yhteismerkitys tulivat esille hänen tarinassaan. Näiden kaikkien tekijöiden kautta hän lopulta ymmärsi olevansa itse vastuussa omasta elämästään. Pohjantammen (2007, 156) tutkimus tukee tulosta verkostotyön merkityksestä nuoren selviytymiselle. Hän puhuu yksilö- ja työvalmentajan toimivan tiimin tärkeydestä ja verkottumisen hyödyistä osaamis-pohjan laajentamisen näkökulmasta.

Työvoimatoimiston täti otti mut tosi hyvin. Sitten Etappi, harjoittelupaikka, missä mää olin, olinko mää nyt vuoden päivät suurin piirtein. Ja sitten hoitopaikan kaverit, vertaistuki ja ero, josta sanotaan, ettei se oo koskaan hyväksi, mutta tällä kertaa se oli hyväks. Että siinä on monta tekijää. Monta semmosta ihmistä, jotka autto mua tietämättäänkin avitti mua niinku tähän, mutta ei tienny ehkä, mutta otti vastaan. Semmosena kun mä olin, se oli tärkeä. Mä aloitin mun ensimmäisen normaalielämän, että mä kävin Etapissa ja siksi se oli aluksi niin poikkinaista ja vaikeeta ja ehkä vähän pelottavaakin joskus. Se oli mun elämässä käänne-tekävää, kun mää ymmärsin, että mun täytyy ite ansaita. (H8)

Yllä olevassa tarinassa toimiva asiakassuhde sekä työ- ja elinkeinotoimiston virkailijan, että Etapin yhteisön kanssa auttoi nuorta eteenpäin. Luottamuksellisen vuorovaikutuksen rakentuminen edesauttoi palveluohjaustyötä. (Juhila ym. 2002, 181). Sosiaaliset verkostot olivat nuoren kannattelijoina. Nuoren yhteisöllisissä suhteissa syntynyt luottamus jäseni nuoren jokapäiväistä selviytymistä marginaalissa. (Suutari 2002, 70.) Tarinasta löytyi piirteitä pajalla syntyneestä kumppanuussuhteesta, joka kasvoi asiakkuuden myötä, kun nuoren elämää ja muutostarpeita jäsenettiin yhdessä. Mielenkiintoinen oli nuoren mainitsema parisuhteen päättymiseen liittynyt eron positiivinen merkitys.

Jokaisen nuoren selviytymistä selittävää käännekohtaa yhdistivät vuorovaikutus ja osallisuus. Vuorovaikutusta tapahtui ystävän, perheen, syntymättömän lapsen, työtoverin,

työpajaohjaajan tai viranomaisten kanssa. Vuorovaikutus oli rankkaakin, kun esimerkiksi pohjalla käymisen kokemuksessa nuori taisteli elämästä ja kuolemasta. Vuorovaikutuksessa nuori tuli kuulluksi, osalliseksi omaan elämään. Nuorta kuuli perheenjäsen, ammatillinen auttajaverkosto, yksittäinen viranomainen tai työpajan työtoveri. Nuori on kuulluksi tulemisen kautta saanut osansa ja saanut olla osallisena vaikuttamassa omiin oikeuksiinsa. (Paju 2007, 12).

5.4 Tulevaisuus nuorten mielikuvissa; ”Elämällä on tapana järjestyä”

Narratiiveista löytyi puhetta tulevaisuuden suunnitelmista. Mietin, että ehkä juuri selviytymiskokemukset motivoivat nuoria tähän tulevaisuuden pohdintaan. Aiemmin elämä oli ollut päämäärätöntä hapuilua ja epäonnistumisesta toiseen kuljeksimista.

Haastatteluhetkellä kaikilla nuorilla oli positiivinen usko elämään ja tulevaisuuteen. Tarinoista välittyi iloitseminen pienistäkin onnistumisista ja nuorten jalat olivat tukevasti maan pinnalla. Nuorten tavoitteet olivat konkreettisia ja liittyivät työhön pääsemiseen opiskelujen jälkeen, tasapainoiseen perhe-elämään ja omaan jaksamiseen.

Muutama nuori opiskeli haastatteluhetkellä, osa oli kuntoutuksessa ja yksi työelämässä. Kuntoutuksessa olevat haaveilivat työelämään pääsystä siinä missä opiskelevatkin. Kuntoutuksessa olevista yksi kertoikin tekevänsä satunnaisia töitä. Tulevaisuuden suunnitelmissa korostui rahan ansaitsemisen tärkeys omalla rehellisellä työnteolla ja samanaikaisesti yhteiskunnan tuista irtautuminen.

On tarkoitus, että lapsi menee päiväkotiin puolen vuoden sisällä ja sit me molemmat vanhemmat lähdetään etsiin töitä. Jotain hommia mä oonkin saanu tehdä, ei mitään isompaa kuitenkaan oo ollu. Mun kuntoutuskin on edenny hyvin, nyt on viimeinen vaihe menossa.(H7)

Nyt mä arvostan niinku semmosta sanotaanko meidän vaaria, joka on ikänsä tehny töitä ja niinku sillä työllä elantonsa ansainnu. Kun mä kattelen mitä se on saanu... itte mielessäni, niin on se mullekin mahdollista. Kun mä alotan ja luottotiedot korjaantuu, velat vanhenee, koska onneks me ollaan Suomessa, jokainen ihminen saa uuden alun, kun velat vanhenee. Mää haluan tehdä töitä, enkä niinku olla. Ei ne työkkärit tunnu niin hyviltä,

kun ne tulee tilille, mä haluisin, että sinne tulis pikkuisen enemmän ja mä oisin itte tehny jotain hyvää. Sitte on kivempi ostaa-kin ja ajattelee, että ens tilistä mä ostan ton ja sitten vasta, kun on kuukauden tehny, niin mä oon ansainnu sen. Se on hauska tunne, semmoista ei oo ennen ollu.(H8)

Mä en tiedä, jaksanko mä tällä hetkellä hyvin, mutta kohtalaisesti ainakin. Tulevaisuudensuunnitelmat selkiyty mun mielestä pajalla. (H1)

Mun elämä on nykyisin aika tasasta, rauhallista perus perhe-elämää(auraa). Mä osaan nauttia siitä. Se on vapauttavaa, kun mä just tein töitä 78 tuntia, ja kun se oli ohi ja mä pääsin kotiin, niin mä sain vaan olla kotona ja kun kerrankin kerkesin sen kaaheen kuukauden rulljanssin jälkeen, niin siivosin kämpän ja vietin aikaa lapsen kanssa. Se nolaa sillä lailla tilanteen. Helpottaa. Mun ei tarvii tavoitella koko ajan jotakin. (H5)

Kuntoutuskurssilla oleva nuori kertoi tulevaisuudensuunnitelmistaan. Oma ala oli löytymässä ja oppisopimuskoulutus kiinnosti. Toisaalta tulevaisuus stressasi yhä taustalla olevan epäonnistumisen pelon myötä.

Välillä mua vieläkin stressaa se, kun ammatti pitäis saada. Se on totta kai koko ajan mielessä, kun oon kouluja yrittäny kolme kertaa ja mikään ei oo onnistunu. Määkin oikeasti haluaisin, en mä halua jäädä roikkumaan tyhjän päälle ja olla tekemättä mitään. Mää oon suunnitellu, että oppisopimuksella haen ittelleni paikan ja alavaihtoehto on siirtyny eläinpuolelle kokonaan. Mulla on suunnitelmia jo harjoittelupaikan löytämisen suhteen pieneläinhuolto- tai hevostallilta.(H3)

Opiskelun suoraan pajajakson jälkeen aloittanut nuori kertoi myönteisistä tuntemuksistaan opiskelijana.

Nyt kun mä oon koulussa, se tuntuu ihan hyvältä. Aina ei tee mieli aamulla lähteä, mutta se on kai ihan normaalia tunnetta, että ei tee aina mieli aamulla lähteä. Mutta suurimmaks osaks kaikki on ihan hyvin kerrankin, että on helpottanu kovasti.(H2)

Nuori, joka vielä pari vuotta sitten kamppaili elämästään päihteiden käytön seurauksena, kertoi lupautuneensa ennaltaehkäisevään päihdetyöhön. Mielenkiintoista oli, että hän

suhtautui ennaltaehkäisevän päihdetyön vaikuttavuuteen kuitenkin epäilevästi. Suhtautuminen tulevaisuuteen oli puolestaan valoisaa ja elämän sisältö oli arkisen elämän kunnioittamista.

Mun elämäntilanne näyttää ihan valoisalta nyt. Aika arkista, paljon sellaista hoidettavaa, sillee niinkun vapaaehtoisesti oon laittanu itteni jokaiseen mahdolliseen paikkaan hoitamaan palveluita ja selvittää muillekin ihmisille sitä tilannetta missä ite oon ollu, että ei sinne kannata lähteä. Mä oon lupautunu meneen sellaseen ennaltaehkäisevään päihdetyöhön, vaikka mä en usko siihen yhtään. Me ainakin naurettiin kakarana pihalle kaikki sellaiset. (H4)

Nuori, joka oli töissä avoimilla työmarkkinoilla, kuvaili työelämää ja tulevaisuuttaan myönteisesti.

Mä oon tällä hetkellä töissä ja mun pomo on tosi mukava, halukas aina auttamaan kaikkia ja siellä on tosi mukavia tyyppejä töissä. Mulla on varmaan parempi mahdollisuus olla töissä koko ajan, kun mulla on ajokorttikin. Mä suhtaudun luottavaisesti tulevaisuuteen. (H6)

5.5 Ajan kanssa ja kantapään kautta

Narratiivien lopuksi pyysin nuoria pohtimaan yhteiskunnan auttamiskeinoja ammatinvalinnan ja koulutuksen suhteen epävarmoille nuorille. Kysyin myös millaisille nuorille työpajat sopivat parhaiten.

Tutkimuksen mukaan nuoria pitäisi auttaa lisäämällä työntekijöiden määrää työ- ja elinkeinotoimistoissa, jotta yhdellä työntekijällä olisi enemmän aikaa asiakasta kohden. Työ- ja elinkeinotoimiston ohjauksessa tuli esille koulutuksen korostaminen, minkä nuoret kokivat jopa painostavana. Koulutuksen korostaminen on uskoakseni seurausta nykyajasta, jossa koulutuksen merkitys on keskiössä. Nuori joutuu herkästi marginaaliin, jos hän putoaa koulutusputkesta. Toisaalta narratiiveista löytyi lapsuuden kodin yhteys koulunkäynnin sujumiseen ja ammatinvalintaan. Kannustusta koulun käyntiin ja ammatinvalintaan pitäisi saada jo vanhemmilta.

Ehkä se, että enemmän tarvittais näitä nuorisotyöntekijöitä ja että ois aikaa, kun puoli tuntia selvittää niitä asioita. Eikä vaan tu-
putettais, että hae, hae, hae sinne kouluun. Vois antaa enemmän
niitä mahdollisuuksia mitä voi tehdä, miten hakee ja miten kan-
nattais toimia. Harvemmin ne ohjaa mihinkään työharjoitteluun,
se oli vaan, että hae kouluun tai hae vaikka töihin.(H6)

Työkkärissä pitäis olla joku joka neuvois, oikeestaan mun mie-
lestä se vois lähtee jo perheestä, että perheessä niinkun keskust-
teltais asioista, sieltähän se lähtee mun näkemyksen mukaan.
Työvoimatoimistoissa vaaditaan oma-aloitteisuutta, nuoret jää
sillain, että ne käy siellä vaan ilmoittautuun.(H3)

Työkkärissä vois enemmän räätälöidä sitä, mitä joku tarvii ja sil-
leen. (H7)

Sinne työkkärin päähän mä peräänkuuluttasin enemmän aikaa
ohjaukseen. (H5)

Yhteiskunnalta saatu tuki koettiin myös riittäväksi. Tämän nuoren tarinasta välittyi tyy-
tyväisyys työ- ja elinkeinotoimiston ammatinvalinnanohjaukseen ja koulutusvaihtohto-
jen esittelyyn.

Mun mielestä ainakin mulle koulutusvaihtoehtoja esiteltiin riit-
tävästi, ehkä sitten olis ollu eri asia, jos mikään ei ois kiinnosta-
nu. (H1)

Osa nuorista oli sitä mieltä, että heidän pitää oppia ja selviytyä elämässä eteenpäin kan-
tapään kautta, tekemällä erehdyksiä. Nämä nuoret perustelivat mielipidettään sillä, että
16-vuotiaana on aivan mahdoton päättää ammatinvalinnasta, vaikka ohjausta olisikin
riittävästi saatavilla. Nuorelle pitää antaa mahdollisuus kokeilla ja erehtyä.

Tehdään selväks se asia, että erehtymisen kautta mennään sinne
minne on tarkoituskin. Sä oot 16-vuotiaana niin nuori, että sun ei
todellakaan tarvii hätäillä, sun ei tarvi mennä töihin. Sä saat
käydä koulun rauhassa, meet johonkin kouluun mikä tuntuu hy-
vältä, jos se ei oo hyvä, niin sä voit vaan selittää vanhemmilles
ja koulun henkilökunnalle, että tää ei oo mun juttu. Kun sä pää-
set seuraavaan kouluun, ja kokeilet aloja, niin sä kyllä löydät sen
oikeen. (H2)

Kaikista pahinta on, kun yrittää nuoria työntää jossain hihnassa joka paikkaan, ei sellanen häkissä eläminen auta ketään. Kanta-pään kautta, eikä liikaa ohjailla. (H4)

Tätä samaa ajatusmallia vahvisti H5:n kertomus äidistä, joka olisi halunnut tyttärensä lukioon. Nuori ei kokenut äidin tukea kannustavana vaan olisi toivonut äidiltä ymmärrystä valita ammatti oman kiinnostuksen mukaan.

Siis äitihän oli sitä mieltä, että ilman lukioo ei oo elämää. Luki-oon olis pitäny mennä. Tosin, kun mun pikkusisaruksetkaan ei menny lukioon, se on vähän luopunu siitä ajatuksesta. Mä oon sanonu äitille, että ei musta oo tommoseen, että mää istun kaheksan tuntia päivässä jossain helvetin johtokunnan kokouksissa, sanon kiitti, ei kiitti. Mun täytyy saada tehdä jotain mistä mää tykkään. (H5)

Työpajat sopivat nuorten mielestä parhaiten sellaisille nuorille, joilla on halu tehdä konkreettisia käden töitä sekä halua ja kykyä oppia. Nuoret suosittelivat pajatyötä yhteiskunnasta erkautumassa oleville, marginaalissa oleville nuorille. Työharjoittelun onnistumisen lähtökohtana nähtiin oma vapaaehtoinen halu tulla työpajalle. Vapaaehtoisuus puolestaan on oivallinen lähtökohta voimaantumiselle.

Semmosille, jotka on niinkun erkaantumassa yhteiskunnasta tai sillee yksinäiseks ajautumassa, ettei ne oo tota, oikein oo sillee jalansijaa, ei oo semmosta jalansijaa missään ehkä semmosille vois tarjota, jos ne vaan uskaltaa lähteä. (H7)

Varmaan sellasille nuorille, jotka on lojunu tosi kauan ojan pohjalla, että sais niinkun kovaa maata jalkojensa alle hetkeks aikaa, ettei niinku ajailehdi tuolla ympäriinsä. (H2)

Pitäis olla vähän semmosta maalaisjärkee ja sellasta tekemisen intoo. Se sopis oppimisympäristöksi vähän sellasille kapinallisille, sais niinku tehdä. (H4)

Nuoret pitivät hyvänä Etapin tyyppisiä työpajoja, joissa työskentelee kaikenikäisiä työttömiä, ei ainoastaan nuoria. Työpajat nähtiin vaihtoehtoisena oppimisympäristönä.

Osalle taas pajajakso on elämänvaihe, jossa nuori ylipäättään huomaa, että omassa elämässä on eri vaihteita, ja hän alkaa prosessoida omaa kulkuaan. Pajan jälkeenkin nuori voi jäädä työttömäksi, mutta tästä työttömyysjaksosta muodostuu yleensä erilainen kuin aiemmasta. (Pohjantammi 2007, 29.) Suurimmalle osalle pajanuoria koulumaailma jää jossain suhteessa vieraaksi. On arvioitu, että pajanuorista noin 80 % on tekemällä oppivia. (Pohjantammi 2007, 97.)

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kokoan lopuksi yhteen tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja tulokset. Pohdin tulosten merkittävyyttä, peilaan niitä käyttämäni teoriaan ja tuon esille työpajanuorten ohjauksen sekä työyhteisön/oman työn kehittämistarpeet. Aikomukseni on käydä tuloksista vilkasta vuoropuhelua yhteistyötahojen kanssa.

Työpajajakso oli nuorille merkityksellinen elämänvaihe

Selviytymistä selittäviksi tekijöiksi löytyivät vertaistuki ja läheisten kannustus, pohjalla käymisen kokemukset, täydellinen kyllästyminen päämäärättömään elämään, raskaus ja vanhemmaksi tuleminen sekä perheen perustaminen. Osallisuuteen kannustava ohjaustyö työpajalla ja jo pajalle ohjattaessa sekä toimiva verkostoyhteistyö olivat selkeitä nuorten selviytymistä selittäviä tekijöitä. Keskiöön nuoret toivat ymmärryksen erilaisia elämäntilanteita ja epävarmuuden tunteita kohtaan. Työpaja-aika toi elämään rutiineja ja selkeän säännöllisen päivärytmin. Rutiinit ja työn mukana elämään tullut säännöllisyys koettiin merkityksellisiksi selviytymistä selittäviksi tekijöiksi. Nuoret puhuivat paljon luottamuksen tärkeydestä. Itsenäinen työskentely ja työtehtävien haasteellisuus, kokemus oikeista töistä, olivat tärkeitä. Työpaja-aika oli kaikille tutkimuksen nuorille myönteinen ja seesteinen elämänvaihe. Osalle se oli merkittävä käännekohta kohti positiivista muutosta. Pajajakso näyttäytyi jokaiselle nuorelle vähintäänkin lisätukea antavana osana elämän kokonaispalapelissä.

Nämä tulokset eivät sinällään ole kovin yllätyksellisiä, mutta merkityksellisiä ne ovat. Nuoret pääsivät kertomaan oman aivan ainutlaatuisen selviytymistarinan. Tarinallisuus sopi hyvin lähestymistavaksi ja tarinat aineistoksi. Nuorten kohtaamiset tarinoiden kautta muodostuivat käytännönläheisiksi ja tarinat sopivat arkikokemusten käsittelyyn. Selviytymistä selittävät syyt ovat tuttuja ilmiöitä. Tutkimuksen vaikuttavuutta lisää se, että jokaisella tutkimuksen nuorella oli ollut lapsuudessa tai nuoruudessa vaikea elämäntilanne. Useilla sitä väritti negatiivisesti vanhempien päihteidenkäyttö, vanhempien ero ja/tai perheväkivallan kokemukset. Osa nuorista ajautui myöhemmin päihdeongelmien ja rikosten maailman pariin. Kaikilta puuttui pajalle tullessa ammattitutkinto. Vaikka

selviytyjänuorilla olikin rikkinäiset tai ristiriitaiset perhetaustat, merkityksellisiä ja kannustavia ihmissuhteita löytyi. Ihmissuhteiden ja vuorovaikutuksen merkitys olivat kaikkien nuorten selviytymistä yhdistäneitä yhteisiä tekijöitä.

Marginaalista kohti vakaampaa elämänhallintaa

Marginaalista voi päästä takaisin keskiöön. Tulokset vahvistavat ajatustani siitä, että ulkopuolisuuden ei onneksi tarvitse olla lopullinen tila. Marginaalisuus on ollut näille nuorille eräänlainen riskitila, josta he ovat selvinneet kohti vakaampaa elämänhallintaa. Tulokset tukevat työn viitekehyksenä käyttämäni marginaalista ulospääsyn teoriaa. Jokaiselle nuorelle on annettava mahdollisuus, ja itse aidosti uskottava muutoksen mahdollisuuteen. Nuorten ajatukset tulevaisuuden sujumisesta ovat ilahduttavan positiivisia. Osa heistä on päässyt opiskelemaan, osa työelämään ja osa on hakeutumassa joko koulutukseen tai töihin. Vielä kuntoutuksessa olevat suunnittelivat elämäänsä eteenpäin siinä missä muutkin nuoret.

Tulokset vahvistavat ja todentavat vaikuttavaksi sitä osaamista, jota työpajoilla jo on. Työpaja-aika oli hyvä vaihtoehto tutkimuksen nuorille, jotka olivat vaarassa jäädä tai jo jääneet koulutusjärjestelmän ulkopuolelle. Työpajalla nuorilla oli mahdollisuus jäsentää turvallisessa yhteisössä tulevaisuudensuunnitelmia sekä elämänhallinnan että koulutuksen ja työelämän näkökulmasta. Työpajaharjoittelu tuki selkeästi nuoria selviytymään. Osalle nuorista selviytymiseen liittynyt käännekohta oli tapahtunut jo ennen pajajaksoa ja paja-aika oli vahva jatkotuki kannattelemassa nuorta uudessa elämäntilanteessa. Osa nuorista ymmärsi työpajakson positiivisen vaikutuksen vasta työpajakson jälkeen. Lyhyt ajallinen välimatka auttoi huomaamaan pajajakson vaikuttavuuden. Kenties joku läheinen oli antanut nuorelle positiivista palautetta pajajakson jälkeen. Nuoret huomasivat osaavansa hoitaa omia asioitaan aiempaa itsenäisemmin ja he oppivat suunnittelemaan tulevaisuutta tavoitteellisemmin. Onnistunut pajatyöharjoittelu antoi nuorille uskoa tulevaan.

Moniammatillinen verkostotyö oman työn kehittämistavoitteeksi

Kehittämistarpeita toki löytyi. Moniammatillinen verkostotyö ja erityisesti nuoren mielipiteen kysyminen tukiverkoston kokoonpanon suhteen unohtuu vielä harmillisen usein. Tämä on löydös, jonka myötä joudun tarkastelemaan kriittisesti omaa työtapaani. Kysyn kyllä jokaiselta nuorelta aiemmasta ammatillisesta tukiverkostosta, mutta verkos-

ton kartoittaminen on joidenkin nuorten kohdalla jäänyt liian pintapuoliseksi tulematta käytännön työvälineeksi. Vai olenko ajatellut, että mahdollisimman kapea verkosto on nuorelle hyväksi, varmistamatta asiaa nuorelta itseltään? Verkoston toimimattomuus ei ole kapeasti ajateltuna kuitenkaan vain minun saamattomuuttani. On tilanteita, jolloin nuoren toivomia yhteistyötahoja on ollut vaikea tavoittaa tai he ovat jättäneet yhteisiä tapaamisia väliin kiireisiin aikatauluihin vedoten. Tätä tapahtuu kokemukseni mukaan eniten mielenterveys- ja päihdehuoltoyksiköissä. On helppo piiloutua resurssipulan taakse, mutta ehkä verkostotyön toimivuutta voidaan parantaa, kun nuorelta itseltään muistetaan aina säännönmukaisesti kysyä tarvittavasta tukiverkostosta ja yhteistyön tarpeesta.

Työvalmennus tasalaatuiseksi

Työvalmennuksen sisältö (menetelmät ja työtavat) on asia, jota on yhä kehitettävä. Tuloksissa tuli esille Etapin työpajojen työvalmennuksen keskinäinen epätasaisuus. Etapissa tämä on havaittu jo aiemmin, ja työvalmentajia kannustetaan kouluttautumaan työn ohessa. Työvalmentajia on parhaillaan erityistyöllistämisen, tuotteistamisen ja markkinoinnin koulutuksessa, työhönvalmentaja- koulutuksessa sekä yksi aloitti ammatilliset opettajaopinnot syksyllä 2009. Etappi on koulutusmyönteinen työnantaja. Olen itse saanut opiskella nyt kaksi vuotta työn ohella vahvistaakseni omaa sosiaalialan osaamistani ja kehittääkseni samalla osaltani koko työyhteisöni toimintaa.

Etapin pajojen keskinäinen erilaisuus tuli esille. Joillakin pajoilla nuoret eivät olleet saaneet riittävää perehdytystä. Välillä työtä oli liian vähän, ja nuoret turhautuivat. Haasteena onkin kehittää Etapin pajoja keskenään tasavertaisiksi ohjauksen ja mielekkäiden työtehtävien suhteen.

Yksilöohjaus osallistamassa epävarmoja nuoria

Yksilöohjaajan tuen merkitys korostui nuorilla, joilla oli eniten elämänhallinnan vaikeuksia ja ammatin selkiytymättömyyttä. Yksilöohjaajalle nuoret pystyivät puhumaan asioista, joita he eivät välttämättä halunneet tuoda työpajan työvalmentajan tai työtovereiden tietoon. Jos nuori jo pajalle tullessaan tiesi oman koulutuksellisen suunnan ja sai riittävää ammatillista ohjausta työvalmentajalta, yksilöohjaajan rooli jäi vähäisemmäksi. Nuoren voimavarojen mukaisesti etenevä osallistuva ja osallistava sosiaalityön orientatio on oivallinen lähestymistapa työpajaohjauksessa. Tämä todentui tuloksissa hyväksi

ja onnistuneeksi työtavaksi. Nuoret kokivat varsinkin pajajakson alkuvaiheessa hyväksi yksilöohjaajan osallistuvan työtteen (virastoasioinnin opettelu yhdessä, ym.), joka nuoren itseluottamuksen, tiedon ja taitojen lisääntyessä muuttui joustavasti nuoren osallistavaksi työotteeksi.

Vertaistuki on vaikuttavaa

Nuorten kuunteleminen tasavertaisina yhteiskunnan kehittämiseen osallistuvina kansalaisina on tärkeää. Osallisuuden merkitys tuli narratiiveissa vahvasti esille. Nuoret, jotka kokivat saaneensa vaikuttaa oman työn sisältöön ja työtehtäviin, ja joiden mielipiteitä oli työpajaympäristössä huomioitu, kokivat työpajajakson antaneen voimavaroja eteenpäin. Vertaistuella oli vaikuttava merkitys osana nuorten selviytymistä. Vertaistuki on pajalla selkeä kuntoutumista tukeva tekijä, useille yhtä tärkeä osa kokonaisuutta kuin itse työn tekeminen. Nuori on saanut itse tukea toisilta ja voinut olla toisten tukena. Kyseessä ei ole siis ainoastaan oman edun tavoittelu vaan yhteinen hyvä. Niiranen (2002) on todennut Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin - artikkelissaan osallistumisen opettelemisen lisäävän ihmisen elämänhallinnan taitoja. Osallisuuden positiivinen merkitys tuli esille yhdessä tekemisen, yhteisen harrastuksen aloittamisena ja vahvana ryhmään kuulumisen tunteena. (Juhila ym. 2002, 67.)

Karjalaisen (1999) Korson Kansalaispaja-tutkimuksessa nuoret kritisoivat kovaa tekemistä ja liikkuvuutta ja asioiden keskenjäämistä. Tämänkaltaista kritiikkiä ei löytynyt tutkimukseni tarinoista, nuorten kritiikki kohdistui enemmänkin ajoittaiseen turhautumiseen työtehtävien vähyyttä tai työvalmentajan kiireitä kohtaan. Tampereen KOHO-projektista tehdyn (Kylmäkoski 2003) arviointitutkimuksen kanssa tuloksista löytyi yhtäläisyyksiä. Nuoret toivoivat toistuvia keskusteluita saman KOHO-ohjaajan kanssa, konkreettista apua ja neuvontaa ja nuoren oman näkemyksen kuuntelua palvelutarpeesta. Nuorten narratiiveissa toivottiin KOHO-ohjauksen jatkumista tiiviinä myös pajajakson aikana sekä enemmän yhteisiä verkostotapaamisia. Pyrkimyksemme siirtymisestä ns. yhden luokun periaatteeseen ei välttämättä ole nuoren toive tai ainakaan sitä ei pitäisi toteuttaa liian nopeasti. Nuorelle on annettava aikaa tutustua uusiin ohjaajiin, ja nuori saattaa haluta vielä pajalle siirtymisensä jälkeen tapaamisia aiemman tutun ja hänelle jo luotettavaksi tulleen ohjaajan kanssa.

Työnteon kuntouttava merkitys

Nikkasen(2006) tutkimustuloksissa korostui työn vahva merkitys kuntoutumiselle. Tämä todentui myös tässä tutkimuksessa. Osa nuorista koki työpajajaksolla kokonaisuutena, mutta nimenomaisesti työnteolla, olevan eniten merkitystä selviytymiselle. Työ oli monille selkeä kuntouttava tekijä. Toivoisin päättäjien sisällyttävän työn jatkossakin osaksi nuorille kehitettävää työpajatoimintaa. Pelkään, että pelkkään keskustelupainotteiseen ohjaukseen perustuvat pajat turhauttavat ainakin osaa nuorista. Nuorille on tärkeää päästä tekemään ja kokeilemaan konkreettisesti eri ammattialoja.

Työpajaohjauksessa korostuvat työelämävalmius- ja ammattitaidon ohjaamisen lisäksi elämänhallintaan liittyvien taitojen oppiminen sosiaalityön menetelmiä apuna käyttäen. Suuntauksena on kehittää nuorten työpajatoimintaa yhä enemmän ja riittävän varhain sopivaksi niille nuorille, jotka eivät sopeudu ammattiopetuksen perinteiseen malliin. Työpaja on vaihtoehto oppia ammatillisia valmiuksia, mutta myös elämässä tarvittavia sosiaalisia taitoja, työelämän taitoja ja säännöllisyyttä.

Työ- ja elinkeinotoimistojen ohjaus yksilöllisemmäksi

Nuorten asiantuntijuutta pitäisi hyödyntää enemmän jo palveluja suunniteltaessa. Tuloksissa vahvasti esille tullut nuorten kritiikki työ- ja elinkeinotoimistojen ohjausta kohtaan kaipaa tarkastelua. On huomioitava, että kritiikkiä antoivat tässä tutkimuksessa nuoret, jotka ovat selviytyneet. Millaista kritiikkiä antaisivat ne nuoret, jotka ovat ilman opiskelupaikkaa, vailla työtä, jopa koko julkisen järjestelmän ulkopuolella? Toin luvussa 2.2 esille Juhilan(2002) jaottelun kansalaisesta kolmen ulottuvuuden kautta. Nuorten kritiikki työ- ja elinkeinotoimistojen tämänhetkistä ohjausta kohtaan kuvastaa mielestäni kuntalaista näitä ulottuvuuksia käyttäen lähinnä palvelun kohteena, ”kohdeasiakkaana”. Työ- ja elinkeinotoimistojen ohjauksen laatu voi muuttua kohdeasiakkuudesta valintoja tekeväksi subjektiksi, demokraattiseksi yhteisön jäseneksi ja palveluasiakkaaksi lisäämällä nuorten työvoimaneuvojien määrää.

Ohjauksen laatu voi parantua lisäksi kiinnittämällä huomiota työ- ja elinkeinotoimiston henkilökunnan koulutus- ja osaamistaustaan. Toivottavasti joukossa on riittävästi ihmissuhdeosaajia. On kuitenkin turha moittia yksittäisiä työvoimaneuvojia, jotka tekevät ohjaustyötä yhä niukemmilla resursseilla. Miten paljon he voivat itse vaikuttaa työnsä suunnitteluun ja sisältöön? Nuoret siis toivoivat työ- ja elinkeinotoimistoihin yksinker-

taisesti enemmän työntekijöitä ja enemmän ohjauksia asiakasta kohden. Lisäksi he toivoivat työ- ja elinkeinotoimistoista tarjottavaksi muitakin vaihtoehtoja kuin useiden vuosien opiskelu. Nuorten mielestä harjoittelupaikkoja pitäisi saada useammilta aloilta, kuin yleisimmin tarjolla olevilta siivous-, myynti- ja hoitoaloilta.

Näkymätön sosiaalityö

Tarinoissa oli hyvin vähän mainintoja sosiaalityöntekijän roolista. Joissakin narratiiveissa korkeintaan sivuttiin sosiaalityöntekijän roolia lapsuusmuistoihin liittyen. Niissä mainittiin, että sosiaalityöntekijät eivät voineet perhetilanteelle mitään tai, että sosiaalityöntekijät päättivät lapsen sijoituksesta pois kotoa. Muutama nuori kertoi joutuneensa lastenkotiin, mutta ei maininnut sosiaalityöntekijää lainkaan. Yksi nuori kertoi vanhempien ryypänneen ja riidelleen yökaudet, mutta kukaan ei asiaan ollut puuttanut. Sosiaalityöntekijän työ jäi selviytymistä selittävänä tekijä näiden nuorten kohdalla näkymättömäksi. Sosiaalityö näyttäytyi harmillisen kasvottomana instituutiona, sillä kukaan nuorista ei puhunut yhdestäkään sosiaalityöntekijästä lämpimällä äänenävyllä tai sosiaalityöntekijän nimeä mainiten. Ihmettelen tätä, koska tiedän, että suurin osa nuorista ja heidän perheistään oli tai on yhä edelleen sosiaalityön asiakkaita. Oliko ja onko asiakkuus pääasiassa toimeentulotuen hakemista ns. paperiasiakkaana eikä niinkään dialogista kohtaamista, asettautumista nuoren keskustelukumppaniksi? Lastensuojelun jälkihuollon ja aikuissosiaalityön roolit jäivät epäselviksi tutkimusnuorten elämässä.

Sukupolvelta toiselle, kenties kolmannelle sukupolvelle siirtyvä syrjäytyminen on ilmiö, jonka me kaikki sosiaalialan työntekijät kohtaamme ja, jonka kohtasin myös tutkimusprosessin aikana. Miten me nuorten aikuisten kanssa työtä tekevät kykenemme osaltamme vaikuttamaan siihen kodin ja elinympäristön muokkaamaan malliin, josta lapsi on ammentanut eväät elämään ja jossa työttömyys on normaali totuttu tapa elää? Aktiivomme näitä nuoria osallistumaan koulutuksiin, työharjoitteluihin ja palveluihin, joihin heidän voimavaransa eivät läheskään aina riitä. Voimavaroista, oikeastaan niiden vähydestä ei ole aina riittävästi tietoa, jotta osattaisiin toimia ja ohjata oikein. Vaarana onkin, että aktivoinnin sijasta tuotamme lisää epäonnistumisen kokemuksia. (Linnossuo 2004, 21.)

Oma oppiminen

Pidin tästä tutkimusprosessista. Aiemmin en pitänyt itseäni lainkaan tutkijatyötyyppinä, mutta tämä prosessi lisäsi kiinnostustani ja kunnioitustani tutkimustyötä kohtaan. Vaikeinta oli työn, tutkimuksen ja perhe-elämän aikataulujen yhteensovittaminen. Ratkaisin ajankäytön ongelman jäämällä muutaman kuukauden opintovapaalle keskittyäkseni tutkimustyöhön. Ratkaisu oli hyvä tutkimuksen etenemisen, oman jaksamiseni ja koko perheeni kannalta.

Halusin tuoda työyhteisöni nuorten tarinoiden avulla ymmärrystä pitkienkin työpajajaksojen tarpeellisuudesta. Työn tai opiskelupaikan saamisen lisäksi päätös esimerkiksi päihdehoidon aloittamisesta on nuoren, mutta myös yhteiskunnan näkökulmasta positiivinen pajatoiminnan vaikuttavuustulos.

Opin paljon nuorista. Kehityin syrjäytymisriskien ja selviytymiseen vaikuttavien tekijöiden tunnistajana. Uskon tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokeneen tärkeäksi yhteiset keskustelumme, joissa he olivat pääosan esittäjiä. Muutamaa heistä olen tavannut aivan viimeaikoina ja yksi heistä soitti minulle kertoakseen tämänhetkiset kuulumisensa. Tavatessa tai soitellessa nuoret ovat poikkeuksetta kysyneet miten tutkimustyöni on edennyt. Kiinnostus tutkimustyön etenemistä kohtaan on tuntunut hyvältä.

Opettelen tutkimuskokemuksen innostamana käyttämään Etapin ohjaustyössä tietoisemmin tarinallista lähestymistapaa. Uusi asiakas saa halutessaan kertoa minulle tarinansa, jonka pohjalta aloitamme yhdessä ohjaussuunnitelman työstämisen. Ohjaussuunnitelma on tehty nuoren kanssa pyytämällä häntä täyttämään lomakkeet, joiden pohjalta olemme keskustelleet. Ajatuksenani on muuttaa aiempaa menetelmää enemmän tarinallisuuden suuntaan nuoren persoona huomioiden. Kehittelen narratiivista menetelmää pajajakson loppuvaiheen arviointikeskusteluihin sekä pienryhmiin soveltuvaksi.

Havainnoin työpajanuoria aiempaa kokonaisvaltaisemmin. Kokonaisten tarinoiden ja niiden tulkintojen avulla koin päässeeni aidosti lähelle nuorten kokemusmaailmaa. Jaksan ihailia sitä sitkeyttä, mitä he ovat tarvinneet elämänsä poluilla. Iloitsen siitä positiiviseksi kääntyneestä elämänilosta, jonka sain kuulla ja tuntea sisimmässäni tarinoiden kautta. Lukuisat epäonnistumiset, pettymykset ihmissuhteissa, huono koulumenestys tai

päihteiden huuruinen elämä eivät ole vieneet heiltä halua uskoa johonkin parempaan, tavalliseen ja turvalliseen arkeen. Kaikesta tuosta huolimatta joku on kuullut heitä, kohdannut heidät ja he ovat selviytyneet.

LÄHTEET

- Burr, V., 2000. An introduction to Social Constructionism. London & New York: Routledge.
- Halonen, J-P. & Aaltonen, T. & Hämäläinen, A. & Karppi, S-L. & Kaukinen, J. & Ker-
vilä, A. & Lehtinen, M. & Pere, E. & Puukka, P. & Siitonen, V. & Silven-
noinen, S. & Talo, S., 2007. Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten
nuorten kuntoutustarpeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia
73/2007. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy
- Heikkinen, H.L.T. Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aalto-
la, J. & Valli R., toim. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloit-
televälle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimene-
telmiin. Jyväskylä: Gummerus, 2001: 122-124, 129-130.
- Heikkinen, H.L.T. Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aalto-
la, J. & Valli R., toim. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-
Kustannus, 2007: 142-156.
- Helne T., 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES tutkimuksia 123. Saarijärvi:
Gummerus kirjapaino.
- Huttunen, A., Jokinen, A., Kulmala, A., 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kult-
tuurisista marginaaleista. Tampere: Tammerpaino
- Hyväri, S. Luento 14.2.2008. Helsinki: DIAK
- Hyväri, S., 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita.
Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu. Vammala: Tietosanoma Oy
- Hänninen V.,1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tam-
perensis 696.
- Iivonen, J. & Virta, J., 2005. Toiminta ja palvelukeskus Etapin ohjaustoiminta kolmesta
eri näkökulmasta. Tampere: PirAMK Sosionomi Opinnäytetyö
- Jokinen, A. & Juhila, K., 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.
- Juhila K., 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E.
(toim.) (1999) Diskurssianalyysiliikkeessä. Tampere: Vastapaino. 201–
232.
- Juhila, K., 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset teh-
tävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

- Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen I., 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Järventie I & Sauli H., toim., 2001. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.
- Järvikoski A. & Härkäpää K. 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Julkaisussa : Kallanranta, T., Rissanen, P., Suikkanen, A., toim. Kuntoutus. Helsinki: Duodecim. 51-79.
- Karjalainen, P., 1999. Nuorten työpaja- osallisuutta omaan elämään. Tapaustudkimus Korson kansalaispajasta. Tampere :Tammer- Paino
- Komonen, K., 2007. Puhuttu paikka. Nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu A: tutkimuksia ja raportteja 21
- Koski-Jännes, A., 2000. Miten riippuvuus voitetaan. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy
- Kuntoutusselonteko 2002. STM:n julkaisuja 6:2002
- Kylmäkoski M., 2003. Koho kannattaa. Tampereen KOHO- projektin arviointi. Silta- valmennuksen raportteja 2003/1.
- Laitinen, M. & Hurtig, J., 2006. Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus
- Linnossuo, O., 2004. Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia/KELA. Helsinki: Edita Prima Oy
- Mäkisalo- Ropponen, M., 2007. Tarinat työn tukena. Helsinki : Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Määttä, P., 1999. Perhe asiantuntijana. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino
- Niiranen, V., 2002. Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. 2002. Marginalisaatio ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy
- Nikkanen, P., 2006. Oon vahvempi kuin ennen. Pitkään työelämässä olleiden kuntoutustarinat. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia/70. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy
- Nylund, M & Yeung, A. 2005. Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Nyysölä, K., 1999a. Paja-arkea ja pajahuumaa. Raportti turkulaisten työpajojen toiminnasta ja kehittämismahdollisuuksista. NUORAn julkaisuja Nuorisosiain neuvottelukunta. Turun kaupungin nuorisosiainkeskus. Helsinki.

- Nyysölä, K., Pajala, S., 1999. Nuorten työura: koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tampere: Gaudeamus.
- Pentikäinen, M. Luento 28.3.2008. Helsinki: DIAK
- Perttula, K., 2003. Palveluohjauksen vaihtoehdot- Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten ja heidän perheidensä palveluohjaukokeilun arviointitutkimus. FinSoc arviointiraportteja 2/2003. Helsinki: Stakes
- Siitonen, J., 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto.
- Suutari, M., 2001 toim. Vallattomat marginaalit. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino.
- Suutari, M., 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Särkelä, A., 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- TE-keskus/työttömyystilastot 2007.
- Tuomi, J., Sarajarvi, A., 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Turunen, H., 2007. Isot kivet veteen. Case Rap-kulttuurisilta-projekti: Neulakallion opilaiden räppiä elämästä. Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Vilén & Leppämäki & Ekström, 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Juva: WS Bookwell Oy
- Virtanen, P., 1998. Innovatiiviset työpajat. ESR-julkaisut 18/98. Helsinki: Työministeriö

INTERNET-LÄHTEET

Häggman, E., 2007. Polarisaatiomuistio. Viitattu 26.8.2009.

[http://www.laanhallitus.fi/lh/lansi/siv/home.nsf/pages/82667F05754CAAEFC22571FD0042F571/\\$file/Erik%20Häggman,%20Polarisaatiomuistio.pdf](http://www.laanhallitus.fi/lh/lansi/siv/home.nsf/pages/82667F05754CAAEFC22571FD0042F571/$file/Erik%20Häggman,%20Polarisaatiomuistio.pdf)

Kokko, K., 2001. Väitösuutiset: Väitös: Jo 8- vuotiaiden käytöksestä voidaan ennustaa pitkäaikaistyöttömyyden riskejä. Viitattu 19.8.2009.

<http://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2001/08/tiedote-2007-09-18-15-03-28-849980/>

Nuorisolaki, 2006. Viitattu 19.8.2009. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072

Opetushallitus 2009. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijavalinnat julki. Opetushallituksen tiedote 11.6.2009. Viitattu 14.7.2009. www.oph.fi/lehdistotiedotteet/ammattillisen_koulutuksen_ja_lukiokoulutuksen_opiskelijavalinnat_julki

Oravala, S. & Rönkä, A., 1999. Käännekohtat elämäkulussa. Psykologia: Suomen psykologisen seuran julkaisu. Viitattu 25.8.2009. www.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoaineistot/yht/Oravala.pdf

Paju, P., 2007. Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke. Viitattu 26.5.2009. www.nuorisotutkimusverkosto.fi/julkaisuja/osallisuushanke.pdf

Pohjantammi, I., 2007. Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12. Viitattu 3.6.2009. www.nuorisotutkimusseura.fi/tyopaja.pdf

Tilastokeskus 2008. Keskeyttäminen lisääntyi eniten ammattikorkeakoulutuksessa. Viitattu 10.8.2008. www.tilastokeskus.fi/til/kkesk/2006/kkesk_2006_2008-03-11_tie_001.html

Tilastokeskus 2008. Peruskoulun 9. luokan päättäneiden ja ylioppilaiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin 2001-2007. Viitattu 12.12.2008. www.stat.fi/til/khak_2007_2008-12-12_tie_001.html

Työ- ja elinkeinoministeriö 2008. Väilyömarkkinat. Viitattu 10.8.2008. <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2317>

Työ- ja elinkeinoministeriö 2009. Työllisyyskatsaus maaliskuu 2009. Viitattu 28.4.2009. <http://www.tem.fi/files/22724/MAALIS09.pdf>

Työ- ja elinkeinotoimisto 2009. Nuorten Palvelut. Viitattu 19.8.2009.
http://www.mol.fi/mol/fi/00_tyonhakijat/03_nuoret/index.jsp

LIITTEET

LIITE 1. Nuorten narratiivit/ haastattelurunko

Haastateltavan järjestysnumero

Ikä

Elämänkaari

Kuvaile lapsuusmuistoja vapaasti

Kävivätkö vanhemmat töissä? Vanhempien päihteiden käyttö? Kodin yleinen ilmapiiri?

Yläaste, sen jälkeen? Ammatinvalintakokemukset?

Harrastuksia/millaisia?

Kaverit lapsuudessa/nuoruudessa, heidän merkityksensä? Seurustelusuhteet? Päihteidenkäyttö nuorena, ja jos käytit, minkä ikäisenä aloitit? Terveytesi nuoruudessa?

Kuvaile niitä nuoruusvuosia, jotka sijoittuvat peruskoulun ja pajajakson väliin? Vuodet mahdollisten ammattiopintojen ja pajajakson välillä?

Muistele/kuvaile elämäntilannettasi pajajakson alkuvaiheessa

Miten/mistä sait tiedon Etapin työpajoista? Miten Etappi sinulle esiteltiin? Millaiset odotukset sinulla oli työpajajakson suhteen? Oma motivaatio työpajalle tuloon? Omat vaikutusmahdollisuutesi työharjoittelupaikan valitsemiseen? Kysyikö joku mitä haluat ja tavoittelet? Tunnistitko itse oman tavoitteesi?

Pajalle tulo

Oliko elämässäsi jokin asia mistä olit huolissasi pajajakson alussa? (Taloudellinen tilanne, päivärytmi, päihteet, fyysinen/psykykinen terveys, työpaikan tai opiskelupaikan puuttuminen, epävarmalta näyttävä tulevaisuus, ihmissuhteet/perhetilanne yleensä?)

Työpaja-aika Etapissa

Miten sinut otettiin vastaan Etapin työpajalla? Miten kuvailet työvalmennusta ja sen merkitystä?

Yksilövalmennuksen/ohjauksen merkitys omassa elämäntilanteessasi? Oliko valmennus/ohjaus riittävää/oikeanlaista/sinulle sopivaa?

Mitä elämässäsi tapahtui työpajajakson aikana? Kuvaile tekijöitä/ syitä, jotka johtivat tähän muutokseen?

Mikä pajalla oli hyvää? Mitä opit? Mikä oli huonoa tai ristiriitaista? Mikä ärsytti?

Kuunneltiinko sinua ohjauksessa?

Terveys, terveyden hoitaminen pajajaksolla? Päänteiden käyttö, lisääntykö/väheni?

Työssäkäynnin säännöllisyys? Aloititko liikuntaharrastuksen pajajakson aikana tai jonkin muun harrastuksen? Vahvistuiko ala, jolle aiot joko opiskelmaan tai töihin?

Työyhteisö

Miten työtoverit suhtautuivat sinuun? Miten tärkeäksi itse kuvailet työpajayhteisön merkityksen? Mitä hyvää/huonoa työyhteisössä oli?

Millainen työpajan ilmapiiri oli?

Elämäntilanne ja jatkosuunnitelmat

Kuvaile elämässäsi tapahtunutta positiivista muutosta

Mitkä ovat olleet mielestäsi niitä merkityksellisiä asioita, jotka saivat aikaan elämässäsi positiivisen muutoksen? Löydätkö jonkun erityisen merkityksellisen asian tai ihmisen, mikä/joka olisi vaikuttanut tilanteeseesi?

Miksi selviydyit koulutukseen/ työelämään tai elämäntilanteesi on muuttunut muuten parempaan suuntaan?

Kuvaile elämäntilannettasi nyt?

Miten nuoria pitäisi mielestäsi auttaa ja ohjata työvoimatoimistossa /sosiaalitoimistossa?

Entä pajalla? Millaisia palveluita ammattia pohtivat nuoret aikuiset mielestäsi tarvitsevat?

Mitä muuta haluat kertoa?

LIITE 2. Aineiston analyysi ja teemat

Tutkimuskysymys:

Miksi tutkimukseni nuoret ovat selviytyneet? (Nuoren oma kokemus) > ESIMERKIT SELVIYTYMISESTÄ, SELVIYTYMISEEN/VOIMAANTUMISEEN JOHTANEISTA SYISTÄ

Lisäkysymykset:

Mistä asioista/ asiasta nuori oli huolissaan ennen positiivista muutosta? (Nuoren elämäntilanteen lähtötilanne ennen pajalle tuloa.

> NUOREN ELÄMÄNTILANTEEN HUOLI

Mikä merkitys Etapin työpajajaksolla on ollut nuoren selviytymisessä? Mitä kuntouttavia elementtejä pajajakso on sisältänyt?

>TYÖPAJAJAKSON TUKI

Miten nuori on kokenut omat vaikuttamismahdollisuutensa ja saamansa ohjauksen pajalle tullessa ja pajajakson aikana? > ASIAKASLÄHTÖISYYDEN TOTEUTUMINEN

Tulevaisuuden suunnitelmat, nykyhetken elämäntilanne, usko tulevaisuuteen > KESKUSTELU TULEVAISUUDESTA

Aineistolähtöiseksi teemaksi muodostui

LAPSUUDENKOKEMUKSET/NUORTEN TAUSTAKUVAILUA